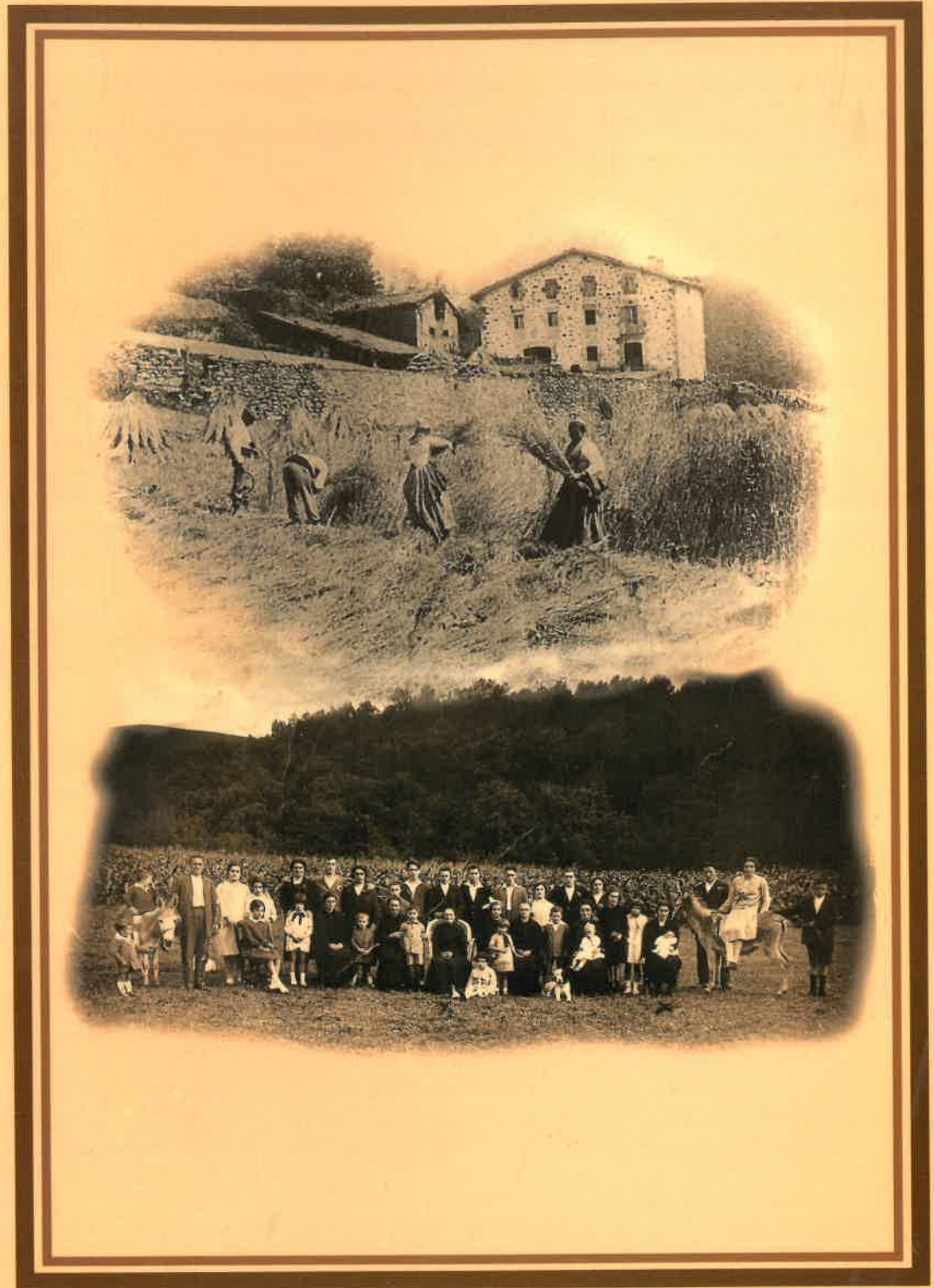

TELLERIA RTE

ETXEZ ETXE

JOXE LUIS UGARTE - ESTEBAN ALZELAI - AGUSTIN BELOKI

TELLERIANTE ETXEZ ETXE

Apunte historiko eta etnografikoak

JOXE LUIS UGARTE
ESTEBAN ALZELAI
AGUSTIN BELOKI

MILA ESKER ATEAK ZABALDU
DIZKIGUZUEN TELLERIARTEAR GUZTIOI

Egileak:	Joxe Luis Ugarte Esteban Alzelai Agustin Beloki
Laguntzaileak:	Martin Ugarte "Saletxe" Marzelino Guridi "Errautegi" Eugenio Alzelai Tomas Gerra Burdinola Elkartea eta beste asko
Argazkiak:	Julian Auzmendi Batis Goikoetxea Joxe Luis Ugarte ZUM (Erreproduzioak)
Plano eta krokisak:	Marian Arizti Aitor Alzelai
Eragilea:	Telleriarteko Auzo Elkartea
Babesleak:	Kutxa Fundazioa Telleriarteko Auzo Elkartea Goimen Nekazari Elkartea Legazpiko Udala
Fotokonposizioa:	Langoitz (Legazpi) ZUM (Legazpi)
Lege gordailua:	S.S. 1.000/94
Inprimategia:	Talleres Gráficos Etxeberria (Astigarraga)

TELLERIARTERI

Telleriarte luze
zabaleko neurriz
auzo txiki bat dala
aitortzen det egiz
baiña ederra lehengo
ola ta baseliz
San Migel, Mirandaola
ta San Juan haundiz
jantzia baserriz
errot, jauregiz
orain jardín argiz
edertu aurpegiz
ez al degu aberats
histori zahar berriz?

Zu ezagututzeko
izan detan diña
da nere bizitzako
pozik haundiña
bersoz eman nahi dizut
nik nere ordaiña
esker onez har zazu
dijoan pittiña
nere berso griña
nola dan ariña
saiatu naiz baiña
gelditzen zait miña
ezin oparo nik zuk
merezi aiña

PATXI BELOKI

Egilea: M.Ugarte

Sasoi batean esan oi zan, eta ba'dirudi Urola Serrekarroaren gangarrean ezker-eskubi, Legazpi deritzon lurmagal au burgiñen sasoi artan, San Migel'go elizak erdibitzen zuela. Alegia, elizaz beea, ifarraldea, **erbarrena**, eta elizaz gorakoa, egoaldea, **erguena** izentatzen zirelarik.

Bizi-lekuak geituaz ordea, leiñu gisara edo, aitaturiko gune biak auzoka izentaturik utzi ziguten gure aurretiko biztanleek. Izentatu ezik, leen-leenetan iraunerazi ere bai gure belaunal-diraiño.

Baiña ifarraldeari jaramonik egin gabe jira nadin egoaldera, erguenera, eta ara-nola utzi ziguten auzoguneka banaturik zanezko erguena: *San Migel-auzoa / Santamaiña-auzoa edo Makatza-erreka* (Au, bi Makatza'k, bi Zabalata'k, eta Biurrain biak artzen zirala, naiz-eta auzoa elizaz neurturik zabalagoa zelarik. Ara nola, bi Legorburu'ak, Etxeaundi, Baztarretxe, Etxatxo biak, bi Lizardi'ak eta Benta Legor, sasoi batean bideetakoen ostatu-leku izana. Gabiri'ra

erortzen ziran basarriekin osatzen zan auzogunea, eta gaur ere bai) / *Zatuerreka-auzoa / Elortza-auzoa / Telleriarte-auzoa / Udana-auzoa / Elorregi-auzoa / Korta-auzoa / Garro-auzoa / Igaralde-auzoa / Guriditegi-auzoa*. Auzoguna auk beñepein leendik ere osoro ezagunak ditugu, eta gaur ere zenbait etxe-moltxokak zegokien izenari ta alkarrenkiko auzotasunari eusten diete.

Lenengo eta bigarren maillako auzoak

Auzo izatea ordea bi zentzutan artu daiteke, eta jo ditzagun lenengo ta bigarren maillakotzat. Alkarren urreko etxeak (eta etxeak dira kontagarri), elkarren bearretan da pozaldietan bat egin oi diranak elkarren auzo dira, ta aurreneko maillatzat sartu daitezke.

Izan ere, etxekoekin bezelatsuko tratabideak eta betekizunak artu oi dira-ta. Adibidez, norbaitzuen gaixoaldi edo-ta ezbearretan, beartuaren esaneko buru-belarri sarturik dabilzanean, orobat, poz-egunak ere oi dira-ta,

Artoa ereiten Telleriarten

J.A.

eztaiak, martopil lak, txerri-ilketa ta odolki trukatzek eta antzerako ekintzak elkarrekin burutuaz bizitzea ukigarria da.

Onelatsu gordetzen ditugu oraindik ere auzoguna bakoitzak antziñatik datozkigun oiturak. Alegia, bizi-giroaren arabera, gertaera bakoitzean auzoguna bakoitzak eran erara jokatu arren. Gaur ez daukagu sasoi batean bezela azi-ereitaro, uztabiltze, jorraketa, karegintza, lurjasotze ta antzeko auzolanetan elkarri lagundu bearrik, baiña alaere, batabesteenkiko esku-agiariak trukatzeari beiñepein eusten diogu.

Ara nola oi diran auzogunetan etxeak-etxeakin ditueneko esku-agirien trukaketak. Gaixoardietan jaki edo edariren batez beste eskupekoa dirutan; eriotzaldietan alatsu, ta animen aldeko meza-dirua; jaiotzetan, martopil alderako oillo-gizen bat; oiñordetzari dagokien ezkontzatan, eztaiorderako esku-erakutsia dirutan. (Gure auzoaldean garia ereiten gendun arteraiño imi bat gariren aldera oi ziran eztaiak. Geroztik emankizuna dirutan aldatua dago.)

Bigarren mailla oster, elkarren babesean baiña guna zabalagoko bizi-leku moltsoka batek, etxaguna batek mugatzen duenari ere auzoa deritzo, ta auxen da geienbat aitatu nai nukeana.

Brinkola-Telleriarte

Nolabait esateko, erguenaz ezagutzen zan lur-egal au ere urteen buruan bizikeren eragiñaz-edo, gure belaunaldirako zati bitara loturik zegoan. Eta nere uste ximplean, trenbidea ireki zanezkerostik auzoguneen izaerak aldatu zirelakoan nago. Nik ez dakit nolan sortu zan malkar trakets arbeltsu artan Oñati'rako zabalduriko tren-geltokiari, Brinkola izenez ezagutzero ematea, baiña dana-dala, ordundik ERGUENDAR izateaz aaztu-ta, brinkolar izatera aldatu zan noski Korta-auzoaz gorako biztanlegoa. Eta bizi-giroari itxatsita edo, gauza bera gertatu zala dirudi Elorregi-auzotik San Migel-auzorañoko biztanleekin ere Telleriarte-auzoaren egapera bildu ta babestearekin.

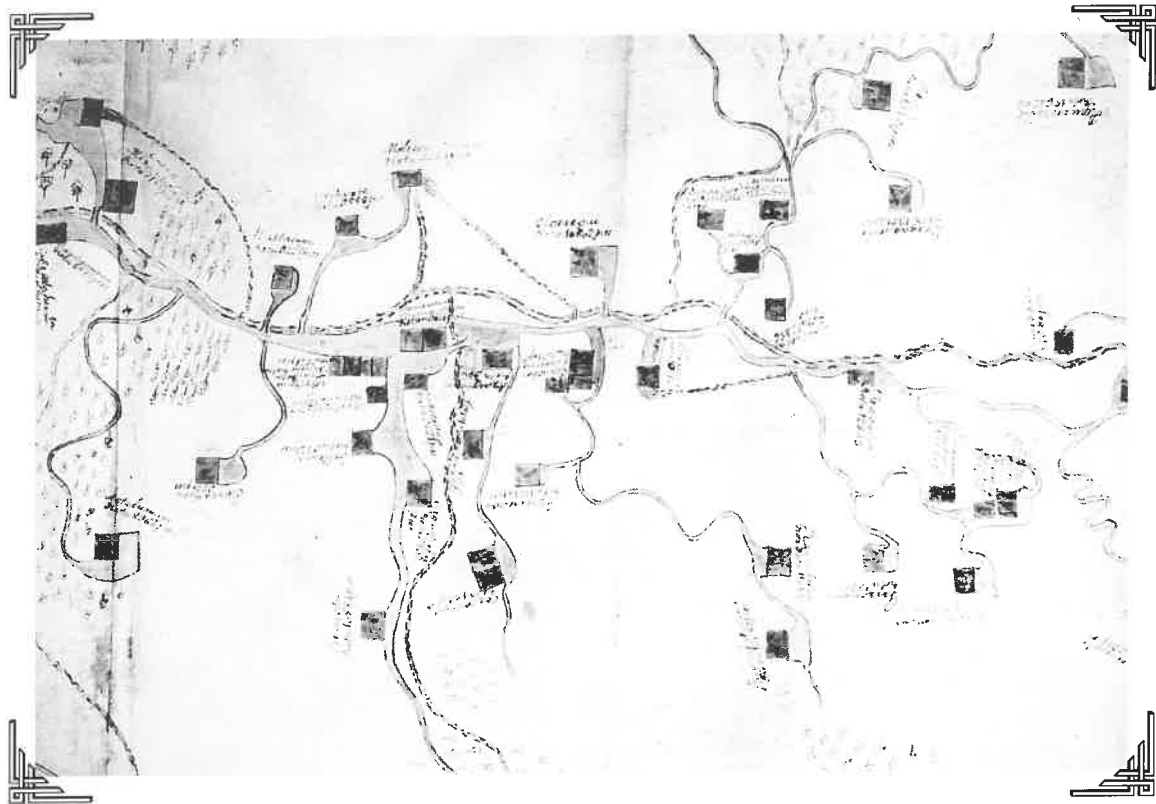
Beraz, geroztikoan Telleriarte-auzoa, auzoguneen amatzako arturik, aldakuntzak gora-beera, auzogunak auzogunekin elkarrendako gorroto gaiztorik gabe ta bata-besteari arnas emanez, bearraldietan laguntzaille, ta poz-giroetan partaide, bizi-giroaren gupilla jiratzen jakin degun auzokideek esan dezakegu, egunez-egun zutik irauten degula beiñepein.

Leentxeago aitatuaz gaiñera, elkargiroaren adierazmen esatebaterako, ukulluetako ezbearrei laguntzeko hermandade izenez iru elkarte ezagutu ditugu auzobarruan. Bat, **Mirandaola** izenaz ezagutu zana, San Migel, Olaberri, Zaturreka ta Elortza-auzoko biztanlegoez osatua. Au, ukulluak ustutzearekin ezegindu zan. Bigarren bat **Makatza-errekan** edo Santamaina-auzoan. Au ere arrazoi beragatik desegindua. Irugarrena **Elorregi** izenez ezagutzen dana, Telleriarte inguru ta Korta-auzoaz osatua. Gaur bizirik irauten duen bakarra.

Izan ere, bizi-giroaz aldatze onek ekarri digu zer ausnar eta zer asmarik. Auzoan geiengo batek soro-lurrak landuaz, ogiz ta artoz nolabait sabela betetzen genduenean, auzoko aleak triskilduaz bi errota lanean ezagutuak gera. Bat, **Markastegi-errota**, 1952'gn. urtean, burdiñola izanaren gomutaz Patrizio Etxeberria jaunak oroitokitza olea birmoldatzean izkutatu zitzaigun. Bigarrenari, **Elorregi-errotari** oster, soroetako uztaren agortzearekin tankakoa mututu zitzaikon.

Ogi-bideak

Auzotarren eskua betiere nekazaritzari lotua izan dan arren, etxearen oiñorde bat bakarra izateaz, norbaitzuk nora-ara ogi-billa irten bear izatea ez degu gaur-gaurkoa. Adibidez, auzokide batzuek, onanean soldadutza bildurrez-edo, izan ziran itsasaundia zearkaturik Ego-ameriketan lurra artuak. Geroxeago, Bizkaia'ko industriaren sormena bide, Gaillartza ta Somorrostro'ko meategietan ogi-bidea artuak ere izan ziran norbaitzuek noski. Guardiazibiltza aukeratu zuana ere ba'omen zan norbait.

Telleriarte XVIII. mendean

Gure egunetan ere ezagutu ditugu nekazaritzaz beste, ogi-bide artuak zituztenak. Kamiñero, artzai, karrillero, tabernari, itzain, arotz, bizarkentzaille, argin, perratzaile, ta abar.

Eta gaur, iñoiz ez bezela noski, lurrak lantzeari ta beste jatorrizko bizi-bideei utzirik ogi-bide berriak aukeratu ditu auzotar esku-langilleak. Beste irabazpide batzuen iturrietara doa. Alor berrietan ixurtzen du kopetako izerdia...

Ara urte gutxitan bizi-bearrak zer aldakuntzak ekarri dizkigun...!

Esanak esan, alaere Telleriarte-auzoak emen dirau, berritu bat arturik bere zorian. Ifarretik, Baztola-zearrak; egoaldetik, Amutxandak; sortaldetik, Gaintzabalek; eta sartaldetik, Albatxuri-espaldak; arras eiza-lur oparoak babesten duela. Ezker-eskubi, auto ta trenbideak; erdiz-erdi Urola-erreka amorrai-toki osatua; egunez-egungo ordu etsietan auen ixuri ta aronako joeren zerikusi ta soiñu burrunda auzokideen begi-belarri betekizun dirala.

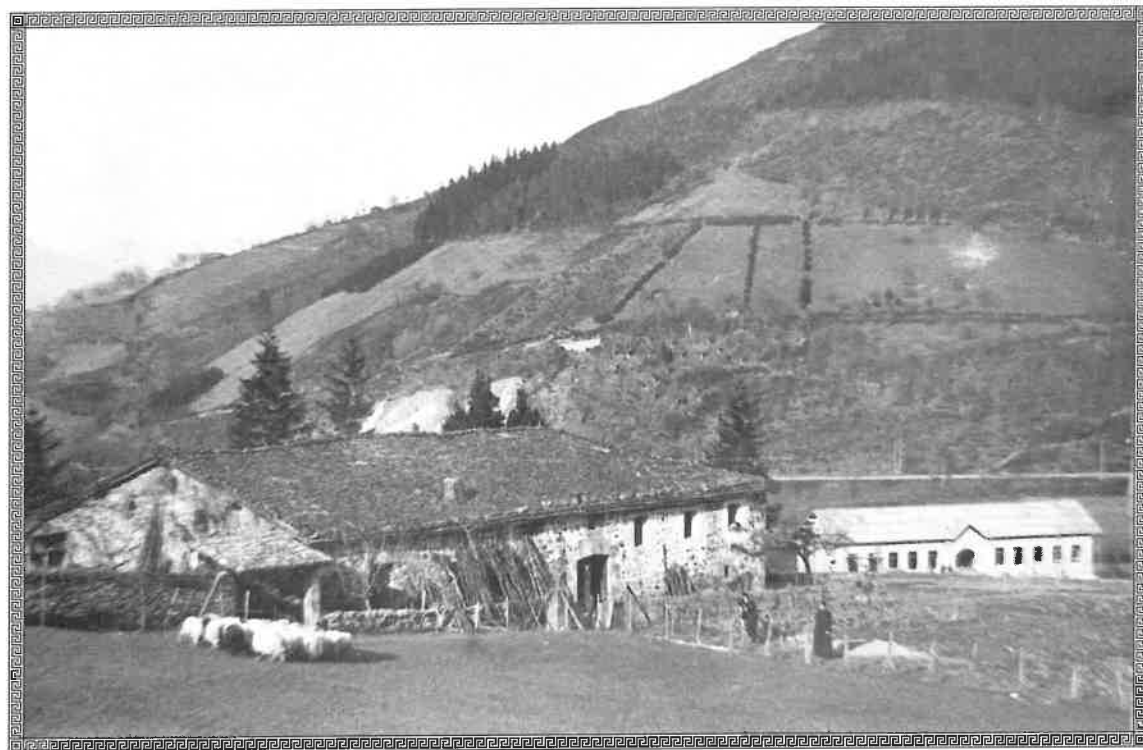
Eta bukatzeko... Nere aurtzaroko jolas-toki, ta geroztik ukigarri, ta auzoaren aipagarri izaniko ARRIZABALARI izneurtu apal auek eskeintzen dizkiot:

*Gaurkoz oles! ARRIZABALA...
Zutarrien erregiña.
Antziña liñarri izana,
edo txinguraren soiña.
Andrezkoek txanpon bi txin-txin,
kartetan mai biribilla,
ta nere eskolaroko
alki jolaskide miña...*

*...leen trabagarri intzanan-da,
bota indutenan sasira:
ta gaur kupiraz jaso-ta,
pitxitzat plaza-berrira...*

"SALETXE"

1 • Erraizabal

Erraizabal baserria lehen

URTEA	DEITURA
1532, 1649	Erraizaval suso
1607	Herraizabal
1777	Raizabal maior
1824, 1887, 1897	Raizabal arriba
1857, 1858, 1910, 1920, 1930	Raizabal
Gaur egun (ahoz)	"Erreixal"

* XIX. mendean bigarren erdian familiaz aldatu zen baserria, Raizabaldarrak gastatu zirelako apika. Haien ordezt, Zeraingo Juan José Aranguren eta Errekaetako María Jesus Gerra Balantzategi etorri ziren bizi izatera.

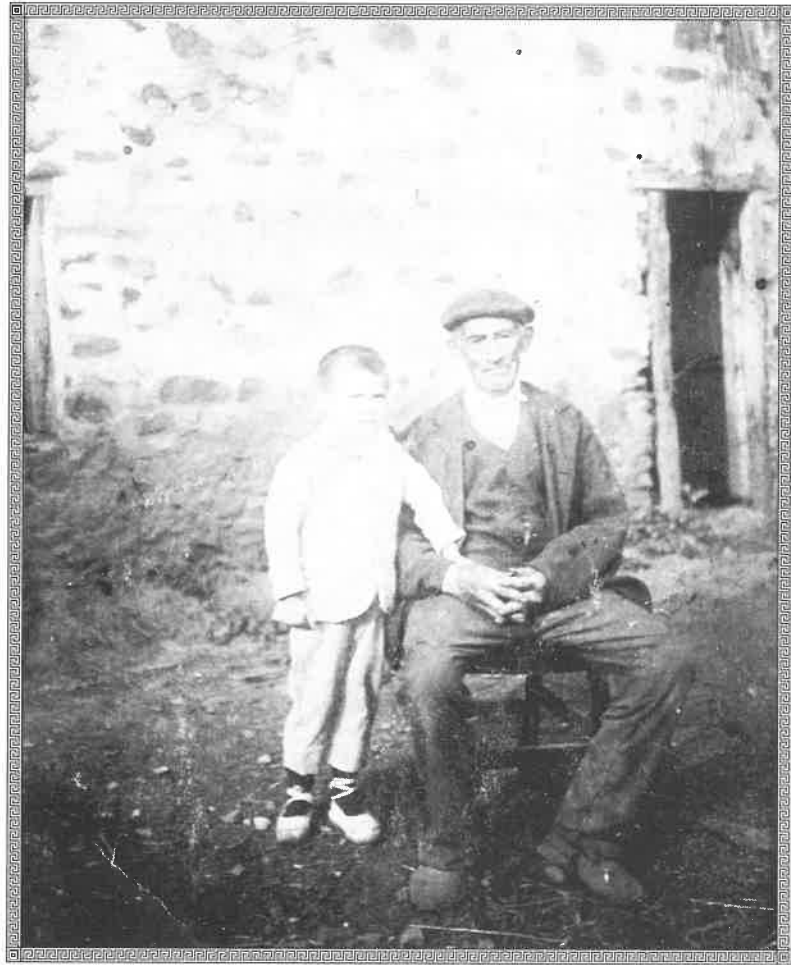
* Haien ondorengo asko pertsonai ezagunak izan ziren:

Juan José Aranguren. Bera izan zen, 1870ean, *Kataberako meatzetan* lehen aztarkak eta zulaketak egin zituenetarikoa bat.

Juan Aranguren Mendizabal (1897) abadea. Dotrina zaharretik berrirako aldaketan parte hartu zuen.

Pedro Aranguren Mendizabal (1903) frantziskotarra. Cuban misiolari egonaldi luzeak egin zituen; Arantzazu komentuko eta frailediaren zuzendari izan zen; eta, besteak beste, basilika berriaren eraikuntzaren arduradun nagusieneraiko bat.

Daniel Aranguren Mendizabal (1905). Legazpiko alkate hautatua izan zen. Lizarrako Autonomi Estatutua onartu zen egunean, ospakizunari buruzko hitzaldia, Euskadiko alkate gazteenak egin behar zuen eta gazteena Daniel zenez, berari zegokion betebehari hori. Baina, Fortunato Agirre-ri (Lizarrako alkate, eta 36ko gerratean afusilatu zuten lehengo nazionalista) utzi zion, azkenean berak egin beharreko hitzaldia. Danielek, 1936an, Cubara ihes egin behar izan zuen Francoren erasoaldiak bultzatuta. Bere semea, Emilio Aranguren, Cuban 1991.eko ekainaren 23an Apezpiku izandatu zuten.

Erraizabalgo aitona-bilobak

Inocencio Aranguren Mendizabal (1907)
Gerra aurreko "Argia" aldizkarian artikulua motzak idazten zituen, "Goitar" gisa izenpetuz.

* Erraizabal Txiki mende hasieran hustu zenean, berari zegozkion lurak Erraizabal Gara-koak erosi zituen, horrela Telleriarte auzoko lur gehien zuen baserria bihurtu zelarik.

Nekazari aldian, gutxi gora behera 50 anega^(*) gari, 40 anega arto eta 40 imilaun^(*) babarrun jasotzen zuten. Abere aldetik 4 behi, beste horrenbeste txekor, 35-40 ardi eta etxeko lanetarako bakarrik, sekulako idi pareta zutelarik.

Garia eta artoa ereiteari utzi ziotenean, bigantxen hazkuntzari ekin zioten, bigantxa gazteak erosi eta umetu ondoren salduz.

Gaur egun artzantzara dedikatzen dira eta ekintza honen urtebeteko etekina hau da (1993ko datuak): 4.000 Kg gazta, 350 arkume, 900 Kg artile eta okelatarako 75 ardi zahar.

Ekintza edo ogibide hau burutzeko, pinudi sail handiak belardi bihurtu dituzte horrela etxe inguruan larre erosoak sortuz.

* 1945etik 1950era Erraizabal baserria berriztatu egin zen, solairu bat gehiago ere eman zitzaizolarik.

* 1991ean gertatutako sute batek etxea erabat kiskali zuen. Hala ere, auzoaren laguntzarekin berriro altxatu zen.

(*) ANEGA: 55,5 litro, IMILAUN: 3,5 litro

(Zutik) María Aranguren Mendizabal, Daniel Aranguren Mendizabal, Bernabé Aranguren Mendizabal, Inocencio Aranguren Mendizabal / (Eserita) Francisca Mendizabal Elgarresta, Juan Aranguren Mendizabal, Pedro Aranguren Mendizabal, Josefa Iganacia Aranguren Gerra.

Juan José Aranguren izan zen 1870ean Kataberako meatzetan lehen aztarkak eta zulaketak egin zituenetarikoa bat. Hona hemen haietako bat. J.L.U.

2• Erraizabal Txiki

URTEA	DEITURA
1649	Herraizaval Yuso
1777, 1857, 1858	Raizabal menor
1824, 1887, 1897	Raizabal abajo
1910	(Ez da azaltzen)
Gaur egun (ahoz)	"Erraizal Txiki"

* Izenak esaten duen bezala etxe txikitxo bat omen zen. Jakin badakigu, Erraizabal nagusitik behe aldera 50 bat metrotara zegoela kokatua, eta **Iraulika Fabrika** egiteko harria behar zutelako, Gracián Alberdik bota zuela. Gaur egun ez da hondakinik aurkitzen bertan. XIX. mendearen bukaeran Erraizabalgo maiorazgoak Erraizabal Txiki bere lur eta guzti erosi zuen.

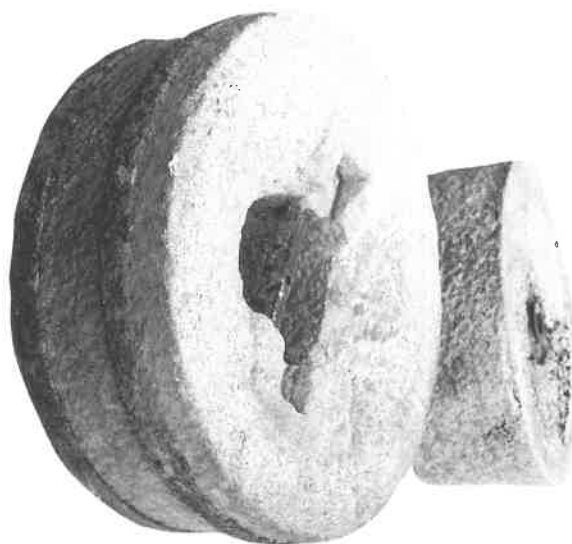
*Erraizabal Txiki baserrian azkeneko bizilagunak José Andrés Agirre eta bere emaztea, Josefa Manuela Ojanguren izan ziren. Catalina izeneko alabatxo bat izan zuten, baina jaio zen egun berean, 1903ko azaroaren 25ean, ama hil zen.

Catalina Agirre Ojanguren

Hori aski ez balitz, handik bost egunera aita José Andrés lurperatu zuten, Catalina jaio berria bakarrik gelditu zelarik. Brinkolako Etxeandi baserriko osaba-izebak jaso eta hazi zuten.

Ernandotegi (Errautegi) baserrian neskame zegoela Oñatiko Mariano Lazkanoiturburu-rekin ezkondu zen Olabarrietako Joanpo baserrira. 1975ean hil zen 72 urte zituela Erraizabal Txiki-ko azken neskatala.

Erraizabal Txikiko harriekin Brinkolako Iraulika Fabrika egin zen. Bi harri biribil hauek lantegi hartakoak dira.

J.A.

3 • Agirre Bekoa

Agirre Bekoa

J.L.U.

URTEA	DEITURA
1532, 1607, 1649 1777, 1832	Aguirre Suso
1824, 1857, 1887, 1910	Agirre Arriba
1757, 1858, 1897	Aguirre Goicoa
1920, 1930	Aguerre Becoa
Gaur egun (ahoz)	"Agerre Bekoa"

* 1566ko maiatzaren 26an, Seguraren menpetik Legazpiko herria askatzeko, udaletxean bilera garrantzitsu bat egin zen, eta Agirre Goikoa (Agirre Bekoa, gaur egun) ordezkatzuz "Juan de Aguirre de suso" joan zen.

* 1824ean baserri hau bi bizitzakoa zen eta, jabea Martín Agaia.

* 1859an baserria eta berari zegokion etxaldea, ordura arte errenteroak ziren Antonio Enparantza-k eta Celedonio Kortaberria-k erosi zituzten.

* 1883an Josefa Paula Enparantza Agirre, Antonioren alaba, Salustiano Arrondorekin etxera ezkondu zen. Artean **Agirre Goikoa** deitzen zen etxe hau.

1884ean Joaquina Agirre-k, Josefa Paularen amak, Salustiano Arrondo bere suhiari, etxe bizitza

eta honi zegozkion lur sailak saldu zizkion. Ikusten denez, nahiz eta etxera ezkondu, alabak ez zuen baserria heredatu.

Baina Salustiano Arrondo kanpokoak zenez, eta teilape batean bi familia bizitzeak eta zenbait soro, zelai eta baso elkarrekin izateak, sor zitzakeen desadostasunak alderatzeko, ondasun guztiak banatzea erabaki zuen.

Akordio hau burutu ahal izateko etxekoneko Celedonio Kortaberria-ri 2.850 pezetatan saldu zion bere etxebizitza parte, berak goiko zelai batean etxe berria jaso zuelarik. Modu horretan Kortaberria Jauna baserri zahar osoarekin geratu zen. Erdibanaketa benetako adiskidetasunean gertatu omen zen.

* 1887an Celendonio Kortaberria-k Salustiano Arrondo-k goian etxe egoki eta eroso bat egin zuela ikusirik, eta berea oso zaharkitua aurkitzen zela ohartuz, bere baserria erabat edo gehiena berriztatzea erabaki zuen.

* Auzoko baserri guztietan bezala, garia, artoa eta babarruna eraingo zituzten, baina linoa ere jasoko zutela dirudi, "**Liñasoro**" deituriko lur sail bat ere bazutelako, eta bestetik oso hurbil linaputzu bat aurkitzen delako.

* Etxe honetan jaio zen Domingo Agirrekoa (1652) ospetsua, gero San Migel Ermita ondoan zegoen Beata Etxean bizi izan zena.

Beatriz Agirrekoa, Domingo Agirrekoa-ren arreba, 1718an, San Migel Ermitako serora izan zen.

Grupos del Berdadero Retrato del D^o Domingo de Aguirre. Museo de Arte de San Sebastián. Describiendo su vida y su obra.

DOMINGO AGIRREKOA (1652-1724)

Misiolari eta Elizgizon ezaguna. Telleriarteko Agirre Bekoa baserrian jaio eta San Migelgo Beata Etxean bizi izan zen urte askotan. Nahiz eta herriko udalak Legazpiko Bikaritzza eskaini ez zuen onartu, misioetan erabat murgiltzeko asmoa azaldu bait zuen. Hori dela medio “Misiolari Apostolikoa” ere deitu izan zioten. Bestalde, Calahorrako gotzaiak bere aitorrentzule izandatu zuen.

Bere garaiko ohituren aurrean jokaera gogorra eta zorrotza hartu zuen, zenbait gehiegikeria salatuz. Horrela, besteak beste, Gipuzkoako Batzar Nagusiez baliatuz, danbolina jotzea eta dantza egitea debekatzen saiatu zen, lortu ez zuelarik.

Bestalde, Legazpiko udalarentzat garrantzi handiko arazo konponketan bizkorki aritu zen, hala nola: 1700ean Eliza Nagusiaren eraikuntzan; eta Zegama, Segura eta Zeraingo herri-mugarrien auzi konponketan. 1705eko Herri Ordenantzen erradaktorea ere bera izan zen.

Azkenik, esan behar, landare mintegiak sortu zituela eta mendiak ohianeztatzen oso eragile agertu zela.

4• Agirre Goikoa

Agirre Goikoa

J.A.

URTEA	DEITURA
1885	Aguirregoicoa-echeverri
1897	Aguirre arriba
1910	Aguirre
1920, 1933	Aguerre arriba
1930	Aguerre goicoa
Gaur egun (ahoz)	"Agerre Goikoa"

* Salustiano Arrondo eta familia izan ziren 1885ean etxe hau estreinatu zutenak. Izan ere, Agirre Bekoako bere etxe partea Celdonio Kortaberria-ri saldu eta, lurren banaketa egin ondoren, etxe buruan, Zelandi izeneko lur sailean, zuten saletxearen kontra baserri berria eraiki zuen. **Aguirregoiko Etxeberri** izena eman zioten hasiera batean.

* Salustiano Arrondo izatez zeraindarra zen eta auzoan bere sorlekuko baserriaren izenez deitzen zuten: "Zikiri". Ogibide nagusienak nekazaritza eta Telleriarteko San Juango sakristautza izan zituen.

* Salustianoaren seme Martin etxera ezkondu zen eta nekazaritzatik bizi izan zen. Baina pintxe lanetan ere aritu omen zen gazte denboretan, Kruzerotik Brinkoiako bidea ebaki zuten garaian hain

Margarita Arrondo Enparantza, Martín Arrondo Enparantza eta María Cruz Arrondo Enparantza

zuzen. Bere egitekoa zera izaten omen zen: Telleriarteko Sutegira lanabesak konpontzera eta zorroztera eramane eta ekarri, eta iturriko ur freskoa garraiatu. Bestalde, panderojole nahiz dantzari ona zela ere esaten dute.

* Ondorengo belaunaldietan, Agirre Goikoan denetarik izan dira: nekazariak, artzainak, itzainak, txoferrak, esnezaleak, besteak beste.

* Juan Arrondo-k, Martinen semeak, ezkondu ondoren, etxe barreneko soroan eta Brinkolarako bidearen kontra etxe berria eraiki zuen.

5 • Etxetxoak

Etxetxoak zeuden soroa

J.A.

URTEA	DEITURA
1632	Casa fragua y casilla(?)
XVIII. mendea	Echachos (lau etxebizitza)
1824	Echecho (hiru etxebizitza)
1832	Echacho (etxebizitza bat)
1857, 1858	Echachos (bi etxebizitza)
1887	(Ez da azaltzen)
Gaur egun (ahoz)	"Etxatxo", "Etxatxota" (lekuari)

* Duque de Sotomayor, Oñatiko "palaziano" arenak ziren etxe koskor hauek. XVIII.mendean lau bazirela dakigun arren, gaur egungo adineko telleriartearrek etxe txiki bateko kontua aditu izan zien beren gurasoei.

* 1857. urtean bi familia bizi ziren; batetik Etxeberría Barrenetxea-tarrak; eta bestetik, Bera-sategi Apaolaza-tarrak. Itxura denez, nekazaritza zen beraien lanbide nagusia.

6• Elorregi Errota

Elorregi Errota lehen

URTEA	DEITURA
1384, 1424, 1426, 1459, 1538, 1567, 1569, 1607, 1610, 1622, 1625	Ferrería de Elorregui
1536	Ferrería y molino de Elorregui
1639	Molino nuevo de Elorregui
1649, 1668, 1741, 1756, 1777, 1824, 1832, 1857, 1858, 1887, 1910, 1920, 1930	Molino de Elorregui
Gaur egun (ahoz)	"Elorrei-errota"

* Gaur egun Elorregi Errota izenez ezagutzen dugun etxe honetan, ola eta errotaren artean banatu dira sei mende luzeetako betekizunak.

* Oso da aintzinakoa, 1384eko agiri batean aitatzen bait da: "Ferrería de Elorregui". Pedro García de Elorregi bizi zen garai hartan.

* 1632. urtean Elorregiren maiorazgoaren ondasunak Juan de Lazarraga-renak ziren: "...las tres quartas partes de la ferrería germada de

Elorregui (..) las tres cuartas partes del molino nuevo de Elorregui (...) también de la casa fragua y casilla con sus huertas...". Agiri honetan, burdinola itxita azaltzen da, eta haren ordeztu berria.

* Joan den mendearen hasieran jadanik Galfarsorotarrak ziren Errotako errentero, zeinek errotatik bakarrik atera bait zezaketen bizimodua. Izan ere, etxe honek oraintsu arte ez du nekazari-tza edo abelgintzarako lur-sailik izan.

José Galfarsoro Larrea, Dominica Iñurritegi Plazaola, Angela Galfarsoro Larrea, Josefa Larrea Ormazabal, Pedro Galfarsoro Larrea (San Joan Elizaren aurrean, 1925 inguruan)

Ladislao Galfarsoro Iñurritegi, Cristina Galfarsoro Andueza, Pilar Galfarsoro Andueza, Paulina Andueza Iñurritegi eta Florencia Galfarsoro Andueza.

* Mende honen hasieran, José Miguel Galfarsoro Iñurritegi, María Urzelai Lekuonarekin ezkondu zen eta bi seme izan zituzten. Maria, ordea, gazterik hil zenez, Joxemiel bigarren aldiz ezkondu zen etxean neskame hartua zuten Zegamako Josefa Larrea Ormazabal-ekin, eta beste hiru seme-alaba izan zituzten.

Joxepa hau ere oso gazte alargundu zen, eta bera izan zen baserrietatik garia ekarri, cho eta berriro baserrira itzultzen zuen azkenengo erro-tarietako bat.

* Joxemielen anaia Ladislao **mikeletea** izan zen Brinkolan.

* Nahiz eta errotaren aztarnak oraindik ere gordetzen diren, 1963an utzi zion erabat ehotzeari. Aipatzekoa da, Legazpiko udalerrian, **Erreka Aundi edo Urolaren** ertzean kokatutako ola guztien artean, Elorregi Errotakoa izango dela ubiderik luzeena duena.

7• Elorregi

Elorregi jauregia

B.G.

URTEA	DEITURA
1384, 1433, 1513, 1824, 1832, 1857, 1858, 1887, 1897, 1910, 1920, 1930	Elorregui
1424, 1566	Casa de Lorregui
1649	Elorregui la antigua
	La casa pegante a Elorregui la antigua
1777	Elorregui
Gaur egun (ahoz)	"Elorrei"

* Bikuña Jauregiarekin batera, Legazpiko monumentu historiko eta artistiko hoberena eta deigarriena da. Legazpiri buruz, eta Telleriarteri buruz noski, daukagun daturik zaharrenetan jadanik aitatzen da Elorregi izeneko oinetxea.

HISTORIA APUR BAT

1384 eta 1400.eko agiri batzuetan **Pero Garcia de Elorregi** azaltzen da.

1407ko agiri batean Miguel de Elorregi azaltzen da burdinola baten jabe.

1424. urtean Elorregi etxearen seitik bat eta burdi-

nolaren hamabitik bat **San Juan**, **Juan** eta **Miguel de Estella**-k erosi zuten.

1459. urtean Juan Garcia de Elorregi-k Elorregi etxearen erdia **Juaquín de Elorregiri** saldu zion.

1526. urtean **Juan Pérez de Lazarraga** eta bere emazte **Doña Catalina de Elorregik**, **Cristobal Pérez de Lazarraga**-ri utzi zioten Elorregiren jabetza, maiorazgoa sortuz, hemendik aurrera familia honi lotuta ageriko delarik.

1668an Elorregiko maiorazgoaren ondasunen jabea **Manuel de Plaza** da; 1741an **Francisco Manuel de Plaza**; 1756an **Juan Xavier de Plaza** eta bere emazte, **Maria Ignacia de Olazabal**.

Josefa Antonia Orueta Zabaleta eta Antonio Etxeberria Orueta, ama-emeak

1832. urtean Joaquín de Plaza da **Elorregi** eta **Elorregi Errotaren** jabea, Legazpin ondasun gehiagoren jabe ere badelarik, hala nola: **Brinkola, Gibelola Garakoa, Gibelola Azpikoa, Joiategi, Olazar, Barrundiola, Igeralde Errota, Etxetxo eta Kristobalenea**.

ELORREGI I

* Erreka aldera begira dagoen etxebizitzan **Etxeberriatarrak** izan dira errentero azkeneko hiru mendeetan behinik behin.

* XIX. mendearen erdialdera, José Antonio Etxeberria Apaolaza-rengana pasa zen baserria. Josefa Antonia Orueta Zabaleta etxekonekoarekin ezkondu eta lau seme izan zituzten: Julián, Romualdo, Antonio eta José.

Joxantoniok Agirreanean (Uztarrinean, alegia) alhondigaren ardura izan zuen, eta bertan ardoa eta pattarra saltzen zuen.

* Joxantionioren anaia, **Miguel Ignacio Etxeberria** kaleko Azpikoetxera ezkondu zen Agapita Elorza Olaberria-rekin. 32 urterekin zinegotzi izendatu zuten eta 44 urterekin alkate. Bestalde,

Alejandro Unanue alegitarraren eskuetan zegoen “Papelera” beregana pasa zen 1870 inguruan.

Sei seme-alaba izan zituzten, eta horietatik bosgarrena **Patricio Etxeberria**.

* Elorregi etxearen oinordetza Antoniorenana aldatu zen, zein Ernandotegiko (Errautegi) Petronila Guridi Ugalde-rekin ezkondu eta lau alaba izan bait zituzten: Isidra, Victoria, Marcelina eta Cándida.

Joxe eta Romualdo Etxeberria Orueta arotzak ziren. Joxe, Ubitarteko Vicenta Mendiola Guridirekin ezkondu eta Guriditegiko Turbinara joan zen bizitzera.

Romualdo, kaleko Errotatxonean bizi izan zen eta Legazpiko alkate izan zen 14 urtez: 1904tik 1908ra, 1920tik 1922ra eta 1924tik 1929ra.

* Alaba zaharrena, Isidra alegia, geratu zen etxean, etxekoneko Segundo Odria Erosteigirekin ezkondu zelarik. Zazpi seme-alaba izan zituzten.

* Baserri honetakoak labrantza izan dute ogibide nagusi azkeneko belaunaldietan.

Cándida Etxeberria Guridi, Juliana Aldasoro Azarola (Agirrenea), Romualdo Etxeberria Orueta, María Josefa Legorburu Apaolaza (Agirrenea), Vicenta Mendiola Guridi (Turbina) eta Isidra Etxeberria Guridi.

ELORREGI II

* Odriatarrak bizitzera etorri aurretik Oruetarrak ziren etxe honetako errenteroak. Familia hartakoa zen **Basilia Orueta Mendiola**, gero Garrotxoenera ezkondu zena.

Basilia ikaragarritzko emakumea zen, aparte-ko handia, eta harri jasotzen ere ibiltzen omen zen. Inoiz, auzoko gizonezkoekin egin omen zuen apuestorik, ea etxe aurrean izaten zuten harri poter bat, zeinek gehiagotan altxatu.

* Treneko makinista bat ere bizi omen zen etxebizitza honetan.

* Mende honen hasieran Oruetatarrak gastatu zirenean, Odriatarrak etorri ziren etxebizitza hutsa. Francisco Odria Zumalakarregi, Oñatiko Petra Erostege eta familia, Mendiola baserria utzi eta Elorregin finkatu ziren. Zazpi seme-alaba izan zituzten: Segundo, Eusebio, Hermenegilda, Simón, Leandra, Gregorio eta Saturnino.

Patxikori **"Ixuela"** ere deitzen zioten, eta Arriurdinen artzai ibili zen.

* Zazpi senidetatik Saturnino geratu zen baserrian. Araozko Luciana Arriaran-ekin ezkon-
durik bost seme-alaba izan zituzten.

Segundo, berriz, etxekoneko Isidra Etxeberria Guridi-rekin ezkondu zen. Bestalde, azken hau, artzaia ere bazenez, zenbait urtetan negu aldean, Bizkaiko Muxika herrira joan izan zen ardiekin.

Isidra Etxeberria Guridi, Petronila Guridi Ugalde eta Segundo Odria Erostege.

Elorregiko "Sala Aundi"-n egiten zituzten Ermandadeko bilerak.

B.G.

ELORREGIKO ERMANDADEA

1916an sortu zen ermandade hau. Ikuiluko ganaduen ezbeharretan bata besteari diru aldetik laguntzea zuen bere helburu bakarra. Gaur "Elorregiko ermandadea" izenez ezagutzen bada ere, sortu zenean "Sociedad de Seguros Mutuos Anaitasuna" deitzen zitzaion. Izen aldaketaren arrazoia izan daiteke elkarte honetakoek oraintsu arte urteroko batzarra Elorregi baserriko "**Sala Aundi**" izeneko gelan egiten zituztelako. Gaur egun, Telleriarteko elkarteren batean egiten dira batzar hauek.

Urte Berri egunetik lehenengo igandean, deia luzatu beharrik gabe elkartzen dira, besteak beste, urteko gorabeherak eztabaidatzeko. Idazkaria eta lau "komisionatu" berri aukeratzea izaten dute aztergai. Komisionatu hauek, bazkide diren baserritarren ikuilu denak ikusiko dituzte, bi urtetik gorako zenbat buru eta zenbat dirutan baloratuak dituzten ziurtatuko dute, horren arabera jokatzeko, bai kuota kobratzerakoan, bai ezbeharrean ordaintzeko ere.

Arorik oparoenean 24 bazkideren artean 100 buru edo gehiago zituzten izenak emandakoak. Gaur egun, 12 bazkide eta 28 buru, gutxi gora behera. Ermandade honetan 11 baserri Brinkola-koak dira eta 14 Telleriartekoak.

Idazkari bezala egon direnak hauek izan dira:

- 1916tik 1921era, Miguel Aranguren (Erraizabal)
- 1921etik 1925era, José Mª Legorburu (Korta Azpikoa)
- 1945etik 1947ra, Felix Legorburu (Korta Azpikoa)
- 1947tik 1958ra, Eugenio Gerra (Errekaeta)
- 1958tik 1991ra, Julián Gerra (Errekaeta)
- 1991tik gaur arte, Tomás Gerra (Errekaeta)

1933an "**Osasuna**" izeneko beste elkarte bat sortu zen. Bere helburua gaixo zeuden pertsonen botikak ordaintzen laguntzea zuen. Seguritate Soziala martxan jartzean desagertu egin zen elkarte hau.

8• Elorregi Kaxeta

Elorregi Kaxeta atzean ikusten den etxea da

URTEA	DEITURA
1887	Caseta
1897, 1910, 1920	Caseta Elorregui
Gaur egun (ahoz)	"Elorregi kaxeta"

* Trenbidea egoera onean edukitzeko lan asko egin behar izaten zen (eta egin behar izaten da egun ere). Horretarako Norteko Konpainiak sei kilometroko brigada bat izendatzen zuen zegozkion lanak burutzeko, hala nola, harriak kendu, trabiesa berriak jarri, kaltzatu... "Doble vía" jarri aurretik brigada bakoitza sei lagunek osatzen omen zuten: kapatazak, "primer obrero"-ak eta lau langilek; gero, berriz, 10-11 izatera pasatu ziren.

Altsasutik Zumarraga bitartean bost brigadak lan egiten zuten: Altsasuko brigada "naparrak", Orobeko brigadak, Otsarteko brigadak, Brinkolako brigadak eta Zumarragako brigadak. Legazpiko udalerrian bi brigada ibiltzen ziren lanean: Zumarragako Brigada, Zumarragatik Motxororaino; eta Brinkolako brigada, Motxorrotik Tunel Aundi erdiraino.

Brinkolako lehenengo brigada honoko hauek osatu zuten: **Aquilino Urteaga** (Elorregi Kaxeta, "katapaz"), **Ignacio Iñurritegi** (Zubiaurre, "primer obrero"), **Crispolo Ugarte** (Motxorro Kaxeta), **Julián Guridi** (Ernandotegi), **Justo Etxeberria** (Etxeandi), **Juan Bautista Gereñu** (Guriditegi Kaxeta). Bakoitzak ilean 500 metro zaindu behar izaten zituen. Hauek izan omen ziren Legazpin jubilarzioa kobratzen hasi ziren lehenengotakoak.

"Doble vía" egin zenean, ordea, beste langile hauek gehitu zitzaizkien: **Donato eta Martín Enatarriaga** (Aranandi), **Marcelino Guridi** (Ernandotegi), **José María Agirre** (Errementari) eta **Valerio Guridi** (Guriditegi).

* Elorregi Kaxetan kapatazak bizi izaten ziren. Kanpotarrak izaten ziren normalean: urte batzutan egon eta alde egiten zutenak. 1970 urte inguruan hustu zen arte familia hauek okupatu zuten etxea: Urteagatarrak (Aquilino Urteaga), Gorrotxategitarrak (Francisco Gorrotxategi), Mendiatarrak (José Mendia), Hernandeztarrak (Esterban Hernandez) eta azkenekoak, Cercatarak (José Cerca).

9• Korkostegi

Korkostegi baserria

J.L.U.

URTEA	DEITURA
1532, 1607	Coscortegui
1540	Coscortegui yuso
1649	Coscortegui yuso
1777, 1824, 1832, 1857, 1858, 1887, 1897, 1910, 1920, 1930	Corcostegui
Gaur egun (ahoz)	"Korkostei"

* 1532. urteko agiri batean "Coscortegui" izeneko baserri bat agertzen da Legazpin, behiala, Koskor-én etxea izandakoa, akaso.

* Badirudi, bestalde, garai batean bi etxebizitzakoa zela, hala azaltzen bait da 1540. urteko agiri batean, non Udanatik Biozkomarako bidearen konponketa aipatzen bait da.

* 1649. urteko beste agiri batean Domingo eta Clemente Guridi azaltzen dira "Coscortegui yuso"-ko (Korkostegi Azpikoako alegia) bizilagun gisa. Honek bi gauza adierazten ditu: bat, orduan ere bi etxebizitza bazirela; eta bi, Guriditarrek aintzinatik bizi direla baserri honetan, gaur egun ere segitzen bait du abizen horrek.

Bigarren etxebizitza edo baserria non izan zitekeen ez dakigu.

* 1928an, etxe zaharra bota eta erabat berria eraiki zuten. Korkostegik soro eroso eta ederrak

Hilario Guridi Zabaleta

bazituen ere, etxe inguruan ez zuen bi zelaitxo besterik. Gaur egun belardia ikusten den tokia, mende honen hasiera arte arizti, gaztainadi eta pagadi ziren, gero ondeo-haitzurrez zelai bihurtu zituztenak.

* Korkostegin linoa ere landatzeko ohitura izango zutela uste dugu, ondorengo pasadizoak erakutsiko digunez. Mende honen hasieran, **José María Guridi Kortaberria**, Korkostegiko maiorazgoa, joan omen zen bere ezkon-bidaian Donostiara. Eta Kontxako hondartza pareraino heltzerakoan, hara zer bota zion bere andre berriari: "*Jeesuus, au den liñasoroa!*". Izan ere, itsasoa bare-bare zegoen eta urdin ikusten zen, liño soroaren antzera.

* Aitatu behar, bestalde, Korkostegiko Guriditarrek auzoko maiorazgo zaharrenetakoak direla, betidanik etxejabeak izan bait dira.

10• Albitsu

URTEA	DEITURA
1607	Albisua
1649, 1777, 1824, 1832, 1857, 1858, 1887	Albisu
1895	Albisu
1897	(Ez da erroldan azaltzen)
Gaur egun (ahoz)	"Albitsu", "Arbitsota" (lekuari)

* Etxe honen aztarnarik ez da somatzen gaur egun. Araiztegi baserriaren atzekaldean Korkostegira dihoan bidearen eskubi aldera omen zegoen; etxe txiki bat zela esaten dute. Bere harriak, berriz, Francisco Iñurritegi Iñurritegi-k), *Patxi "Taberna"-k*, Udanako labeak egiteko eraman zituen.

* 1832ko erroldan Juan Bautista Zabarrain azaltzen da erreterero, eta jabe Agirreburualde-ko (Auldeko) Lorenzo Sagastizabal.

* 1857ko erroldan, berriz, senar emazte berriak azaltzen dira: 56 urteko Domingo Ugarte Araiztegi eta 50 urteko Josefa Valentina Lizarralde Arkauz. Hauen seme Casimiro Ugarte Lizarralde Motxorro Kaxetan biziko zen gerora ezkontuta.

* Esan ohi dute etxe honetan **"Zapatari Txiki"** izeneko arabar bat bizi izan zela, zein den zehazki ez dakigularik. Bada, arabar honek, garai haietan patata jaten omen zuen, baina, badaezpada ere, sukaldeko leihoak itxita zituela. Izan ere, legazpiarrentzat patata txerrijana omen zen eta ez zuten uste gizakiak jateko modukoa izan zitekeenik. Agian, lotsa eragingo zioten beldurrez edo, horregatik itxiko zituen sukaldeko leihoak.

"Zapatari Txiki" honengatik honako hau ere esaten dute: behin zapatak konpondu eta gero, haiek jantzita itzultzen zela Legazpira, eta ez zuela inoiz berarentzako zapatarik erosi.

* Etxe honen azken bizilaguna Francisco Odria izan zen.

Oilategiaren lekuan zegoen Albitsu baserria

J.A.

11 • Araiztegi

Araiztegi baserria

J.A.

URTEA	DEITURA
1485, 1607, 1649, 1777, 1824, 1832, 1857, 1858, 1887, 1897, 1933	Araiztegui
Gaur egun (ahoz)	"Araiztei"

* Telleriarteko zaharrenek hiru etxebizitzako Araiztegi ezagutu dute mende hasieran. Batean Iñurritegitarrak bizi izaten, bestean Agirrezabal-darrak eta bestean **Joakiña "Panaderea"**. Orain etxearen egitura aldatuta dago eta Iñurritegitarren alderdia gordetzen da garai batean bezala.

* Oinetxe zahar honek, azken mendeetan aparteko garrantzirik izan ez badu ere, aintzinan Telleriarte edo Ergoenako etxerik inportanteena zela pentsatzeko daturik bada. Etxearen eraikuntzaren aldetik, pareta batean gordetzen da oraindik oso aintzinako lehio bat.

* XV. mendean, Araiztegiko etxejabe zen Juan Martínez de Araiztegi bitan ezkondu zen: Juana de Bergaraetxea-rekin, lehengo aldiz, eta Doña Ochanda de Elorza-rekin, bigarrenez. Bi seme-alaba izan zituen lehenengo emaztearekin eta sei bigarrenarekin.

1485. urtean testamentua egiterakoan, honela banatu zituen bere ondasunak:

1. Juan de Ubitarte, "Txerran", "250 quintales de hierro"
2. Juana de Araiztegi, ezer ez
3. Martín de Araiztegi seme zaharrenari Araiztegi etxea eta etxaldea, eta "250 quintales de hierro vandajon"
4. Mari Juan de Araiztegi alaba zaharrenari "250 quintales de hierro vandajon"
5. Ochanda de Araiztegi bigarren alabari "250 quintales de hierro vandajon"
6. Juan Martínez de Bikuña bigarren semeari Bikuña Burdinolaren laurden bat, eta berari dagozkion errota eta etxeak, eta "250 quintales de hierro vandajon"
7. Pedro de Araiztegi hirugarren semeari Arabao-latza Burdinolaren laurden bat, Korta etxea eta etxaldea eta Bergaretxeren laurden bat.
8. Domenga de Araiztegi, "250 quintales de hierro vandajon"

Hau ikusita, ia dudarik gabe, familia hau zen garai hartan Telleriarteko aberatsena.

* 1824eko agiri batean ere hiru etxejabe azaltzen dira Araiztegin: Juan Ignacio Korkostegi, Juan Bautista Etxeberria eta María Joaquina Zabaleta (Benito Zabarrain-en alarguna)

ARAIZTEGI I

* Korkostegira doan bidearen kontra beste etxebizitza bat zegoen mende honen hasiera arte. Baina, bertako bizilagun bakarra hil zenean, aldamenekoek erosi eta bota egin zuten.

* María Joaquina Guridi, *Joakiña "Panaderea"*, bizi izan zen alargunduta azken aldian.

ARAIZTEGI II (Araiztegi Erdikoa)

* Joan den mendearen bukaeran Brinkolako Arizti baserriko José Agirrezabal Zabaleta, Araiztegi Erdikora ezkondu zen bertako Martina Guridi Alzueta-rekin. Joxe eskolatua zenez eta bere emaztea berriz eskolagabea, ezkonberritan Gasteizko ikastetxe pribatu batetara bidali zuen ikasketak egitera.

Joxe "Araiztegi" zurgina eta egur nahiz ikatz tratalaria zen. Ikatz depositoa Etxaluzen izan zuela esaten dute. Ezkondu eta 11 urtera izan zuen lehen alaba Florentina, ondoren berehala Valentín eta Claudia.

Zinegotzi izan zen Legazpiko udalan.

* Araiztegi Erdikoak bi etxe pegante zituen alde banatara eta leihorik ez zuela esaten dute.

1903 inguruan, ordea, Joakiña Guridi "Panaderea" etxekonekoaren etxebizitza bota, eta erabat berriztatu zuten.

Landaeta etxea ere berak erosi zuen, haren harriekin Brinkolako "Joxemarinea" egiteko. Baita karabineroen etxea izandako Kristobalenea ere.

* Araiztegi Erdikoa Balentinengana aldatu zen. Hau Brinkola Zarreko María Zabaleta-rekin ezkondu eta alaba bakarra izan zuten, Pilar.

Balentin, aita bezala arotza zen, ebanista lan-bidea Lazkaon ikasi zuelarik. 1933 inguruan Legazpiko kale berrian lurra erosi eta etxe bat eraiki zuen. Patriziorenean ere zurgin lanetan ibili zen.

1942an zerra jarri zuen Telleriarten, bere jaiotetxearen parean. Zerratzen zituen oholak eta materiala Irunera eta Valenciara bidaltzen omen zituen. Salmentarako "Agente de Ventas" bat zuen, Bergua jauna, eta beraren bitartez, Donostiako auzo eta baserrietako behar guztiak atenditzen omen zituen.

1951an hil zen.

1954ean Pedro Iza ezkiotarrak hartu zuen zerra errentan.

Araiztegi
Erdikoa
J.A.

* Balentinen alaba **Pilar Agirrezabal**-ek jostun lanbidea Beasaingo “Corte y confección”-en ikasi zuen, eta jostun tailerra sortu zuen Araiztegin.

* 1958an etxe bizitzak egin zituzten eta Legazpira lan bila etorri zirenak jarri ziren bizitzzen.

ARAIZTEGI III

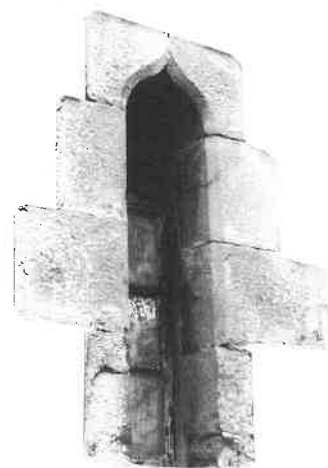
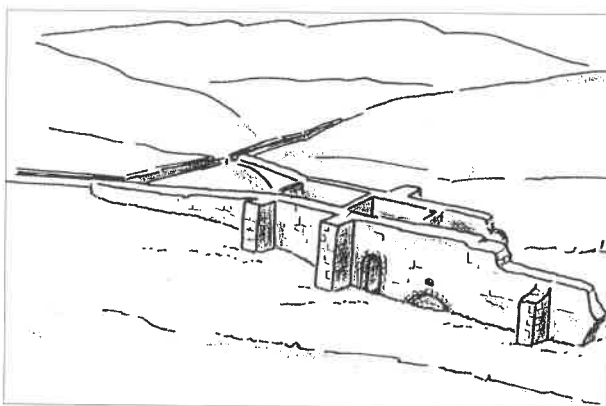
* Iñurritegitarren alderdian, Mendiola abizeneko familia bizi zen XIX. mendearen lehenengo erdian.

* **Juan Iñurritegi Plazaola** (1861-1943) Igeralde Azpikoan jaio zen, baina gurasoek Araiztegi erosi zutenean bertara aldatu. Bera geratu zen etxearekin eta Errekaetako Francisca Gerra Balanzategi-rekin ezkondu zen.

Joanek Olazarren **zerra** jarri zuen, bertan zeuden burdinolaren instalakuntzak aprobetxatuz. Horrela, garai batean burdinolarako erabiltzen zen ur-indarrarekin tabloiak zerratzeko behar zuen tresneria martxan jarri ahal izan zuen.

Handik urte batzutura, goiko zerra utzi eta Ubitarte Errotan beste bat jarri zuen.

* Olazargo zerra zegoen teilapean bertan **ikaztegia** ere izan zuela esaten dute. Izan ere, Joan Iñurritegi eta Zacarias Alustiza, sozio eginda, ikatz-tratuan aritu omen ziren gerratera arte: basoak erosi, langileak hartu eta egur-ikatz atera ratzen omen zuten.

J.A.

* Joanek eta Pantxikak bi seme izan zituzten: Claudio eta Faustino. Lehenengoa Ameriketara joan zen, Faustiño etxean geratuz. Elduaiengo Segunda Etxeberria Olaondo-rekin ezkondu zen (Joxemarienean neskame zegoena) eta zazpi seme-alaba izan zituzten: Julián, José, Josefina, Juan Pedro, Manuel, Felisa eta María Angeles.

Hamar urtez egon zen gartzelan gerratekoan, Segunda sei umerekin utzita. Zigorraldia “*Batallón de los trabajadores*”-en egindako lanekin amaitu zuen, Zegamatik Apeaderora bidea egin ez.

Ubitarte Errotan (Araiztegiko turbinan alegia) lan egin zuen, aítak hasitako lanbidean.

Joan Iñurritegik Olazarren zerra jarri zuen, bertan zeuden burdinolaren instalakuntzak aprobetxatuz

M. Salmerón

12• Ubitarte Errota

Indar Etxea

B.G.

URTEA	DEITURA
1566, 1777, 1824, 1857, 1858,	Molino de Ubitarte
1887, 1894, 1897	(Ez da erroldetan azaltzen)
1908	Chanton-errota
Gaur egun (ahoz)	"Txanten-errota", "Araizteiko Turbina"

bere nahia. Faustino semea ere berarekin hasi zen lanean.

Telleriarteko Etxaluzeko harriak Ubitarte Errota konpontzeko erabili zituztela esaten da.

* Hasiera batean, egunez zerra eta gauez turbina eduki zuten; aurreraxeago, ordea, turbina soilik utzi zuten. Baina norbere argi-indarra sortzeaz gain, "revendedoreak" ere izan ziren. Horrela, 1920an Urederratik 3.000 voltiotan ekartzen hasi ziren argi-indarra beraiek 220an banatzeko.

Patricio Etxeberria-ri eta José Segura-ri ere erosi zioten argi indarra, gero transformatuta saltzen zutena.

* Faustiñoren hiru semeak ere (Juan Pedro, Julián eta José), 1968an itxi arte, lan egin zuten bertan: konponketak eginez, kontadoreak ikusiz, kobraketak eginez,...

* Turbina hau izan zen Telleriarteko baserrietara argia banatu zuen lehenengoa, baina ez bakarra. Izan ere, Turbina martxan jarri eta urte batzutara, "**Zegamarren argia**" sartu zuten, kableak Santa Marinatik behera ekarriz, eta modu horretan bi argi-etxeen arteko lehia sortuz.

* San Millango markesena izan zen etxe hau.

* "Txanton Errota" ere deituriko etxe hau Telleriarteko bizilagunek mende honen hasieran erorita ezagutu zuten, eta egun ez dago bertan bizi izandako familiarekin gogoratzen den inor. Hala ere, agiri zaharretatik badakigu etxe horretan **Aritzitarrak** bizi izan zirela, XIX. mendean behinik behin.

* 1908an Araiztegiko Juan Iñurritegi Plazaola-k Ubitarte Errotari zegozkion etxea, ubidea eta ur-saltoa konpontzeko baimena eskatu zuen, bertan **zerra eta turbina bat** jartzeko. Eta lortu zuen

13 • Ubitarte

URTEA	DEITURA
1515, 1607, 1649, 1777, 1824, 1832, 1857, 1858, 1933	Ubitarte
1887, 1910	(Ez da azaltzen erroldean)
Gaur egun (ahoz)	"Uittarte"

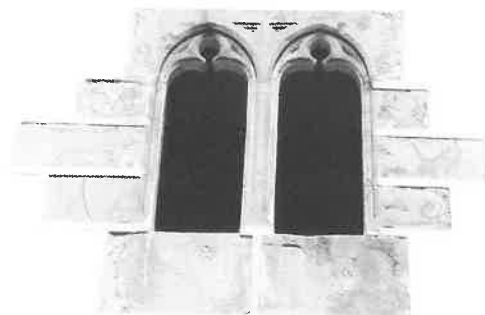
Elorregi eta Ubitarte etxe jabeak izan ziren mende askotan Telleriarten agindu zutenak: Elorregin, Elorregitarak, Lazarragatarak, Plazatarak eta Irujotarrak; Ubitarten, berriz, **Ubitartetarrak eta Plazaolatarak**. Bi leinu aberats ziren, eta beraien artean ez ziren tirabirak falta izaten.

* Hauek izan dira UBITARTEren etxejabeak, azken mendeetan:

Juan de Plazaola (Doña Maria Miguelez de Elorregi-rekin ezkondua).

Juan López de Plazaola, Eskribaua, Ubitarte eta Mirandaolaren etxejabea (Doña Francisca Bikuña-rekin ezkondua).

Juan López de Plazaola (1606an Doña Maria de Ipeñarrieta y Agirre-rekin ezkondua)

Aintzinako leihoak

J.L.U.

Antonio de Plazaola (1648an Doña Magdalena de Bikuña y Areizagarekin ezkondua lehen aldiz; eta 1667an Maria Ana de Abendaño y Aranguren-ekin ezkondua).

Ignacio Antonio de Plazaola (1693an bere lehengusu María Josefa de Plazaola, Zegamako Aitamarrenen etxejabearekin ezkondua).

Lucas Antonio de Plazaola, Zegamako Aitamarren eta Ubitarteren etxejabea. (1731an María Teresa de Basterretxea-rekin ezkondua).

1832. urtean Ubitarte eta Ubitarte Errotaren jabea Andrés Porcell da. Pentsa liteke garai honetarako, aintzina zuen garratzia galdua duela Ubitartek.

Ubitarte etxearen armarrria

J.L.U.

José Etxeberria Orueta eta Vicenta Mendiola Guridi, 1953.

* Joan den mendearen bukaera aldera, Teresa Guridi Makibar eta Vicenta Mendiola Guridi (Francisco Mendiola Urmenetaren andrea eta alaba bakarra) bizi izan ziren Ubitarten, etxearen jabe ere bazirelarik. Zergatik ez dakigula, mende honen hasieran, Telleriarteko Landaeta etxera aldatu ziren, eta Bixenta ezkondu zenean 1908an, ama-alabak Brinkolara joan ziren.

* Geroztik, aintzinako oinetxeari pisu bat gehiago eman eta lau etxebizitza egin zitzaizkion, etxea alokatzeko asmotan.

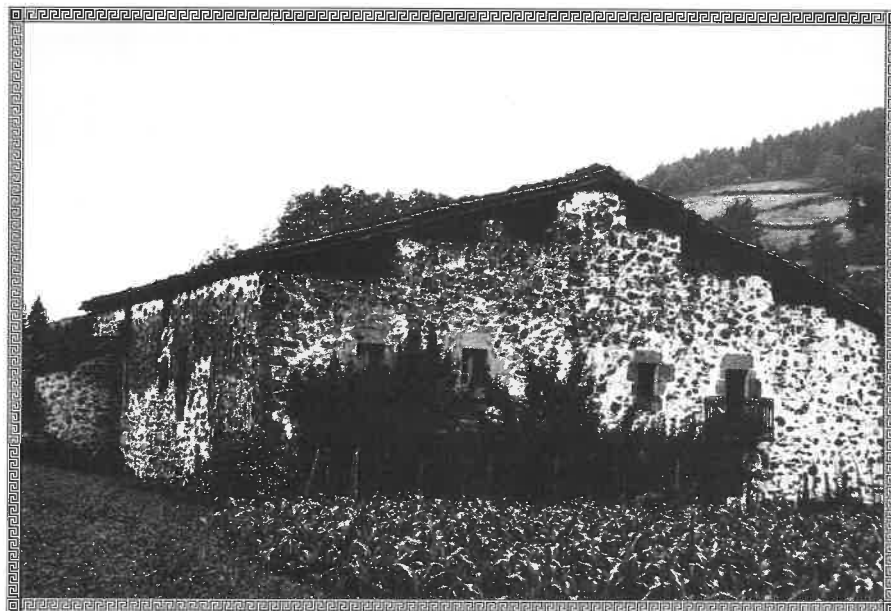
* Bixenta, Elorregiko José Etxeberria Orueta-rekin ezkondu zen eta Brinkolako Turbinara joan zen bizitzera. Hiru seme-alaba izan zituzten: Felix, Teresa eta Jesús.

Joxe “Turbina” gaztetan hargin lanetan ibili bazen ere, gero Guriditegi Auzoko **“Segura,**

Ugalde y C^{sa}” indar-etxean enpleatu zen, hortik bere goitizena. Baina indar-etxearen instalakuntzak zaintzeari gutxiegi eritzirik, bere aldetik kirtenak egiteko pabiloi bat eraiki zuen, argi-indarra indar-etxearen turtukoiaren ardatzari korrea batzuk erantsiz lortuz. Aitzur eta paletarako kirtenak egiten zituen batez ere. Felix, semea ere, koskortuz gero lantegi horretan ibili zen; baita Tomas lehengusua ere. Turbinarekin batera itxi zen kirtendegia 1952an edo.

* Ubitarte “komentu” bat izan zelako kontua aditzen da Telleriarteko zaharrengandik. Etxeostean azaltzen diren leihoeak eta aintzinan izan zuen harritzko ur-bedeinkatu ontziak hori pentsatzera bultzatuko bide zuen jendea.

14• Sagastizabal

Sagastizabal (Esaizal) baserria lehen

URTEA	DEITURA
1532, 1697, 1649, 1777, 1761, 1832, 1844	Sagastizaval
1824, 1857, 1858, 1887, 1897	Saizabal
Gaur egun (ahoz)	"Esaizal"

* 1761. urtean Tomás Francisco Miguel Bikuña-k (*"Capitán de Navío de la real Armada de S.M. siciliana"*) Juan Gorosabel-i saldu zion etxe hau.

* 1832. urtean bi etxebizitza ziren Sagastizabal izenarekin, biak errentan. Batean Bartolomé Aranburu bizi zen eta bestean Manuel Guridi, bien jabea **Pablo Gorosabel Domínguez** zelarik, Tolosako historigile famatua. Izan ere Pabloren aita, José Joaquín Gorosabel Jauregi, legazpiarra zen.

* Pablo Gorosabel-en osaba ere, **Manuel Antonio Gorosabel Jauregi** legazpiarra, ez zen

nolanahiko gizona izan: Zuzenbide bietan doktore, Filosofia eta Letretako Katedratiko Oñatiko Unibertsitatean eta Llerenako Tribunaleko Fiskala. Legazpiko abade izan zen; gero Santiago de Compostelara bidali zuten, eta han hil zen 1819an.

* Bartolomé Aranburu, Sagastizabalen erretero izan arren, Zegaman, Eguzkitza Zar baserria eta lur askoren jabe zen.

1844ean Sagastizabal baserria eta hari zegozkion lurrak, Pablo Gorosabel jaunari erosi zizkion, guztiagatik 19.000 erreale bapatean ordainduz.

* 1858an ere bi familiak jarraitzen zuten: alde batean, María Teresa Agirre, Bartolomeraren alarguna, bi seme-alabarekin; eta bestean, Pedro Guridi eta Martina Makibar senar-emazteak, hiru seme-alabarekin. Martina, oharturik etxekoneko mutila ondasun askoren jabe zela (bi baserri ederrren jabe bait zen), bere alabarekin ezkon zedin ahalegin guztiak egin zituen. Baita lortu ere. Laister hasi ziren bi etxetako etxekoandreak ezkongaien arrea eta eztaiak prestatzen.

Horrela, José Antonio Aranburu, 27 urte zituela, eta Manuela Guridi, 17 urteko neskatila, 1855eko uztailaren 27an uztartu ziren.

Ezkontza honen bitartez bi etxeak bat izatera pasatu ziren berriro.

* 1894ean, Sabino eta Eugenia Aranburu Guridi, José Antonio eta Manuelaren seme-ala-

bak, neskame eta morroiarekin bizi ziren, etxe dirudunetan bezala. Handik gutxira, Sabino Bergarako Petra Lazpiur-ekin ezkondu zen eta sei seme-alaba izan zituzten: Juan Pedro, Serapio, María Pilar, Clara, Rosario, Juana eta Máximo.

Sabino Aranburu Guridi, Legazpiko udaleko zinegotzia izan zen.

**PABLO GOROSABEL
DOMINGUEZ
(1803-1868)**

Historialari, abokatu eta artxibaria. Aita legazpia-
rra zuen. Espainiako legeriaz egindako lan inte-
resgarriez gain, Gipuzkoari buruzko ikerketa eta lanak egin
zituen: *“Bosquejo de las Antigüedades de Tolosa”*; *“Memo-
rias sobre las guerras y tratados de Guipúzcoa con Inglate-
rra”*; *“Diccionario Histórico-Geográfico-Descriptivo de los
pueblos, valles, partidos, alcaldías y uniones de Guipúzcoa”*;
“Noticia de las Cosas Memorables de Guipúzcoa”; eta abar.
Tolosako alkate, Gipuzkoako korregidore, probintziako
kontseiluko Tolosako diputatu, probintziako Monumentu
Historiko-Artistikoen batzordeko kide eta idazkari eta pro-
bintziako artxibozain izan zen.

15 • Telleri

Telleri baserria

J.A.

URTEA	DEITURA
1499	Casa de la Tejeria (Telleri ote?)
1649, 1777, 1832, 1857, 1858, 1887, 1897, 1933,	Telleria
Gaur egun (ahoz)	"Telleri"

* 1483ko apirilaren 25ean, olagizonen eremuak eta "goiburu" deitzen zioten herri lurak mugarriztatzeko, Juan de Elorregi-ren etxean bilera garrantzitsu bat ospatu zen, herriko jauntxo gehienak elkartuz. Bilera honetan **Martín de Tejeria**-k ere parte hartu zuen. Horrek esan nahi du Tejeria deitura aintzinatik datorrela.

* 1499. urtean Juan Martínez de Ubitarte-k Miguel Ibáñez de Elorregi-ri honako ondasunak saldu zizkion: Elorregi Burdinolaren zortzitik bat, Elorregi Errota eta "**la casa de la tejería**".

* 1612an Miguel de Tejeria de Recaeta-k testamentua egin zuen eta semeari teileria lantegia eta Errekaeta baserria utzi zizkion. Teileria hori "Telleri" etxearena ote zen?

* Telleriartetik Udana bitartean, Udanako labeak baino berrehun bat metro lehenago, eskuin aldera, *Tellerizabal* deituriko inguruan teileria bat izan zela esaten dute. Eta paraje hartan sortzen

den teila kasku ugariengatik arrazoi dutela esan daiteke.

Eta hain zuzen, aipaturiko sailek eta Telleri baserriak, denbora gutxi arte jabe bera izan dute.

* 1824ean, Miguel Ignacio Gaztañaga zen Telleri baserriko erreterero, eta jabea José Antonio Mendiola.

* XIX. mendearen bukaeran Telleri etxea hustu egin zen, eta Elorregi Errotako Galfarsorotarrak orduan erosi zutela uste da. Horrela, mende honen hasieran hutsik egon zen urte batzuetan, Errotakoek lastoa nahiz belarra gordetzeko erabiltzen zutelarik. Bi etxebizitza eta biak hutsik.

Elorregi Errotak nahiz Tellerik, bestalde, ez dute izan oraintsu arte lur-sailik etxe inguruan.

* Eten horren ondoren, urte batzutan, "**Largo**" eta "**Largosea**" deituriko andre-gizonak bizi izan ziren. "Largo" Reinosatik etorria izan behar zuen.

* Gero, Tiburcio Mujika etorri zen bizitzera Beasaindik.

1927an, Urrejolak Julián Madinabeitia "**Telleri Txiki**", ofizioz ikazkina, beste etxebizitzan jarri zen bizitzen bere familiarekin.

Eta, Mujikatarrak Telleri uzterakoan, berriz, Santestebandarrak etorri ziren.

Tiburcio Mujika Tolosa, María Luisa Mujika Kortaberria, Vicente Mujika Kortaberria, Leonarda Kortaberria Murbuza

16• Sutegi

Udana Gaínean, labeen ondoan, beste sutegi bat ere bazen
J.L.U.

* Etxe hau Telleri eta Landaeta etxeen artean zegoen.

* Miguel Aldasoro ataundarrak sutegia bere etxe azpian (Agirreanean) jarri zuen momentutik etxe hau Sutegi Zar deitzen hasiko zela pentsa liteke.

* 1843an Isidoro Urmeneta-k Lorenzo Azarola-ri Sutegi saldu zion.

* 1856an José Miguel Guridik Brinkolako Juan José Zabaleta-ri saldu zion.

URTEA	DEITURA
1777, 1832, 1824, 1857, 1858, 1887,	Sutegui
1910	(Ez da erroldan azaltzen)
Gaur egun (ahoz)	"Sutegi Zar"

17• Kristobalenea

Kristobalenea II (Karabinero Etxea) eta Kristobalenea I (Naparrenea)

B.G./J.L.U.

URTEA	DEITURA
1824, 1832, 1843, 1858, 1887	Cristobalenea
1857	Cristobalenea (Karabinero Etxea)
Gaur egun (ahoz)	"Naparrenea"
	"Kristobalenea"

Oroz Uria, bizkaitarra jatorriz. Udanako Alemanen etxean morroi lanetan ibili zen.

* 1926. urtean Fermín Zeberio Aramendia **"Naparra"** (1878-1930) etorri zen hona bizitzera. Ataundarra zen jaiotzez (aizkolarien familiakoa), baina gaztetan Altsasura joana ikazkintzara. Lazkaora ezkondu zen eta bertan zazpi seme-alaba izan zituen. Zortzigarrena, Juanito, berriz, Telleriarten. Patrizionean egin zuen lan.

KRISTOBALENEA I

* "Palaziano"-arena izan da etxe hau orain dela gutxi arte, eta errentan bizi izan dira bertako bizilagunak.

* XIX. mendean Plazaolatarrak bizi izan ziren hemen denbora luzez. Familia honetako José Antonio Plazaola Elorza (1820) errementari izan zela badakigu, beharbada Telleri eta Martintxokoa artean zegoen Sutegin.

* Mende honen hasieran, Gabiriko Iturgorri baserria utzi eta hona aldatu zen José Miguel

Lucia Zeberio Fernandez, Guillerma Zeberio Fernandez, Paula Fernandez (Fermin "Naparra"-ren emaztea), 1950.

Friedrich Bähr (aita), Mayer Jauna, sukaldaria, Johanna von Daache, Joachim Bähr, Hans Bähr, Mercedes Bähr eta José Miguel Oroz Uria, mendearen hasieran. Joxemiel Oroz Kristobalenean bizi izan zen denbora batez.

KRISTOBALЕНEA II

* 1857. urteko erroldan **karabinero brigada** bat agertzen da bizi izaten etxe honetan: 47 urteko Juan González Lanza (Cabo 2º de carabineros), 29 urteko Juan Naudín Navarro, 22 urteko Juan Condros Cortaza, 27 urteko Jose Álvarez Sanchez eta 23 urteko José Montáñez Peti.

Urte batzuk lehenago, 1844an hain zuzen ere, "Milicias Nacionales" zelakoak ezabatu eta, aldi berean, Goardia Zibila sortu zen. Bai ote zuten zer ikusirik mugimendu honekin?

* Telleriarteko zaharrenek diotenez, karabineroak Frantzitik mandotan etortzen ziren paketeak zaintzeko omen zeuden, eta Motxorroko zubipean egoten omen ziren.

Ernandotegiko (Errautegiko) Bartolomé Guridi Guridi (1834) Frantzitik zetozen paketeak hartu

eta Arabara pasatzen omen zituen kontrabandoz. Legazpira etorritakoan asunetara botatzen zituzten paketeak, karabineroak ez ikusteko. Gero haiek hartu eta Arabara eramaten omen zituzten **Biozkornatik** barrena.

* Baserri etxe hau, luzaroan hutsik egona, 1932an Florentino Arizti-k eta Angeles Ugarte-k hartu zuten bizitokitzat.

1950-1955an, Félix Basabe-k eta Blasak Arabako patata eta barazkiak saltzen omen zituzten etxe honetan.

Hauek utzi eta beste andre-gizon arabar bat etorri zen, Joxe eta Maria izenekoak.

Azkenik, Gregorio Zabaleta eta Tomás Beloki-k erosi zuten, 1956ko urtean. Dena berritu zuten eta bakoitzarentzat pisu bana egin.

18• Agirrenea

Agirrenea Goikoa eta Bekoa (Uztarriñea eta Sutegie)

J.A.

URTEA	DEITURA
1593	Mesón de Juan de Aguirre (que tiene naipes)
1713, 1772	Taberna de Telleriarte
1777	Agirrenea arriba Agirrenea abajo
1824	Agirrenea (bi etxebizitza)
1832, 1843, 1851, 1887, 1897	Agirrenea
1857	Taberna echeverri
1858	Posada
Gaur egun (ahoz)	"Mielenea", "Uztarriñea" "Sutegie"

* 1593. urtean bazen Legazpin "Mesón de Juan de Aguirre" deituriko etxe bat. Hau izan zitekeen ondorengo hiru mende luzeetan "Agirrenea" bezala ezagutu zen etxea.

Izan ere, Telleriarteko lehenengo taberna hemen zela esaten dute zaharrek, eta horrekin batera Ergoeneko auzotar guztien topaleku. Pau-

lino Aldasoro eta Florentino Arizti "Uztarri" izan ziren azkeneko tabernariak.

* Agirrenea etxea bi zatiz osatzen da: hiru solairuko etxea Elorregi aldera, alde batetik (Agirrenea Goikoa); eta bi solairuko etxe txiki bat, Bastatingoa aldera, bestetik (Agirrenea Bekoa). Biak pegante.

AGIRRENEA GOIKOA

* Etxe honetan zegoen mende honen hasiera arte Telleriarteko alhondiga; Legazpiko "kontsejupean" beste bat bazegoen ere (biak udalaren menpe).

Telleriarteko alhondiga, ardoa eta pattarra saltzen zen gela txiki bat zen eta udalak izendatutako arduraduna izaten zuen. Miguel Aldasoro eta Elorregiko José Antonio Etxeberria izan ziren azkeneko "alhondigeroak".

Agiri zaharrak miatu eta gero, badakigu 1757an Telleriarteko alhondiga ixteko agindua eman zuela Legazpiko udalak. 1868an, gauza bera gertatu zen: "Supresión de la Alhóndiga de

Telleriarre por ser suficiente la de esta Casa Consistorial para el servicio del pueblo”.

Beraz, itxura denez, istiluak ez ziren falta izaten bi alhondiga zirela eta.

1935ean udalak Aldasorotarrei saldu zien alhondigaren gela.

* 1851an José Manuel Guridi zen etxe honen jabea.

* 1870 inguruan Aldasorotarrak jarri ziren bizi izaten hemen, eta beraiekin, etxearen garrantzia areagotu egin zen. Izan ere, **alhondiga, taberna, sutegia, perratokia, jostundegia eta eskola** beraien menpe izatera ailegatu ziren.

* Miguel Aldasoro, ataundarra izatez eta **errementaria** ogibidez, Zegamatik etorri zen Telleriartera. Josefa Azarola-rekin ezkondu eta hiru seme-alaba izan zituzten: Paulino, Vicenta eta María Carmen.

Migelek, errementaritzan era guztietako lanabes eta tresneriak egiteaz gain, gurdiak eta galerak ere egin ohi zituen. Taller atarian zegoen “*harri txabala*” deitzen zaion harriaren bueltan galera-

rentzat gurpil uztaiak borobiltzen zituela esan ohi dute. Bere seme Paulinok ere lantegi horretan ihardun zuen, behin koskortuz gero.

Emazte Joxepa, berriz, **josteko makina** txikia bizkarrean hartu eta baserri baserri ibiltzen zen erropak josten. Eta alaba Vicenta (1875), ikasketak egin, **auzoko maistra** izan zen. Ilek 1,5 pezeta kobratzen omen zien haur bakoitzari. Bixenta hau, geroago, Zaragozako familia aberats bateko institutriz izan zen.

* Paulino Aldasoro Azarolak hartu zuen etxearen oinordekotza, zeinek Josefa Ignacia Elorza Lergoburu-rekin ezkondu eta sei seme-alaba izan zituzten: Bernardina, Carmen, Juliana, Zoilo, Severiano eta Luis.

Etxearen atzekaldean, Udana errekaren ertzean, **amorraieen biberoa** izan zuten, horretarako gertatutako aska batzuetan.

Pauliño eta Joxpiñixiren alaba zaharrena, Bernardina, bere izeba Bixenta bezala, aldi batean auzoko maistra izan zen.

Luis, seme gazteena, berriz, Legazpiko alkate izan zen urte luzeetan.

(Zutik) Bernardina Aldasoro Elorza, Vicenta Aldasoro Azarola, Josefa Ignacia Elorza Aranburu eta Juliana Aldasoro Elorza/ (Eserita) Carmen Aldasoro Elorza eta Zaragozako lagun bat

* Florentino Arizti uztargilea ere hemen bizi izan zen bere familiarekin. Tabernari lanetan aritzeaz gain, uztarriak ere egiten zituen. Horregatik, gerora, ezagutu den **Uztarriñea** izena.

Juana Arizti Ugarte, Angeles Ugarte Azurmendi, Florentino Arizti Alzola, M. Carmen Arizti Ugarte eta Damaso Arizti Ugarte, 1940 inguruan.

AGIRRENEA BEKOA

* Aldasorotarrek sutegia eta perratokia izan zuten hemen. Perrak Olazargo burdinolan zeukaten makina batean egiten omen zituzten, gero beheko perratokian josteko.

* Azkenaldera, hemen Bernardina Aldasoro Elorza maistrak eskolak eman zituen, Brinkolako elizako arkupe gainean abadea ere eskolak ematen hasi zen arte.

Agirrenea Bekoaren etxe aurrean ikusten diren harmailak eskolara igotzeko omen ziren.

1925-1926 ikastaroan honako ikasle hauek izan zituen Bernardina Aldasoro-k:

	IZENA	ADINA	NONGOA
1	Pedro Galfarsoro Larrea	8	Elorregi Errota
2	José Galfarsoro Larrea	6	Elorregi Errota
3	Mauricio Larrieta Arzugia	12	Agirre Goikoa
4	Inocencio Galdos Zangitu	7	Eizagirre
5	Saturnino Guridi Moia	9	Zelanda Goikoa
6	Isidoro Guridi Moia	7	Zelanda Goikoa
7	Pedro Urzelai Zabaleta	9	Santurunea
8	Juan Urzelai Zabaleta	6	Santurunea
9	Felipe Iñurritegi Galarza	6	San Migel Etxeberri
10	Isidro Gerra Laspiur	9	Errekaeta
11	Julián Gerra Laspiur	7	Errekaeta
12	Ramón Agirre Andueza	10	Bastagingoa
13	Félix Agirre Andueza	6	Bastagingoa
14	José Lizarazu Alustiza	10	Bastagingoa
15	Santiago Berasategi Zabala	9	Udanako Kamiñero Etxea
16	Narcisa Arrondo Murua	11	Agirre Goikoa
17	Vicenta Guridi Zabaleta	10	Korkostegi
18	Pilar Galdos Zangitu	10	Eizagirre
19	María Ormazabal Ormazabal	7	Astaburuaga
20	Juana Ugarte Azurmendi	11	Saletxe
21	Angela Olabide Arizmendi	10	Markastegi
22	Tomasa Inza Azarola	12	San Migel Etxeberri
23	Ambrosia Iñurritegi Galarza	8	San Migel Etxeberri
24	Clara Aranburu Laspiur	11	Sagastizabal
25	Juana Aranburu Laspiur	9	Sagastizabal
26	Margarita Lizarazu Alustiza	13	Bastagingoa
27	Cristina Lizarazu Alustiza	11	Bastagingoa
28	Emilia Oroz Otxoa	11	Kristobalenea
29	Ramona Oroz Otxoa	9	Kristobalenea

Pedro Galfarsoro Larrea, Josefa Larrea Ormazabal, Angela Galfarsoro Larrea, José Galfarsoro Larrea eta Vicenta Aldasoro Azarola Agirrenea Bekoaren aurrean

19• Arteaganea

URTEA	DEITURA
1777	La cassa de Arteaga
1832	Arteagarena
1857	Arteaganea
1858, 1887, 1897	Musugorrikoa
Gaur egun (ahoz)	"Narru atsoren etxea"

* Oraingo Uztarri Elkartearen aurrez-aurre etxe txiki bat zegoen. Haren lehenengo jabea Arteaga izango zen ziurrenez, eta Arteaganea izenez ezagutu zen urte luzeetan. Familia aldaketa izan zelako, edo guk ez dakigun beste arrazoren batengatik, Musugorrikoa izatera pasa zen. 1925 inguruan, beste izenik aldatzeko aukerarik gabe, ebatsi zituzten aurrez erdi erorian zeuden pareta zaharrak.

* 1824ean José Ignacio Inza bizi bazen ere, berehala etorri ziren Azarolatarrak bi belaunaldi bizi izan ziren etxe honetan. Hauek utzi ondoren etorriko zen José María Olan, 1828an Idiazabalen jaiotako artzai famatua. Josefa Ignacia Legazpia, "Narru Atso"-rekin ezkondua, bi seme-alaba izan zituzten: José Leon eta Josefa.

* Joxemari Olan Arriurdiñeko artzaiak, Olaiturritik gertu zuen etxabolan pasa ohi zituen udarak. Kontatzen dutenez, "*¿Qué hay Olan?*" galdetuz gero, honela erantzuten omen zuen: "*Bildur ñauk tropa zaarreatuko ete nauen oingo bolaran*". Ordurako urtez kargatua bait zegoen.

* Bere emaztea, Joxepa, ardi eta arkume larruen salerosketan ibiltzen zelako "Narru Atso" deitzen zioten. Alfer eta kontulari hotsa zuen. Diotenez, plazoletako harri txabalaren gainean berrikerian pasatzen zituen orduak eta egunak, eta gizona Aizkorritik zetorrela ohartzen zenean, han joaten omen zen saltoka sorora, lanean ari zelako itxurak egitera.

* 1915eko San Antoniotako udaldiak, Zelanda Errekaren ertzean larrean ari zen lekutik, astoa eraman omen zion. Baina Motxorroko zubian trabatuta gelditu zen. "Narru Atso"-k hori jakitean, bertara joan, nola edo hala errekatik atera eta etxera eraman omen zuen (itota noski), gero haren okelarekin txorizoak egin eta Ordiziko azokan saltzeko.

Gerora etorri den historiaren uholdeak, berriz, Musugorrikoa, Olan eta Narru Atso ere eraman ditu berarekin.

Telleriarte neguan

B.G.

20 • Etxaluze

Vicenta Aldasoro Azarola, Etxaluzeko eskolako maistra izan zen.

URTEA	DEITURA
1851	Casa nueva
1887	Casa nueva de Urmeneta
1897	Casa de Urmeneta
Gaur egun (ahoz)	"Etxaluze"

* Telleriarteko plaza berriaren goialdean kokatuta zegoen, Sagastizabal bitartean.

* 1851ean Ignacio Urmeneta-ren zen etxe hau.

* Joan den mendearen bukaeran eta honen hasieran, auzoko eskola izan zen, maistra lanetan

Migeleneko Vicenta Aldasoro Azarola ibiltzen zelarik. Irakasle prestakuntza Zaragozan burutu zuen.

* Etxaluzeren ekialdeko pareta leiho gabekoa zenez, auzoko mutikoen pilotaleku bilakatu omen zen.

* Mende honen hasieran Tomás Berasategi Zabaleta, zegamarra, eta bere familia bizi izaten ezagutu zituzten. Tomasi "**Kamiñero Txiki**" deitzen zioten, kamineroa bait zen ogibidez. Bere lantokia edo "trozoa" Brinkolatik Kruzerora eta Kruzerotik Bastagingora zen.

* Etxea hustu zenean, José Agirrezabal Zabaleta-k, **Joxe "Araiztegi"-k**, ikaztrataralaria zenez, ikaztegi bihurtu zuen.

21 • Landaeta

Margarita Arrondo Enparantza
eta Bernabé Azurmendi Azurmendi

URTEA	DEITURA
1749	Landanea o Landaeta
1777, 1824, 1832, 1843, 1857, 1858, 1887, 1897	Landaeta
1910	(Ez da erroldan azaltzen)
Gaur egun (ahoz)	"Kantoikoa"

* Mende honen hasieran bota zuten Landaeta etxea, eta bere harriekin Brinkolako Joxemarinea (beheko taberna) egin zuten. Nekazarien Anaidia dagoen etxearen pegante zegoen, plaza aldera.

* Bertako azkeneko bizilaguna Bernabé Azurmendi Azurmendi mikelete zegamarra

(1870) izan zen. Etxea bota zutenean, Brinkolako Igeralde Garakoara joan zen bizitzera.

Bernabe mikeletea, bigarren aldiz, Agirre Goikoako Margarita Arrondo Enparantza-rekin ezkondu zen eta guztira sei seme-alaba izan zituzten.

Mikeleteen puestoa Brinkolako Estazio aurreko etxe koskor batean zegoen (egun garaje gisa erabiltzen dena), eta han bikote bat egon ohi zen: Bernaberekin batera Gazteluko Salustiano Maritxalar Etxeberria.

Mikelete hauen ondotik, Ladislao Galfarsoro eta Leandro Heriz ibili ziren.

* Bernabe mikeletea **bizarkentzailea** eta **zapata konpontzailea** ere bazela esaten dute

22• Martintxokoa

Antonio eta Gabino
Agirrezabal Etxeberria

URTEA	DEITURA
1749	Martinchonea
1777, 1824, 1824, 1832, 1843, 1851, 1857, 1858, 1887	Martinchocoa
Gaur egun (ahoz)	"Ixuelanea", "Bixkaiñea", "Bergaranea"

* Agiri zaharretan ikus dezakegunez, aspaldiko gizardietan errentero ugari pasa dira etxe honetatik. Izan ere, lur-sailik gabeko etxe koskor bat izan da beti.

Bi etxeren artean zegoen lehen (Landaeta eta Lopetegiren artean), eta leihorik ez zuela esaten dute. Beheko solairua, egun, Nekazarien Anaidiaren egoitza da.

* 1749. urtean Juan Gorosabel zen etxe honen eta Landanearen (edo Landaetaren) jabea.

1832. urtean, berriz, jabea Isidoro Urmeneta zen, eta Joan Bautista Guridi bertako errentero.

* 1851an José Antonio Andueza zen etxe honen jabea.

* XIX. mendearen erdialdera **Zumalakarregitarak** etorri ziren bizitzera eta denbora luzez izan ziren. Badakigu hasiera batean meatzari lanetan aritu izan zirela, baina ezin dugu ziur jakin zein lekutan: karrilean, Kataberan ala Mutiloako peatzetan.

Miguel Zumalakarregi Balerdi-ren alaba, Josefa Ignacia Zumalakarregi Zabalo, Jose Francisco Odria zeraindarrarekin ezkondu zen.

Hauen seme Francisco "Ixuela", berriz, Petra

Erostegi oñatiarrarekin ezkondu zen. Patxikok artzantza zuen ogibide nagusia.

Odriatarrak Martintxokoa baserria utzi eta Zaturrekako Mendiolara joan ziren. Han urte batzuk egin eta, hurrengo, berriz, Elorregira.

* Badirudi, besteak beste, XIX. mendearen bukaeran "**Udanako aleman zaharra**" ere (Friedrich Bähr, alegia) Martintxokoan bizi izan zela, Udanan etxe berria eraki bitartean.

* Handik urte batzutara, José Miguel Oroz Uria bizkaitarra jabetu zen Martintxokoarekin (eta hortik "Bixkaiñea" deitura). Isabel Otsoa Lacalle-rekin zegoen ezkondata eta bost seme-alaben aita zen: Donato, Justa, Ramona, Juliana eta Emilia.

José Miguel Oroz hona etorri aurretik Gabiriko Iturgoiri eta Telleriarteko Kristobalenean ere bizi izan zen.

Udanako Alemanen etxeko morroi eta kotxero izan zen urte askotan.

* Joxemielen alaba Emilia etxera ezkondu zen Pedro Agirrezabal bergararrarekin. Eta orduan, berriro ere etxearen deitura aldatu zen, "Bergaranea" deitzera pasatuz.

23 • Lopetegi

Lopetegi eta Lopetegi Barrena

Lopetegi

URTEA	DEITURA
1777	Lopetegui de arriba
1824, 1832, 1843, 1857, 1858	Lopetegui
1933	Casa Estanco
Gaur egun (ahoz)	"Estankoa"

* "Estankoa" etxea zegoen lekuan badirudi lehen bi etxebizitza zirela: Lopetegi Goena eta Lopetegi Barrena. Horrela azaltzen da behintzat XVIII eta XIX. mendeko agirietan.

* 1832. urtean Andrés Porcell-enak ziren etxe hauek.

* XIX. mendearen bukaera aldera, familia bakarra bizi zen, eta geroztik ez dira bi etxe bereiziko.

* Mende honen hasieran, 1903 inguruan, José Irastorza gabiriarra, mikelete izateari utzi eta Arizti Berriko (Arizti Goikoa) Juana María Etxe-

Lopetegi Barrena

URTEA	DEITURA
1777	Lopetegui de abajo
1824	Lopetegui barrena
1857, 1858, 1887, 1897	Barrenecoa
Gaur egun (ahoz)	"Estankoa"

berria-rekin ezkondu zen.

Joxe eta Juana Mari, izengoitiz "**Estankerea**", ez ziren geldirik egotekoak, baina bai saiatsuak. Ezkontzeko, Lopetegi etxea erosi zuten eta berehala taberna eta estankoa ireki zituzten. Baita paradako zezena jarri ere.

Juana Mari sukaldari trebea izatez gain, auzoko "enplasterea" ere izan zen. Joxek, etxe inguruko lanez aparte, pinu landarea hartzeko mintegiak egiten gogor saiatu zen.

* Sei seme-alaba izan zituzten: Valentina, Pacífico, Tomás, Júlio, Fernando eta Angeles.

Balentiña, alaba zaharrena, Markastegi Errotako maiorazgoarekin ezkondu zen.

Elvira Olabide Irastorza eta Valentina Irastorza Etxeberria

Julio, 17 urterekin, Argentinara joan zen eta Villa María hiriko alkate izatera iritxi zen.

Paxifiko eta Fernando, berriz, 1936ko gerratean hil ziren.

* 1951tik 1962 tartean, Lopetegi atzeko baratzean pinu posteak zuritu eta azidoetan pasatzeko putzuak jarri zituzten.

* 50. hamarkadan, Telleriarten eta noski, estankoko tabernan, sekulako mugimendua nabaritu zen, langile etorkinak, pinu tratuak, ordainketak eta tarteka aizkora nahiz trontza apustuak antolatzen zirelarik.

* 1950ean, Angel Eraso, José Irastorza-ren suhiak, lau etxebizitza egin zituen Lopetegin.

* 1972an Lopetegiko taberna eta estankoa itxi egin ziren.

* Etxe honen parean zegoen lehenagoko **bolalekua** Telleriarten, Ubitarteko zubia eta zezentegia bitartean. Bolak zubi aldetik botatzen omen ziren. Bestalde, garai hartan sei birla izaten zirela esaten dute, eta ez bederatzi orain bezala.

24• Bastagingoa

Bastingoa (Pastain)

URTEA	DEITURA
1777, 1857, 1858, 1887	Bastaingoa
1832	Bastaguingoa
1897	Pastain
Gaur egun (ahoz)	"Pastain"

BASTAGINGOA I

* Guk dakigula, bost belaunaldi **Lizarazutarrak**, gutxienez, izan dira Bastagingoan. 1796an jaio zen Casimiro Lizarazu Etxeberria, Sebastian Etxeberria Korkostegi-rekin ezkondu zen eta hiru seme-alaba izan zituzten.

* Oso zaharra ez den arren, dagoen tokian dagoelako, zenbat aldakuntza edo gertaeren testigu ote dugu bi bizitzako baserri hau?

Besteak beste, ezker aldeko leihotik ikusi du trenaren sorrera; eskubiko leihotik, kaltzada erre-pide zabal bihurtzen.

* Bastagingoa izena **bastagintzatik** datorkio. Kaballeriari bizkarrean jartzen zaion bigungarria da basta. Arbalda eta txalma ere deitu izan diote zenbait tokitan. Lantegi hau ongi menderatzen zutenak izango ziren noizbait baserri honetan.

* Bi etxebizitzakoa izan da azken bi mendeetan gutxienez.

Hauen biloba bat, Tomás Ignacio Lizarazu Telleria, baserriarekin jarraitzeaz gain, **mehatzaria** ere izan zen. Gaztetan, Mutrikuko minatan, handik etorri eta Kataberako minatan enkargatu bezala egin zuen lan. Gerora, 33 urtez Udanako labeetan guarda. Tomas hau izan omen zen zaharsaria jasotzen hasi zen lehenengotakoa. Ondo konpontzen zen ingeniero alemana, Friedrich Bähr, eta bere familiarekin. San Joanetan Bastagingoan eta gabonetan Udanan gonbidautza trukutzen zuten.

* Tomás Ignacio Lizarazu Telleria, Josefa María Alustiza Lekuona mutiloarrarekin uztartu, eta lau seme-alaba izan zituzten: José María, Andrés, Margarita eta José, hau gerratean hil zen.

Andrés Lizarazu Alustiza, Margarita Lizarazu Alustiza, José Lizarazu Alustiza eta Tomás Lizarazu Telleria

Joxemari, seme zaharrena, Kataberako minatan epe motxean baina lana egina zen. Honek mina barruan ibilitako kinka oraindik Pastain Berri baserrian gordetzen da.

Andres, seme bigarrenak, hartuko zuen baserriarekin jarraitzeko konpromezua. Baina honi ere, beste lantegi edo ogibideak urratu beharra gertatu zitzaion, denori bezala. Hala nola, 14 urtez txofer kamioarekin garraioan ibili zen, gehienbat Patrizionetik Pasai eta Bilboko portuetara. Inoiz Iruna burnia eramanez eta handik lasto artean kontrabandoko garia, azukarra eta olioak ekartzea zer zen ongi ikasi zuen.

Geroztik, 20 urtez **itzai** ibilia da. Ziurtatu dezakegu tronko gurdiaekin karretoan (berak esango lukeen bezala) ezagutu dugun azken itzaia izan dela.

* 1967an Bastagingoa etxe berria eraiki zuten, eta bertara aldatu ziren.

BASTAGINGOA II

* Bastagingoa baserriaren jabe Epifania Porcell “Cañada Alta”-ko kondesa alarguna zen XIX. mendearen hasieran. Eta berea, eta oinordekoena gero, izaten segitu zuen 1895. urtera arte.

Urte horretan, erreteroa jabetu ziren baserria eta bere etxaldeaz.

* Isabel Galfarsoro, Astaburuagako alaba, eta bere senar Jose Ignacio Andueza izan ziren hain zuzen baserri erdiarekin jabetu zirenak.

José Ignacio Andueza, “**Bedaio**” izengoitiz, nekazaria izateaz gain, behor zalea ere bazen eta Ormakion nahiz Aizkorri zortzi-bederatzi behor larratzen zituen.

Josinaziok eta Isabelek bi alaba besterik ez zuten izan, Sabina eta Paulina; eta baserriak jarraipen bat izan zezan kanpotik ekarri beharra zegoen mutilen bat. Horrela, 1914ean Sabina,

(2. lerroan eserita) 1. Modesto Agirre Agirrebengoa (Eltzikorta), 2. Julianen ama (Eltzikorta), 3. Julian Agirre Agirrebengoa, 4. Sabina Andueza Galfarosoro, 5. José Ignacio Andueza Bergaretxe "Bedaio", 6. Paulina Andueza Galfarosoro / (1go lerroan zutik) 1. Isabel Rezusta Garmendia (Udanako Kamiñero Etxea) / (2. lerroan zutik) 1. Valentina Agirre, 2. Ladislao Galfarosoro Iñurritegi, 3. Ascensión Galfarosoro Iñurritegi (Julian Agirre Agirrebengoa eta Sabina Andueza Galfarosoro-ren eztei eguneko argazkia, 1914)

Oñatiko Eltzikorta baserriko Julián Agirre-rekin ezkondu zen, eta hiru seme izan zituzten: Félix, Ramón eta Marcelino, azken hau, meningitis batez hil zen urtea bete baino lehen.

Julianek ezkondu aurretik bi lanbide izan zituen: bata **itzai**, Oñatitik Santo Domingo de la Calzadara teila garraiatzen; eta bestea, Igeraldeko harrobietan **barrenari**. Beste zaletasun bat ere bazuen: gauez ehizatzea, hain zuzen.

Auzoko pertsona helduek diotenez, gauez oilagorrak ehizatzen benetan trebea omen zen, bere markarik handiena, gau batean hamaika oilagor harrapatzea izanik.

* Felixek jaso zuen baserriaren oinordekotza. Bergaretxeko Isabel Ugarte-rekin ezkondua, berak segitzen du baserriaren aurrean.

1949an Motxorroko harrobiko harria eta Zaturrekan zituzten haritzak material bezala erabiliz, Bastatingoa berria eraiki zuten.

Urola trenbideko Aizpurutxoko bideko zubiak ere Motxorroko harrobiko harriz egina daudela esaten dute.

* Bastatingoa baserri zaharraren aurrean aurkitzen den etxabola, trenbidea egin zuten garaian, **kantina** omen zen, "karrilerok" ardoa eta tabakoa bertan erosi ahal izaten zutelarik. Toki honetan, besteak beste, trenbideko langileen hileko soldak ere ordaintzen omen ziren.

25• Errekaeta

URTEA	DEITURA
1532	Errecaeta
1607	Guerrecaeta
1649, 1777, 1824, 1832, 1857, 1858, 1887, 1897	Recaeta
Gaur egun (ahoz)	"Errekata"

* 1612an Miguel de Tejería de Recaeta-k bere seme Juan de Tejería-ri utzi zion etxea.

* 1649an, berriz, etxejabea Diego de Agirre zen.

* 1697an Dominga de Agirre, Errekaetako alaba, Miguel de Gerra-rekin ezkondu zen, honek abizen aldaketa ekarri zuelarik. Geroztik, hiru mende luzeetan, bederatzi belaunalditan zehar, **Gerratarrak** bizi izan dira Errekaetan.

* XIX. mendearen hasieran, Juan Antonio Gerra zen Errekaetako maiorazgoa. María Paula Aztiria-rekin ezkondua, Legazpiko **epaile eta alkate** lau bider izan zen, 1819, 1820, 1823 eta 1824ean hain zuzen. Dirudienez garai hartan, urtarileko lehen igandean, Alkate, Sindiku eta Errejidoreak hautatzen ziren urtebeterako. Juan Antonio itzal handiko pertsonaia izan zen, herrian eta, batipat auzoan. Izan ere, burokrazi lanetan oso trebea zenez, auzi, ezkontz-itun, testamentu eta abarretan, epaile nahiz lekuko gisa sarritan parte hartu behar izaten zuen.

* XIX. mendearen erdialdera erre egin zen baserria, etxejauna José Miguel Gerra Aztiria zelarik. Baina berria, lehengo lekuan eraiki beharrean, zerbait gorago, Oñatira doan bide berriaren ertzean egin zuten. Joxemiel hau, Gabiriko María Tecla Balantzategi-rekin ezkondu zen eta bost seme-alaba hazi zituzten: Juana, María Jesús, Lorenzo, Ignacio eta Francisca.

Basilía Gerra Laspiur, Narcisa Gerra Laspiur, Eugenio Gerra Laspiur, Isidro Gerra Laspiur, Agustín Gerra Telleria eta Julián Gerra Laspiur

* **Lorenzo Gerra Balantzategi** (1847) izan zen hurrengo etxejabea, zein Santurunea-ko Francisca Antonia Telleria-rekin ezkondu eta sei seme-alaba izan bait zituen: Agustín, Gabriela, Basilio, María, Juan eta Rufina.

Lorenzo nekazari ez ezik meatzari ere izan zen. Diotenez, Erraizabalgo Juan José Aranguren, Korta Azpikoako Agustín Legorburu eta Astaburuagako Ignacio María Elorza, gaitzizenez *"Eulemotza"* lagun zituelarik, Kataberako meatzetan ibili zen lehen aztarkak eta zulaketak eginez, harik eta *"Alemana"* etorri arte.

* María Jesús Gerra Balantzategi (1845), Zeraingo Juan José Aranguren-ekin ezkondu zen. Anaia Lorenzo ezkondu arte Errekaetan bizi izan ziren. Hau, maiorazgoa zenez, ezkondu zenean, Juan José eta María Jesusek Erraizabal erosi eta bertara aldatu ziren. Horrela, Errekaetatik bueltan, sartu zen Aranguren abizena Erraizabalen.

* Hurrengo belaunaldian Agustín Gerra Telleria (1878) izan zen Errekaetako etxejauna. Bergarako Ramona Lazpiur-ekin ezkondua, nekazari eta **itzai** ere izan zen. Udanako labeetatik Zumarragako RENFE geltokira garraiatzen zuen "pea". Katabe-

rako meatzak agortu zirenean itzantza utzi beharrean aurkitu zen, eta neguan, auzoko baserritarrei eskolak ematen zizkien dohain.

Auzoko **txerri-hiltzailea** ere izan zen, Elorzako Joaquín eta Cándido Ormazabal baino lehen.

* **Basilio Gerra Telleria**: Ikus kuadroa.

* Hurrengo belaunaldiko maiorazgoa Julián Gerra Laspiur (1918), Mirandaolako Burdinolan, urtean behin ohituraz egiten den saioan, jubilatatu arte olagizon bezala ihardun zuen.

* **Isidro Gerra Laspiur** (1916) teologo, irakasle eta frantziskotarra izan zen. Arantzazura, ordenatua izan eta bi urtera iritsi zen, bertan irakaskuntzan arituz Apologetika eta Mariologian Katedratiko bait zen. 1952an Kantauri Elizbarrutiko Prefekto izendatu zuten, bai eta Apaizgaitegiaren Batzar Nazionaleko lehendakari eta Filosofia eta Teologia Biltzarreen Kide ere. *"Aranzazu"* eta *"Cantabria Franciscana"* aldizkarietan parte hartu zuen, eta zuzendari ere izan zen. Eta azkenik, Frantziskotarren Zentrutik ematen ziren irratsaioetan hizlari eta erreportari ere izan zen.

BASILIO GERRA TELLERIA (1882-1926) GATESBI

Idazle, kazetari eta frantziskotarra. 1921ean argitaratu zuten *"Aranzazu"* ileroko aldizkariaren sortzailetariko bat ere izan zen, 1930-36 bitartean asko idatzi zuelarik. **Gatesbi** (hura bait zen erabiltzen zuen izenordea) idazle dotore, argi eta herrikoia zen. Besteak beste hauek idatzi zituen:

- ."Ama Birjiñaren zazpi atsegin-burrestuna"
- ."Aranzazu antiguo y moderno"
- ."Aranzazuko Ama Birjiñaren Agerkundera"
- ."Los Atractivos de Aranzazu"
- ."Sobre Altube, S.: La vida del euskera"
- ."Sobre Lizarralde, J: Andra Mari" (RIEV)

Guda zibilak eztanda egin zuenean, abertzale izateagatik, Cuban exiliatu zen, bere bizitzaren ondorengo urte gehienak Antiletan igaro zituelarik.

26 • Udanako Kamiñero Etxea

Udana Benta, Kamiñero Etxea eta Alemanen Etxea mende hasieran

J.A.

* Udanako lehen kamineroa Bentan bizi izaten azaltzen da 1894eko erroldan. Lehenengo Kamiñero Etxea geroztikoa dela pentsa liteke beraz. Bestalde, gaur egun ikusten dena baino txikiagoa zela esan behar da.

Kamiñero Etxe zaharrean Juan María Rezusta Etxeberria eta bere familia bizi izan ziren.

* Kamiñero Etxe berria, aldiz, Oñatiko Arrikutzeko **José Ugarte Arregi**-k eta Gabiriko Lizardi Azpikoako Castora Garmendia Oiarbide-k estreinatu zuten. Bi bizitzako etxea zen eta, laister, Tomás Berasategi "Kamiñero Txiki" izan zuten bizilagun.

* Joxe Ugarte-ren lana, bukaera aldera, Ondalatz Burutik Olaberrira bitarteko "trozoa" eta Brinkolako "ramala" zaintzea zen: orbela kendu bide ertzetatik; batxeak hartu; harri jo porriolarekin, "trozo" berria egin behar zenean; eta abar.

* 1955ean aita jubilatuz bat etxea utzi behar izan zuten Ugartetarrak, beste batzuri lekua uzteko. Geroztik kaminero hauek dira bertan bizi izan direnak: Romulo Azkue, Joanito Guridi, Moisés Inza, Roque Etxeberria eta Jacinto Gorostiza.

Tomás Berasategi Zabaleta "Kamiñero Txiki" eta José Ugarte Arregi

27 • Udana Benta

Udana Benta

B.G.

* 1845ean zabaldu eta berritua izan zen Zumaia-
ragako kruzetik Oñatirako bidea. Pentsatzekoa da
bide berriaren ertzean gutxi gora behera aro honetan
eraikia izan zela gaur ezagutzen dugun Udana
Benta.

Horrek ez du esan nahi aurretik ere, herritik
nerrirako pasoa zenez, bide zahararen gertuan,
beste aterperen bat izan ez zenik.

* Oraingo Udana Benta bi zatitan egin dela
kusten da. Hasierako taberna edo etxe bizitzari,
bigarren zati bat ezarri zioten, inguruan zebiltzan
mandazaien mandoak eta ikatz garraioan ibiltzen
zituzen astoen atsedenerako ikailu izango zena.

Garai honetan garrantzi handikoa izan zen
Udana. Batetik, Kataberako minak zeukaten arra-
stastagatik eta, bestetik, Aizkorriko egur eta ikatz
zati haundi bat Udanara bideratzen zelako.

Udanako lehenengo kamineroa ere, Vicente
Inza oñatiarra, etxe honetan bizi izan zen (geroago
egin zuten Kamiñero Etxea) Petra Guridi-rekin
ezkondua, oñatiarra hau ere. Bost seme-alaba izan
zituzen.

Petra emaztea, etxeakoandre eta tabernari
ausarta, laukoterik osatzen ez zenean bera beti
prest egoten omen zen musean jokatzeko.

Gaztea zela alargundua, bigarren ezkondu

URTEA	DEITURA
1887	Caseta de Udana
1897, 1910, 1920, 1930	Udana
Gaur egun (ahoz)	"Udana-benta"

zen Pedro Zubia Lazkanoiturburu-rekin eta beste
alaba bat izan zuten. Pedro **zumitzezko saskigilea**
zen, Kataberako meatzetarako eta Udanako labee-
tarako saski guztiak berak egiten zituelarik.

* Pilar Zubia Guridi, Petra eta Pedoren alaba,
1908an jaio zen eta bizitza osoa Udana Bentan
pasa zuen. Telleriarteko Elorza baserriko Cecilio
Aseginolaza-rekin ezkondua, ez zuten seme-alabarik
izan. Cecilio gaztetan Zumaian ofizioa ikasitako
sestogilea zen.

* Vicente Inza kamineroa bazen ere, honen
ondorengo hiru belaunaldiak sobrestante maila
lortu zuten.

Bere bolatoki eta guzti, Errosta soinu-joleak
alaitzen zuen **erromeri leku famatua** izan zen
Udana Benta.

28• Udanako Alemanen Etxea

Udana gaina mende hasieran, Alemanen Etxea, Kotxeroaren Etxea eta Labeak ikusten direla

* Joan den mendearen amaieran Friedrich Bähr izeneko gizon gazte bat etorri zen Legazpira Alemaniako Osterode herritik. Izan ere, Real Compañía Asturiana de Minas-ek Kataberako meatzak ustiriatzeko lana eman zion. Telleriarten hartu zuen ostatu lehenengo urteetan, eta han bizi izan zen Udanan etxe berria egin bitartean. Etorri eta hirugarren urtera ezkondu zen bere jaioterriko Johanna Von Daache-rekin, eta hogeita bost urterako kontratua zuenez, andrea ere Legazpira ekarri zuen bizitzera.

Bost seme-alaba izan zituzten: Friedrich, Gerhard, Joachim, Mercedes eta Hans, denak Udanan. Mercedes izan ezik, besteak oinarritzko heziketa Alemaniatik etorritako maisu-maistren bitartez jaso zuten eta ikasketa ertain nahiz goi mailakoak egitera Alemaniara joan ziren.

Seme bigarrenak, **Gerhard**-ek, euskal hizkuntzalaritza alorrean lan garrantzitsuak egin zituen.

* Lehen gerrate mundialean alemaniarrek galtzaile gertatu zirenez, Compañía-tik bota egin zuten Friedrich, Udanako etxea utzi beharrean

Ataria

J.L.U.

aurkitu zirelarik. Handik Olaberrira joan ziren bizitzera eta Olaberitik Ormaiztegira. Ormaiztegin zeudela, 1926an, Friedrich aita hil zen eta Bähr familiak Euskal Herria utzi zuen.

* 1922. urtean, Friedrich Bähr alemanaren ondotik, Carlos Lamfus Menéndez santanderdarra (1891-1967) etorri zen, Albaceteko Hellinetik hain zuzen. Handik urtebetera, Elena Lamfus Burges lehengusuarekin ezkondu zen, eta bi alaba izan zituzten Udanan Bertan: Elena eta Ana.

1935ean, Kataberako meatzak agortu arte egon ziren Udanan.

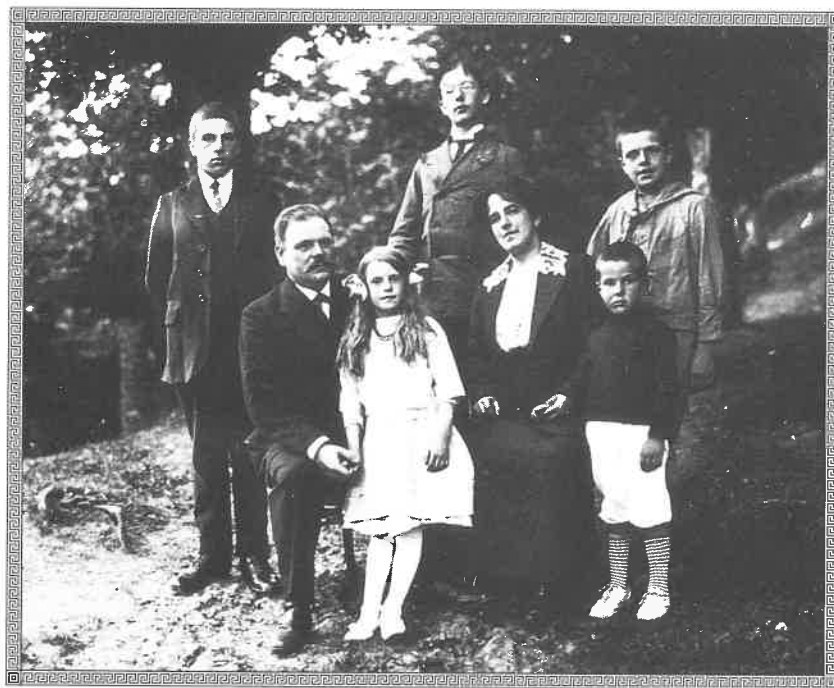
Elena Lamfus Burges, Ana Lamfus Burges, Carlos Lamfus Menéndez, Ana Lamfus Lamfus eta Elena Lamfus Lamfus

Alemanen diligentzia.

Udanako alemanak Sandratin.

Friedrich (semea), Friedrich (aita), Mercedes, Gerhard, Johana von Daache, Hans eta Joachim, Udana Gainean

GERHARD BÄHR (1900-1945)

- * Legazpiko Udana auzoan jaio zen.
- * Alemaniako Göttingen-go Unibertsitatean Hizkuntza Modernoetan eta Kimikan lizentziatu zen.
- * Hannover-go Terkampff Ikastetxean irakasle gisa lanean aritu zen.
- * 1940an Filosofiako Doktoradutza lortu zuen *"Euskara eta iberikoa"* tesiarekin.
- * Euskaltzaindariarekin harremanak izan zituen gaztetatik, Erizkizundi Irukoitzan ere parte hartu zuelarik.
- * Euskararekin eta etnografiarekin lotutako lan ugari argitaratu zuen RIEV eta EUSKERA aldizkarietan.
- * 1945ean hil zen Berlinen, 2. Mundu Gerrate-ko azken egunean.

29• Guridinea

Guridinea eta Felipe Lizarazu Apaolaza

B.G.

* "Real Compañía Asturiana de Minas" delakoak, aurreko mendearen azken aldera eraiki zuen etxe hau.

Bizi izaten jarri ziren lehenengoak Felipe Lizarazu Apaolaza, **arotza**, Zatuiko semea, eta San Migel Etxeberriko María Cruz Iñurritegi senar-emazteak izan ziren.

Felipe, baserri ondoan zegoen arotz tailerrean, Kataberako mina barruko sapaiari eusteko era guztietako zutabeak egiten aritzen zen. Bere eginkizuna zen halaber, Kataberatik Udanara garraiorako linea zaintzea, engrasatzea.

Bost seme-alaben guraso hauek urte batzuk geroago Udana utzi eta Legazpira aldatu ziren, kale zaharreko "*Felipenea*" deituriko etxera, arotz tailerra eta goian bizilekua zutelarik. Legazpiko kale berria egin zenean, hona aldatu ziren bai lantokiz eta bai bizilekuz.

* Familia honen atzetik Bolinagatarrak etorri ziren Udanara. Valentín Bolinaga Uriarte, Anzuolako semea, Asunción Orbegoza Larrañaga zpeitiarrarekin ezkondu zen. Bost seme-alaba izan zituzten. Kataberako minak itxi zirenean

hauek ere Legazpiko Ibarrotegira (Murua Enea) jaitsi ziren bizi izatera.

* Azkenik, 1936an, Cipriano Guridi eta Juana Arriaran, Oñatiko "*Eztana*" bi bizitzako baserriko neska-mutilak ezkondu eta lau seme-alabekin kokatuko ziren Udanako baserrian. "Real Compañía Asturiana de Minas"-i erosi zizkioten baserria, labeak eta inguruko lurrak, eta gaur ere bertan jarraitzen dute Guriditarrek.

Udanako Labeak

B.G.

KATABERAKO MEATZAK

* 1872. urtean, Miguel Tabuyo jaunak “Real Compañía Asturiana”-ren izenean, Gipuzkoako Meatze Buruzagitzan meatze bat erregistratu zuen “*Catavera*” izenez, zinka eta beruna ustiatzeko asmotan.

1874. urtean, berriz, hiru meatze berri erregistratu zituen: “*Catavera 1ª*” (Burgalaitzen, Parzoneriako lurretan); “*Catavera 2ª*” (Urrebeatzan, Oñatin); eta “*Catavera 3ª*” (Biozkornan, Legazpin). Hauetan ere zinka eta berunaren ondoren ibili ziren, burdina ere aipatzen bada ere.

1880-1890 bitartean burdina ustiriatzen hasi ziren, meazulo berriak eginez.

Meatze iharduerak 1935era arte iraun zuen. Urte honetan “Real Compañía Asturiana de Minas”-ek borondatzeko uko egin eta gobernuaren dekretu-legez meatze-barruti honetako kontzejio guzti horiek iraungi zuten urte horretako abenduaren 16an, meatze iharduera bertan behera geldituz.

* Katabera eta Urrebeatzako meazuloetatik blenda, kalamina eta galena ateratzen zuten, lehengo bietatik zinka eta galena lortzeko.

Meazuloetatik mea bagoitxoetan atera ondoren garbilekura pasatzen zuten. Garbilekuan, mea guztia hartu eta lehendabizi aukeraketa egiten zen, gero txikitu eta xehetzeko, eta hori egin bitartean zikinkeriak kentzen zitzaizkion.

Gero, aireko baldeetan Udana Gainera garraitzen zen. Kableak 3,1 kilometro zituen.

Udanan, berriz, mea garbia deskargatu ondoren kaltzinazio-labeetara sartzen zen, eta hemen meari karbonatoak eta ura kentzen zitzaizkion.

Kaltzinatutako mea karga-plataformara botatzen zen. Bertan gurdiak lehendabizi eta kamioiak gero, bete ondoren, Zumarragako tren geltokira lehendabizi eta Brinkolara gero, eramateko. Hemendik, trenez, Errenteriako Kaputxinoetan “Real Compañía Asturiana de Minas”-ek zuen berun eta zilar-fabrikara garraiatu eta bertan mea tratatu ondoren Pasaiako portuaren bidez merkatu- ratzen zen.

* Gaur egun, iharduera honen lekuko mutu gisa aztarna ugari geratzen zaizkigu: meatzarien etxe-oroiak, garbilekuaren hondakinak, aireko tranbearen zutoinak, injeneruaren etxea, kontra- maixuaren eta meatzarien etxeak, kaltzinazio labeak, karga-plataformak,...

Kataberako langileak

Meatzetako kableak

Ignacio Agirre

Bähr inginiario alemanak Kataberako meategiaren ardura izan zuen aldian, Kataberan eta Udanako labeetan hauek izan ziren lanean aritu ziren telleriatear batzuk:

José Agirrezabal (Araiztegi, arotza)
 Atanasio Alberdi (Motxorro, argina)
 Paulino Aldasoro (Agirrenea, errementaria)
 Sabino Aranburu (Sagastizabal, itzaia)
 Miguel Aranguren (Erraizabal, pixatzailea)
 José María Arizti (Udana Etxeberri, argina)
 Salustiano Arrondo (Agirre Goikoa, pegoia)
 Alejo Azarola (Telleri, pegoia)
 José Luis Azarola (Telleri)
 Juan Francisco Balerdi (Zatui)
 Alejandro Kortaberria (Agirre Bekoa)
 José Miguel Galfarsoro (Elorregi Errota)
 Pedro Gaztañaga (Eizagirre)

Agustín Gerra (Errekaeta, itzaia)
 Juan Domingo Guridi (Mirandaola)
 José María Guridi (Korkostegi)
 Felipe Lizarazu (Zatui, arotza)
 Francisco Lizarazu (Zatui)
 Tomás Ignacio Lizarazu (Bastagingoa)
 José Miguel Olabide (Markastegi, argina)
 Esteban Ormazabal (Elorza, arotza)
 José Leon Olan (Arteganea)
 Miguel Orueta (Elorregi)
 Ponciano Telleria (Santurunea, itzaia)
 Santos Urzelai (Santurunea, itzaia)

30 • Udana Etxeberri

URTEA	DEITURA
1887, 1897, 1910, 1920,	Zabarain
Gaur egun (ahoz)	"Udana Etxeberri"

* Telleriartetik Udana bidean, Brinkolako "kruzeroa" baino lehen, eskubitara, zegoen Udana Etxeberri baserria. Bitxikeria bezala esan beharra dago, aurretik zegoen **zorbide** baten gainean eraikia izan zela. Adibidez, auzoko baserrikoek basotik zekarten gurdi garoa etxe barrutik pasa behar izaten zuten.

Emandako hitza bezala, zorbidea ere ez zegoen inoiz ukatzerik.

* Izenak dioen bezala, Udana Etxeberri nekez egin eta garaiz desagertu zen baserria dugu.

José Ormazabal Galfarsoro-k, *Joxe "Astaola"-k*, 1934 inguruan, gutxi gora behera, **Zubitxoko etxea** egiteko aprobetxatu zituen Udana Etxeberriko harriak.

* 1887an, Ubitarte Errotako José María Arizti Gerra, 64 urteko alarguna bere hiru alabekin bizi zen baserri honetan. Aita hiltzean edo, alabak Legazpiko kale zaharrean zegoen etxe batetara joan ziren bizi izatera.

Alaba hauek, neska zahartu eta gerora ere, udarako arratsaldetan paseatuz etortzen omen ziren beren baserria ikustera.

* Zegamako Urrusti baserritik etorritako Francisco Galfarsoro eta bere familia ere hemen bizi izan ziren. Hauen ondorengoek oraindik Legazpin jarraitzen dute.

* Gerora berriz, Felipe Iriarte Larrañaga, "*Tauki*" gaitzizenez ezagutzen zen artzaia, 1854ean Eskoriatzan jaioa, Telleriarteko Martin-txokoako alaba Catalina Odria Zumalakarregi-ekin ezkondu, eta bertan bizi izan zen.

Seme-alabarik izan ez zutenez, Tauki artzaia alargundua, artaldea eta baserria utzi beharrean gertatu zen. Zahar etxe batetara eramateko ahaleginak egin omen zituzten, baina berak ez zuen nahi izan.

Antsumaitz aldeko Iruerrekaetan, Zubiaurgo etxabolan, oilo mordoska batekin igaro omen zituen bere azken urteak. Oilo gosez zeru sapaian zebiltzan miru eta gabiroiak izutzeko suziriak botatzen zituela esaten dute.

* Azken aldera, José María Telleria zeraindarra bere familiarekin bizi izan zen Udana Etxeberrin: bertako harrobian Diputazioarentzat harria ateratzen zuen **barreneroa**.

Telleriarte 1994

J.A.

31 • Eizagirre

Eizagirre (Eizear) baserri zaharra

J.A.

URTEA	DEITURA
1513, 1532, 1607	Eizaguirre
1649	Izaguirre
1857, 1858, 1887 1897, 1910, 1930	Eguicear
1920	Eiciar
Gaur egun (ahoz)	"Eizear"

* Baserri honen izatea, topatutako idatzien arabera, XVI. mendera urruntzen da. Gaur egun Egizear zenez ezagutzen bada ere, bere hastapenetan, Eizagirre izena omen zuen. Azken bi mendetan bi izen ezberdin agertzen dira baserri honetan: ehenengo aldikadan **Gaztañaga** eta 1910. urtetik aurruntz **Galdos**.

* Aurkitutako eskrituren arabera, XVIII. mendearen amaieran Bartolomé Gaztañaga zen jabea. Galdos abetza honi buruzko ondorengo berriak, 1815. urtekoak dira, non Miguel Ignacio Gaztañaga Etxeberria (Bartolomeren semea) bait zen etxearen jabea.

Miguel Ignacio Gaztañaga Juana Agirre-rekin ezkondu zen, bi seme alaba izan zituztelarik: Esteban

eta Juana. Baserriaren belaunaldi honetan, baso erosketa ugari egin zituzten, honela Miguel Ignacioren jabegoak zabalkuntza nabarmena izanez.

* 1843. urteko eztei hitzarmen baten arabera, Esteban Gaztañaga (Miguel Ignacioren semea) María Andresa Galfarsoro-rekin ezkondu zen. Ezkontza honetatik, sei seme-alaba jaio ziren: José Miguel, Pedro, Juana, Francisca, Josefa Ignacia, Justa eta José. Anaia hauetatik hiru (Pedro, Josefa Ignacia eta José) Ameriketara joan omen ziren. Lehenengoa bertan hil zen, gainontzeko biak jaioterrira bueltatu zirelarik.

* Bilatutako hurrengo ezkon-agiria 1863. urtekoa da, José Miguel Gaztañaga eta Paula Antonia Azurmendi-ren artekoa. Bost ondorengo utzi zituzten hauek: Paulo, Luisa, Pedro, Juana Josefa eta José. Paula Antonia, 1881. urtean alargundu egin zen, bost eta hemezortzi urte bitarteko bost seme-alabekin geratuz.

* Paulo Gaztañaga, 1904. urtean, Joaquina Zangitu-rekin ezkondu zen. José Antonio Gaztañaga Zangitu izan zen ezkontza honetako fruitu bakarra, Paulo, ezkondu eta lau urtetara hil egin bait zen.

José Antonio Gaztañaga Zangitu

1910ean Joaquina Zangitu berriro ezkondu zen kasu honetan **Gregorio Galdos Urrutia**-rekin. Er: honetara, eta Gaztañagatarrak oraindik ondorengo rik bazuela ahaztu gabe, horrenbeste urtetan Eiza girre baserriaren jabe izan zen Gaztañaga abizenal Galdos deiturari uzten dio bidea. Gergoriok eta Joa kiñak, sei seme-alaba izan zituzten: Antonia, Bene dicto, María Pilar, Valentín, Inocencio eta Rufino Azken hiru hauek, Ameriketara (Venezuelara hair zuzen) emigratu zuten.

* Benedicto geratu zen etxearen aurrean 1963.ean, baserri berri bat egitea erabaki zuen lehengoa baino beheraxeago, eta izen berari eutsiz Egun, etxe zaharra, saletxe gisa erabiltzen dute.

José Antonio Gaztañaga Zangitu, Antonia Galdos Zangitu, María Pilar Galdos Zangitu, Benedicto Galdos Zangitu / (eserita) Inocencio Galdos Zangitu, Valentín Galdos Zangitu, Gregorio Galdos Urrutia, Joaquina Zangitu Legorburu, Rufino Galdos Zangitu.

Elorza baserria

B.G.

URTEA

DEITURA

1532, 1533, 1607,
1777, 1824, 1832,
1857, 1858, 1887,
1897, 1910, 1920,
1930, 1933

Elorza

Gaur egun ahoz

"Elortza Goikoa"

"Elorza Goikoa"

"Elortza Bekoa"

"Elorza Bekoa"

ELORZA I

* Galfarsorotarrak ziren hemen XIX. mendearen zati handi batean, baina 1886an Telleriarteko Lopetegiko Esteban Ormazabal zurgina, bertako Petra Galfarsoro-rekin ezkondu zen, eta abizena aldatu zen.

Estebanek eta Petrak zazpi ondorengo utzi zituzten: Cesárea, José, Anastasia, Joaquín, Cándido, Eusebio eta Tomasa.

Esteban, nekazaria izateaz gain, **zurgina** ere bazen, ofizioari dagokion lan mota guztiak egiten zituelarik: gurtetxeak, gurtardatzak, eskuararak, aizkora kirtenak, eta abar. Baina, bere lanik bitxiena, auzoko hildakoentzat **hilkutzak** egitea zen. Etxekoek gogoratzen dutenez, hildakoa adintsua zenean hilkutxa beltzez forratzen omen zuen, eta haurra zenean, berriz, zuriz.

1915ean Legazpiko udalaren zinegotzi ere izan zen.

* 1921ean Elorza Goikoari solairu bat altxatu, mandioa egin eta barrena egokitu zitzaion, horrela, baserri lanetarako etxe eroso bat lortuz.

* 1749an erre egin zen Elorza baserria. Garai artan Jose Palacios oñatiarra zen haren jabe.

* 1832an, berriz, Rafael Palacios zen Elorza ien jabe. Baita Saletxerena ere, zein 1824. urtean *Elorza de arriba* izenez azaltzen bait zaigu.

Anastasia Ormazabal Galfarsoro, Joaquín Ormazabal Galfarsoro, Petra Galfarsoro Zangitu, Benedicto Galdos Zangitu / (eserita) Inocencio Galdos Zangitu, Valentín Galdos Zangitu, Gregorio Galdos Urrutia, Joaquina Zangitu Legorburu, Rufino Galdos Zangitu.

* Baserriaren oinordetza Joakinen eskutara pasa zen. Zeraingo Aizpeako Legorburu baserriko Jesusa Telleria-rekin ezkondu eta hamabi ume ekarri zituzten mundu honetara, zortzi hazi zituztelarik. Hala ere, esan behar, Jesusak 91 urte harrapatu zituela.

Joakin, Patrizionean goarda gisa ibili bazen ere, aitagorriaren ofizioari ere eutsi zion, egunez zurgintzan aritzen zelarik. Bere hiru semeek ere, beragandik, ikasi zuten.

* Cesarea Ormazabal Galfarsoro 1891an Brinkolako Ariztikoa José María Agirrezabal-ekin ezkondu zen, eta bi bat urtez Ubitarten bizi izan ondoren, Brinkolako Eliza aurrean eraikitako etxera joan ziren bizitzera, bertan "*Joxemarinea*" taberna eta jatetxea irekiz. Cesárea sekulako sukaldaria izan zen eta hamaika bakailo eta tripaki kaxuela goxo eta atsegin prestatu zituen.

* José Ormazabal Galfarsoro, Astaburuagara ezkondu zen Petra Ormazabal-ekin.

* Cándido Ormazabal Galfarsoro, ama aldeko osaba baten babesean, 17 urterekin Uruguayra joan eta abelzaintzara dedikatu zen. 40 urte pasa zituen sorlekura itzuli gabe.

* Eusebio Ormazabal Galfarsoro-k, Ordizian ofizioa ikasi eta Zumarragako kalerik nagusienean okindegi eta gozotegia ireki zituen.

ELORZA II

* 1855ean Igeralde Azpikoako Martina Ugarte, Elorzako Pablo Aseginolazarekin ezkondu zen, dote gisa Igeralde Azpikoa etxea jasoz. Modu horretara, Elorzako erreterero eta Igeralde Azpikoren jabe izatera pasa ziren.

* 1856ko beste agiri batek dioenez, Francisco Palacios-ek Madrilgo Fuencarral kalean bi etxe berreraiki ahal izateko, Donostiako Bernabé Agirre-

en eskutik 240.000 erreal jaso zituen. Eta arrazoi horregatik, Elorza biak eta Saletxe baserriak hipotekatu zituen.

* 1898an José Aseginolaza eta Esteban Ormazabal-ek baserria eta bere etxaldea erdibana erosi zituzten. Ondoren agiri pribatu bat egitera behartu ziren, bakoitzarentzat ondareen zati berdinak deskribatuz eta mugatuz.

* José Aseginolaza 1897 inguruan, Ermandotegiko Martina Guridi Ugalde-rekin ezkondu zen eta hiru seme-alaba izan zituzten: Dionisio, Apolonia eta Cecilio.

Igeraldeko harrobian, “*Iraulika fabrika*”-rako harria ateratzeko egiten ziren ez tandem ondorioz markaitz pusketak erortzen ziren Igeralde Azpikoako erailatu gainera, eta Joxek amagandik herentzian jaso zuen etxea saldu beharrean aurkitu zen. Horrela, 1916 inguruan Enrique Uriarte Araozko kontratistak erosi zuen baserria.

* 1931an, Elorza teilatua ia lurrera iristen zirenean etxe makur bat omen zen eta etxekonekoek arte batzuk lehenago altxatua zutenenez, Aseginola-

zatarrak ere teilatua jaso eta erabat berritzea erabaki zuten.

* Elorza baserrian linoa oso berandu arte landatu izan zen, haria etxean egiten zutelarik. Gero **ehuna** egitera Antzuolako ehundegira eramaten zuten.

Mirandaolako olagizonek, gaur egun erabiltzen dituzten jantziak, Aseginolazatarren ehunarekin eginak dira.

* 1947an Dionisio Aseginolaza Oñatiko Tokillo errotako Juana Moiuarekin ezkondu zen. 95 urterekin bera da gaur egun Telleriarte eta Legazpiko aitona.

* Trafalgargo guduan heroe izandako Cosme Damián Txurruka Almirantearen ama Elorzako jatorrikoa dela esaten dute.

Cecilio Aseginolaza Guridi, Pilar Zubia Guridi, Apolonia Aseginolaza Guridi, Juana Moiuarekin eta Dionisio Aseginolaza Guridi.

33• Astaburuaga

URTEA	DEITURA
1532, 1533, 1607, 1649, 1777, 1824, 1832, 1857, 1858, 1887, 1897, 1910, 1920	Astaburuaga
1930, 1933	Astaola
Gaur egun (ahoz)	"Astaola Goikoa"
	"Astaola Bekoa"

* Gaur egun "Astaola Goikoa" eta "Astaola Bekoa" bereizten badira ere, esan beharra dago Astaola baserriak teilape batean daudela. Eta goiko bereizketa hura, bata beheruntz begira dagoelako eta bestea mendi aldera begira dagoelako egiten da.

Garai batean, hala ere, atari bera zuten bi etxebizitzak, eta Astaburuaga deitzen ziren.

ASTABURUAGA GOIKOA

* 1832ko erroldan baserriaren jabea Bergaran bizi zen **Conde de Valle** azaltzen da eta José María Galfarsoro, erreterero. Abizen honen iraupena oraindik urte gutxira artekoa izan da Astaburuaga Goikoa baserrian.

* 1910ko erroldan ikusten da José Joaquín Galfarsoro Etxeberria, 54 urterekin, ezkontuta bizi zela 48 urtetako Josefa Balerdi Iñurritegire-rekin. Hauek sei seme-alaba izan zituzten; horietatik bigarren semea ezkondu zen baserrira, José Galfarsoro Balerdi. Oñatiko Presentación Urteagarekin ezkondu eta ondorengorik ez zutenez, baserriaren jarraipenerako oinordekotzat bi iloba hautatzea erabaki zuten. Senarraren aldeko iloba neska eta emaztearen aldeko iloba mutila. Bikote honek osatutako **Ugarte** familia bizi da gaur baserri honetan.

* Erdi mailako baserrien multzoan kokatu beharko genuke: bost-sei behi, txekor batzuk, urterako ogia, arto, babarrun, sagar, gaztain, intxaur eta hain beharrezko izango zituzten beste hainbat igali edo uzta leku mugatua.

Astaburuaga Goikoa
B.G.

* Bitxikerien artean aipatzekoa da Astaburuaga Goikoaz kontatu ohi dutena. Noizbait prestatutako diruaren bidez etxe bat hipotekatuta omen zuten Bergaran. Hipotekaren epea amaitu zenean, Astaburuagako gizona, lagun bezala Saletzeko semea hartuta, Bergarara joan omen zen. Hango **diruzilarrak otarra batetan** Oñatira eraman omen zituen aurrez tratua egina zuen beste etxe bat hipotekatzeko. Hau da, eskuarte oneko garaia izan zuten Astaburuaga Goikoan.

ASTABURUAGA BEKOA

* 1832an etxebizitza honetako errenteroa **Juan Joaquín Elorza** da. Agiri zaharretan ikusten denez, Elorza abizena XVII. mendean ere bertan azaltzen da.

* Elorzatar haietako bati “**Astaolako sujetoa**” deitzen omen zioten. Eta honako kontu hau egozten diote berari. Auzoko baserri batean txerria hil berria omen zuten, eta ilunabar batez gelatzean tupina bete odolki egosten ari omen zen. “Sujetoa” zelako hark, han gertatzen zenaren susmoa bazuen, baserri hortako osteko aldetik sartu eta ikuiluko ganaduak katetik askatu zituen elkarri adarka eta orruka ipiniaz. Baserrikoak, konturatzean, denak ikuilura joan eta ganaduak apartatu eta berriro bere lekutan lotzen saiatu ziren. Momentu hori aprobetxatu zuen gelatzeko odolkiak eramateko. Hau izan omen zen “Astaolako sujetoa” gaitzizena jartzearen arrazoietakoa bat.

Gazte hau, zerbait geroago, ezkondu behar zuela eta abiatu omen zen Astaolatik Legazpiko aldera; Olaberri parean edo galtzak askatzeko aitzakiarekin edo sastraka atzean izkutatu omen zen eta diotenez gehiago inork ez du ikusi.

* XIX. mendearen bukaera aldera Ormazabal-darrak Elorzatarrei hartuko die txanda Astaburuaga Bekoan, familia horrek bi belaunaldi besterik egingo ez dituelarik.

Horrela, Oñatiko Petra Ormazabal Galdos eta Elorzako José Ormazabal Galfarsoro baserri honetan biziko ziren hiru seme-alabarekin: María, Antonio eta Nicolás.

Joxe “Astaola” 1926an etxearekin jabetu zen eta 1934 inguruan, Tolosako Tomás Uria sozio lagun zuelarik, etxe azpiko lurretan, **harrobia** ireki zuen, hondarra nahiz harrijoa egiteko makinak jarritz. 1938an Udana Etxeberriko harriez baliatuz, lau solairuko etxea eraiki zuen, harrobiaren ondoan, gaur egun **Zubitxo** izenez ezagutzen dena.

* Ormazabaldarren ondoren etorritako Zubizarretarrak bizi dira gaur egun.

* Astaburuaga, bestalde, bost behi, hiru-lau txekor, hogeitahogeitamar anega gari urterik onenean, etxerako lain arto, babarrun, sagar, gaztain eta horrela konpontzen zen erdi mailako baserria kontsidera dezakegu.

Astaburuaga Bekoa
J.A.

34 • Saletxe

Saletxe Baserria
J.A.

URTEA	DEITURA
1824	Elorza de arriba
1832, 1857, 1858, 1861, 1887, 1897, 1910	Saleche
Gaur egun (ahoz)	"Saletxe"

* Izenak berak dioen bezala, lehenengo baliapide edo egitekoa **abereen babesleku** izatea zela garbi erakusten digu.

Hasierako eraikuntza edo aberetegia izan zeneko zatia nabari zaio, sarrerako ate nagusia iparraldera duelarik. Baita geroago bizi-leku izateko gehitu zioten eraskia ere, sortaldeko masailaren alderdi osoa hartaratzuz. Azpian ondakin lekua edo simaurtegia; erdiko solairuan, sukaldea eta bi logela; goian, ganbara zabala gehituaz. Urte sail bat geroago, ipar aldeko aurpegian, beste eraskin batean, sukalde berria, ataria eta labea ezarri zizkieten.

Horrela, hiru epe ezberdinetako eraikuntzak garbi erakusten digute abere babesleku izatetik, baserri izatera aldatu zela Saletxe etxape malkartsua.

* 1832ko errolda agirian Saletxe baserriaren jabea Rafael Palacios azaltzen da. Maizter bezala, José Joaquín Urzelai eta María Andrés Enparantza senar-emazteak.

* Beste bi belaunaldi ere osatu zituzten Urzelaitarrek Saletxen. Azkenengoa Juan Urzelai izan

zen. Zegamako Gerónima Larrea-rekin ezkontuta, oinordekorik izan ez zutenez, neskametzat harturik zuten Gertrudis Azurmendi Aizpeolea (zegamarra hau ere) alabatzat hartzea erabaki zuten.

Gertrudis hau 1908an ezkondu zen Oñatiko Dámaso Ugarte Arsuaga-rekin, eta honek ekarri zuen abizenaren aldaketa. Lau seme-alaba izan zituzten: Angeles, Ignacio, Juana eta Martín. Azken honek, lan bikainak egin ditu euskal literatura eta hizkuntza arloan.

* Etxearen jabegotzari dagokionez, 1832ko errolda-agirian azaltzen denez, **Rafael Palacios** zen Saletxeren jabea. 24 urte geroago, ez dakigu honen anaia edo semea izango zen, beste Francisco Palacios baten eskutan zegoen eremu hauen jabegotza. Handik 42 urte geroago, bere amaldeko biloba zen Ana Irizar Palacios agertzen da jabe bezala.

Damaso Ugarte eta Gertrudis Azurmendi

Ana honek saldu zion Juan Urzelai-ri 480 area-ko erremua, etxea barruan dela, 17.500 errealetan (4.375 pta). Juan Urzelai-k honela ordaindu omen zuten saldu-erosiko agiriak dioenez: “...diez y siete mil quinientas reales que reciben de él, en el acto, en billetes de Banco, y buenas monedas de plata...”.

* Baserriari zegozkion ganaduak, laboragintza alde batera utzi gabe, Damaso Ugarte-ren garaian, larrogei buruko artalde osatzeraino heldu omen ziren. Udaran Arriurdineko larretan bazkatzen zituen ardiak, berak, etxabolan artzai bizitza egiten

Saletxek argitaratutako liburuk

B.G.

A.

MARTIN UGARTE AZURMENDI (1916) “SALETXE”

Poeta eta idazlea. Legazpiko “Saletxe” baserrian jaio eta bertan bizi izan da beti.

Emaztea lagun, bi alaben aita eta lau biloben aitona da.

Urte luzeetan zehar Legazpiko lantegi batetan egunero zortzi ordu lan egiteaz gain, baserritar bezela maiorazkotzak ezarritako konpromizua zintzo bete duela esan behar eta, gainera, gauari edo igandeari orduak lapurtuaz etengabeko jaulkian euskal literatur altxorra hornitzen ahalegindu da.

Bizitza izan da bere gela bakarra; ikusi, entzun edo irakurriz, hiru irakasle hauetaz baliatuz, nortasun handiko giza esperientzia sakon eta zabal baten jabe da.

Menperatzen dituen gaiak aukeratzen daki; ez da soilik jorrara irtengo, baizik eta erroetatik heldu eta oso osoan irauliko du hartzen duen zoia.

Argia ikusi duten bere lan nagusiak hauek dira: “On eginaren obaria”, “Jatorriaren errotik” eta “Legazpi barrutiko itzen bilduma”. Beste hainbat lan ere noizbehinka argitaratu dira zenbait aldizkaritan, “Olerti”-n adibidez.

35 • Zatui

URTEA	DEITURA
1505, 1607, 1649, 1832, 1857, 1858, 1887, 1897, 1910, 1920, 1930	Zatuy
Gaur egun (ahoz)	"Zatubi"

* 1706. urteko agiri batean, lapurreta bategatik aitatzen da Zatui. Izan ere, Zatuin lapurreta egiten saiatu ziren lapurrei erasotzeagatik, udalak bi "azumbre" ardo (lau bat litro) ordaindu zuen.

* XVIII. mendearen hasieran Francisco Zumalabe Plazaola, Legazpiko Alkate izana, zen Zatui baserriaren jabea. Ubitarte jauregia ere berea zuen.

Baina 1724ean, aurreko eta ondorengorik gabe hil zen, eta Legazpiko udalak erosi zion Zumalabe jaunaren testamentariari **46.598 errealetan**.

* 1810. urtean, ordea, Napoleonen tropak elikatzeke, Zatui baserria saltzera beharturik aurkitu zen Legazpiko udala. Interesgarria da jakitea, frantsesen tropak hemen egon ziren bitartean Udalak 169 lur zati ere saldu zituela.

* 1832ko errolda aztertutik badirudi Zatui baserriaren eroslea Martín Antonio Sarobe izan zela, eta errentan jarri zituela bi etxebizitza. Izan ere urte horretan Ignacio eta Jose Balerdi Agirre anaiak bizi ziren etxe banatan.

ZATUI I

* Mendebaldera begira dagoen Zatuiko zatian Balerditarrak bizi izan dira ordudanik, harik eta 1952ko urtean baserria erre zen arte. Badirudi, bestalde, alderdi hau dela zaharrena, arkuzko hiru ate oraindik ere ikus baitaitezke bere paretetan.

* Bazen etxe honetan oso indartsua zen gizon bat, José María Balerdi Laskurain (1855). Kontatzen

Balerditarren eta Ugartetarren alderdiak

J.L.U. / B.G.

(Zutik) María Balerdi Zufiaurre, Lorenza Ugarte, Carmen Balerdi, Amparo Balerdi, Isabel Lizarazu Igartua/
(eserita) Javier Lizarazu Igartua, Claudio Lizarazu Igartua, Eustaquio Balerdi Zufiaurre, Gregorio Balerdi
Zufiaurre

dute Elorregi errotara joaten zela garia eta artoa
ehotzera, astoaz lagunduta. Bueltan bi irin zakurekin
Gorsoro Estrada (Zubitxotik Basterolara dagoen
aldapa pika bat) zaku bat bizkarrean hartuta joaten
zela astoa arintzeko. Zaku bakoitzak 50 kg-takoa
izaten zela pentsatu behar dugu.

Joxemari honek Zelanda Azpikotik garia gar-
bitzeko tornua bizkarrean hartuta Zatuiraino era-
man zuela esaten dute.

Etxe inguruan zebilenean beti **oinutsik** ibil-
izen omen zen.

* Lau belaunaldi Balerditarrek eskuz esku
aldatu dute baserri honen testigutza. Juan Francis-
co Balerdi Lizarazu-k (1874) erosi zuenean
11.000 pezeta ordaindu omen zituen. Garai harta-
rako garestien saldutako baserria izan omen zen.

Honen semea, Eustaquio Balerdi Zufiaurre,
María Teresa Arrese Arrieta-rekin ezkondua,
Zatuiko azkeneko bizilagunak izan ziren. 1952an
suak erabat kiskali zuen, batez ere Balerditarren
zatia. Geroztik ez da inor bizi izan.

José María Balerdi Laskurain

ZATUI II

* Lehengo mendearen hasieran ekialderuntz bizitza berri bat ezarri zioten Zatui zaharrari, eraikuntza aldetik apalagoa. Nahiz bi etxebizitzak teilape batean egon, ikus daiteke aro ezberdinetakoak direla.

* XIX. mendearen bigarren zatian Bastagin-goako semea, José María Lizarazu Etxeberria eta Agirrezabalgo María Micaela Apaolaza Enparan, Zatuira ezkondu eta sei seme-alaba izan zituzten: Felipe, María Josefa, ...

* Haien seme Francisco María Lizarazu Apaolaza, Oñatiko Bernardina Igartua Bengoarekin ezkondu zen. Prantxisko Mari, lau seme-alaben aita, oraindik sasoikoa zela hil zen. Bernardina, alargundua, Kortaberriko Martín Ugarte Arzuagarekin ezkondu zen bigarrenez eta beste bi seme-alaba izan zituzten: Lorenza eta Juan.

Aurreko gizonaren seme-alabak Claudio, Javier, Isabel eta Lucía ziren.

Gertrudis Lizarazu Alzola eta
Maria Balerdi Zufiaurre

Juan Ugarte Igartua eta bere emazte Angeles Guridi izan ziren Zatuiko azkenengo biztanleak.

* 1952an erre eta gero, ekialdeko zati hau zerbait konpondua oraindik zutik dago.

Martín Ugarte Arsuaga eta Bernardina Igartua Bengoa

36• Zatui Benta

URTEA	DEITURA
1843	Venta
1857, 1858, 1887	Venta Zatuy
1897	(Ez da azaltzen)
Gaur egun (ahoz)	"Zatubi Benta"

* San Migeldik Oñatin barrena Gaztelaldera doan errege-bide ondoan, Zatui baserritik hurbil eta gaur **Benta Erreka** deitzen den alderdian aurkitzen zen. Toki honetan oraindik etxe oroia ikus daiteke.

* Benta eta ostatuak itzai, mandazai, tratalari, koplante eta abar elkartzeko toki aproposak zirenez, peraien artean sekulako gaugiroa sortzen zuten.

Auzoko pertsona helduek esaten dutenez, Zatui Bentan ahosoinua eta kitarra ere joaz, kantuan nahiz dantzan, aritzen omen ziren gau batzuetan.

* Francisco Guridi Oiarbide 1821ean Zatui Bentan jaio zen eta 24 urterekin ezkondu; baina zoritxarrez 36 urterekin alargun geratu zen. Alargundutako urte berean María Antonia Aiastui Arregi-rekin bigarren aldiz ezkondu zen.

Lehenengo emaztearekin hiru alaba izan zituen eta María Antoniarekin seme bat. Azken honi Saturnino izena ipini zioten. Francisco Guridi "Benteroa" izatez aparte txerri tratalaria zen, eta bere eginkizuna baserrietan txerrikumeak erosi eta feriaz-feria saltzea izaten zen.

Martín Ugarte "Saletxe"-k, hari gertatutako kasadizo bat horrela kontatzen du idatzi batean:

*"Zatubi-bentako nagusi argia, Oñati-ko perikoz
okela beltso bat saldu asmotan plaza baztarrean
zegoela, tratalari bat urreratu zaio, ta eskaera-
skeitak egin ondoren, onek bere kolkorako zerbait
esan bear-da..."*

*---Neurritz zerbait iristen da baiñan daukan
okela apurra zaarra, zaarra dauka onek...*

*-Zaarra diozu...? Ez dezu orixen egia esan...!
"Jadaberrian azal-uts zegoen beñepein-da, dituen
okelak geroztikoak bearko dute izan"*

* Saturnino Guridi Aiastui 1881ean, 22 urterekin Felipa Legorburu-rekin Zatui Bentara ezkondu zen eta lau seme-alaba izan zituzten. Mendearen bukaeran, ordea, Zelanda Goikoara aldatu ziren, horrela Zatui Benta betirako etxehustu zelarik.

Nahiz eta Zelanda Goikoan bizi, Saturninori ere bere aitari bezala benteroa deitzen zioten. Baina hura ez bezala, **artzai** ibili zen: uda aldean Arriurdinen eta negu aldean Bizkaian. Inoiz Santanderrerraino ere iritsi omen zen ardiekin.

* Legazpitik Oñatira joateko bi bide nagusi zeuden XIX. mendearen hasieran: Inuntziagatik bata, eta Zatui Bentatik bestea. Artean gaurko Udanako bidea ebaki gabe zegoen. Pentsatu liteke bestalde pasorik handiena Zatui Bentatik zela, bidea motzagoa zelako. Garai hartan, horregatik, Zatui Benta leku estrategikoan zegoela esan daiteke. Baina 1845ean Oñatitik Ormaiztegaraino errege-bide berria ebaki zen, gaur egungo errepidea doan lekutik, eta Zatui Bentako bideak garrantzia galdu zuen.

Gorsoro Estrada, Zatui Bentarako bidean

J.L.U.

37 • Muñagorrikoa

URTEA	DEITURA
1815	Muñagorrikoa
1847	Celanda goicoa
1857	(Ez da azaltzen erroldan)
Gaur egun (ahoz)	"Etxezar", "Etkezarralde" (lekuari)

* Baserri hau Zatui Errekan, Zelanda Goikoaren parean kokaturik zegoen. Gaur egun bere lekuan oroiunea ozta-ozta antzeman daiteke.

* Ez dakigu zihur Inzatarrak Muñagorrikoa baserrian noiztik bizi ziren; aldiz, Pedro Inza bere familiarekin 1815ean erretero gisa bizi zela egiaztatzen digun agiri bat aurkitu dugu.

* 1810etik 1815era, **Napoleonen tropak** Euskal Herrian egon ziren bitartean, zerga handiak ordaindu behar izan zizkieten udalek frantses agintariei. Eta horiei aurre egin ahal izateko, Legazpiko udalak Zatui Errekan zituen lur-sail gehienak saldu beharrean aurkitu zen. Eta egoera horretaz baliatuz, Muñagorriko erreteroa, enkan-teetan azti ibiliz, bizpahiru lur-sailez jabetu zen. Modu horretan, gero Inzatarrek etxe berria eraikiko

zuten Igaraburueta lur-saila ere bereganatu zuen.

Muñagorrikoatik gertu bada **“Gerra esparru”** izeneko sail bat, garai hartan erositakoa, itxura.

* José Ignacio Inza, Pedoren semea, María Antonia Etxezarreta-rekin etxera ezkondu zen, hiru seme-alaba izan zituztelarik. Seme-alabak hazi zirenean, aita, erositako lurretan etxe berria eraikitzen hasi zen, baina gaitz hilkor batengatik ez zuen bukatuta ikusteko aukerarik izan.

Etxe berriari **Zelanda Azpikoa** izena jarri zioten gero.

* Juan Ignacio Inza, Josinazioren semea, 1857-rako Zelanda Azpikoan bizitzen ikusiko dugu.

Telleriarte

B.G.

38 • Zelanda Goikoa

Zelanda Goikoa baserria

J.A.

URTEA	DEITURA
1843	Urmenetarena
1857, 1887, 1897	Celanda arriba
1858, 1910, 1920, 1930	Celanda
Gaur egun (ahoz)	"Zelanda Goikoa"

Isidoro Guridi Moiu eta
Martín Ugarte Azurmendi

* Aurreko mendearen zati handi batean guxienez, Urmenetarrak bizi izan ziren Zelanda Goikoan.

María Josefa Urmeneta 20 urteko gaztea, Francisco aka-rekin ezkondua, Urmenetatarren azkena izan en baserri honetan.

* 1860ko hamarkadan, María Josefa bere senarekin, ama alarguna eta bi senide gazteagoak aserria utzi eta bizilekuz aldatu ziren. Horrela, Zelanda Goikoa hutsik gelditu zen.

* Mendearen amaieran, Zutui Bentan bizi ziren Saturnino Guridi Aiaitui eta Felipa Legorburu futiloa senar-emazteak, lau seme-alabekin, Zutui Bentan utzi eta Zelanda Goikoa hartu zuten errentun.

Saturnino, Bentako semea zenez, **"Benteroa"** aitzizenez ezagutua zen eta Arriurdingo artzaian Errege" ere deitzen zioten.

Haien seme, Gregoriok, Afrikako gerrara ez

joateagatik, Ameriketara ihes egin zuen. Bere aztarnik ez zutenez, arreba Julia 50 urterekin Hego Ameriketara joan zen anaiaren bila. Anaia bilatu eta, gainera, Julia italiar batekin ezkondu zen. Ez bata eta ez bestea, ez ziren inoiz itzuli Euskal Herrira.

Anaia zaharragoa, Francisco María Guridi Legorburu-k jarraitu zuen baserriaren aurrean. Francisca Moiu Idigoras oñatiarrarekin ezkondua, lau seme-alaba izan zituzten: Saturnino, Isidoro, Juan eta Julia.

Isidoro, bere garaikoen artean, lasterkari ezaguna izan zen. Inguruko lasterketa gehienak irabazteaz gain, "Gimnastica de Uliá" ekipotik Gipuzkoa ordezkatzuz, Espainiako txapelketan hiru bider hartu zuen parte. Zaragozan ospatu zirenean, hain zuzen, bera izan zen talde buru. María Kortaberria Moiuarekin ezkondua, baserriari eustiaz aparte, Aizkorri mendikatean oso ezaguna den artzaia dugu Isidoro.

39• Zelanda Bekoa

Zelanda Bekoa baserria

J.A.

URTEA	DEITURA
1857, 1897, 1920	Celanda abajo
1887	Celanda Azpicoa
1858, 1910, 1930	Celanda
Gaur egun (ahoz)	"Zelanda Bekoa"

* **José Ignacio Inza** Muñagorrikoa baserrian jaio eta bizi zen XIX. mendearen lehenengo erdian, Zelanda Goikoatik goraxeo dagoen "Etxezaralde" inguruan. Baina errenteroa zen eta familiarentzat ez zuen etorkizunik ikusten. Horregatik, 1847an Jose Inaziok, eta hargintzarako zuen esku ona ere aprobetxatuz, aitarengandik jaso zuen Igaraburueta lur sailean gaurko Zelanda Bekoa eraikitzen hasi zen.

Jose Inaziok ez zuen etxea amaituta ikusteko zorionik izan. Izan ere, amaitzear zegoela, gaisotu eta berehala hil zen, eta bi seme-erren artean bukatu zuten, seme gazteena hargingai bait zen.

* **Juan Ignacio Inza**, Joxe Inazioren semea, Zegamako Josefa Ignacia Azurmendi-rekin ezkondu, etxe berrian jarri ziren bizitzen. Ezkontza honetatik, bi seme-alaba jaio ziren: Jacinto eta Josefa Antonia. Aitaren antzera, gazte hil zen, 42 urte zituela. Joxpiñaxi, alargun eta bi haur gaztetxo-

kin, baserrian jarraitzeko nahiko motz aurkiturik, Donostiara joan omen zen bizitzera.

Zelanda Bekoa baserriak jarraipen bat izan zezan, kanpoan **hargintzan** zebilen José María Inza-k, Juaninazioren anaiak, etxera itzuli beharra izan zuen. Nafarroa, Aragoi, Araba eta beste zenbait lekutan ibilia zen hargin lanetan. Berehala, Moxorroko María Jesús Aranburu-rekin ezkondu eta lau seme-alaba izan zituzten: José León, José Joaquín, Juan Bautista eta María Jesús.

Joxemarik, hargintzarako grina zuenez, Aragoian ikusi zuen antzeko sukalde bat Zelandan egitea bururatu zitzaion, eta baita egin ere. Sukalde sarrerako arkuak, sabaia bobeda gisa eta kebidea, denak harlanduz egin zituen, erdi-erdian sua zelarik. Horrelako sukaldeak, urdaiazpikoak nahiz lukainkak legortu eta ontzeko aproposak omen ziren. Gaur egun ez da aipaturiko sukalde bitxi honen aztarnarik geratzen.

* **Joxe Leon**, maiorazgoa zenez, Agirrezabal baserriko María Andueza-rekin Zelandara ezkondu zen. Eztai honetatik, lau seme-alaba jaio ziren: Asensio, José, Raimundo eta Seberiana.

Joxe Joakin eta Joanbatixta, Joxe Leonen anaiak, Somorrostroko meatzetara joan ziren lanera.

Asensio Inza Andueza eta Francisca Beain

Joxe Joakin berehala etxeratu eta San Migel baserri-
ra ezkondu zen; Joanbatixta, berriz, Trapagako
neskatila batekin ezkondu eta bertan geratu zen bizi-
tzen. Hauen arreba, Maria Jesus, bestalde, Bengo-
leara ezkondu zen.

* Joxe Leonen seme-alabetatik Asensio geratu
zen etxearen aurrean. Asensiok, baserria erosotu
asmoz, 1933. urtean etxeari mandioa egin zion eta
zertxobait goraxeo, etxe buruko belarrak ekartzeko
kablea eta **txirrikak** ipini zituen. Honela, neke
haundirik gabe, une batetan mandioko ateraino
iristen ziren belar sortak.

* Azken belaunaldian ez ezik, Zelanda Bekoan
etxera ezkontzen zen maiorazgoak, baserriak ematen
zuenetik familia mantentzen zuen. Uzta ona suertatzen
zenean 32-38 anega gari, beste horrenbeste arto
eta urte osorako hainbat babarrun jasotzen zuten.
Abere aldetik, behi eta txekor zortzi buru, ardi
mordoska eta sarritan idi pareia izaten zuten.

* Gaur egun ere, usadio zaharrari jarraituz,
etxerako ogia izateko astero labesua egiten dute.

Maria Andueza

Belarra jaisteko
txirrika
J.A.

40• Mendiola

Mendiola baserriaren aztarnak 1985ean ezkutatu ziren

S.Aranburu

URTEA	DEITURA
1832, 1858	Mendiola Echeverria
1843, 1887, 1897	Mendiola
1910	(Ez da erroldan agertzen)
Gaur egun (ahoz)	"Mendiola"

* Mendiola baserria Zatui Errekan Gorsoro deituriko alderditik hurbil zegoen kokaturik; gaur egun ez da arrastorik ageri.

* Nekazaritzarako lur gutxiko baserria izan arren, 1843ko datuek diotenez Francisco Antonio Agirre, bere emaztea Francisca Mendiola eta hiru alaba bizi ziren. Nahiz eta etxejabea izan, 1857an

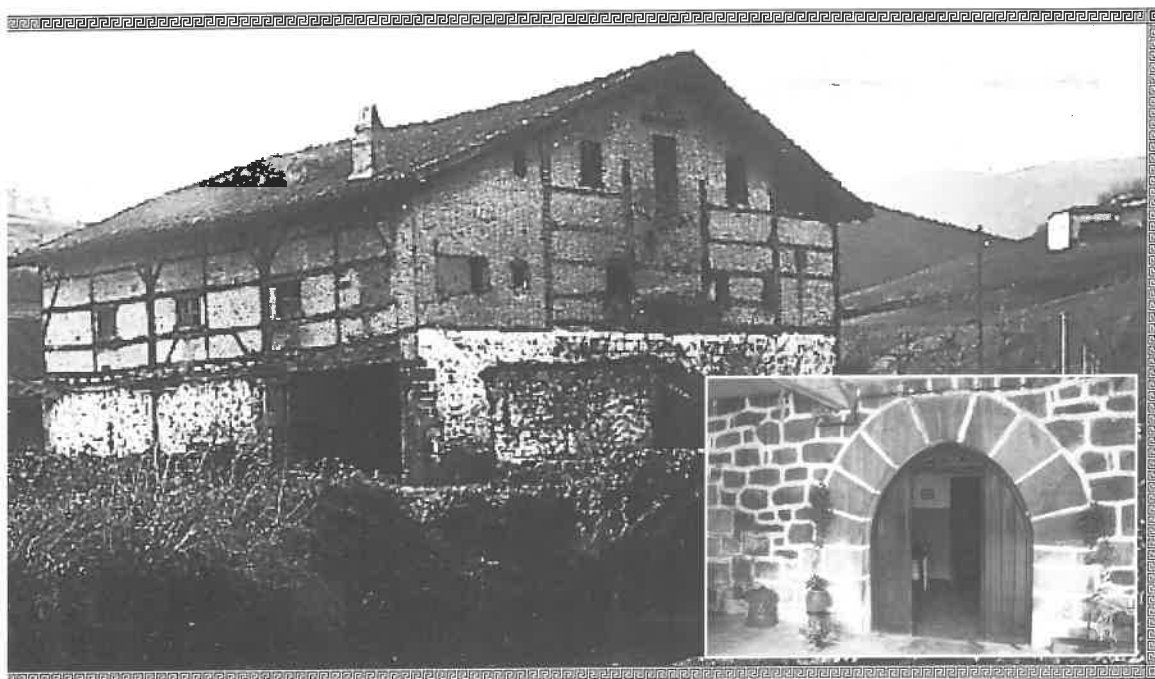
familia hau ez da agertzen. Horrek esan nahi du Mendiola nekazaritzatik bizitzeko urria zela.

* **Francisco Odria**, izengoitiz **"Ixuela"**, Zaturrekara erretero bezala agertu zen, bere ogibidea artzantza bazen ere. Etxejaun izateko aukera heldu zitzaionean, 1890eko hamarkadan Mendiola baserria erosi zuen eta bere familiarekin bertan finkatu.

Udara eta udazkena Arriurdinen zuen etxabolan pasatzen zuen, bere artaldearekin.

* Ixuelarena izan zen baserri honetan bizi izan zen azkenengo familia. Geroztik larogei urtetan erdi erorita hutsik egon zen eta 1985ean eskabadoraren baten laguntzaz erabat bota zuten, horrela bere aztarnak betirako desagertuz.

41 • Mirandaola

Mirandaola baserria lehen

J.L.U.

URTEA	DEITURA
1533, 1777, 1832, 1857, 1858, 1887, 1897, 1910, 1920, 1930	Mirandaola
1649	Mirandaola suso
Gaur egun (ahoz)	"Biandola"

* Garrantzi haundiko oinetxea eta Telleriarteko untxoen bizitoki izan da. Historian zehar, familia aundi hauen eskuetan egon da: Araiztegitarrak, ikufiataarrak, Plazaolatarrak eta Porcelldarrak.

Bere historia burdinolari oso lotua joan da, eta larkastegi Errotari buruzko atalean zertzelada zhiago azalduko ditugu.

* Mende honen erdialdera, Markastegi Errotako José Miguel Olabide Plazaola-rengana pasa zen Mirandaola baserria. Izan ere, ordura arte bertan bizi ziren Juan Domingo Guridi Campos eta

Isidro Olabide Zangitu eta Valentina Irastorza Etxeberria

Josefa Arregi Garmendia ondorengorik gabe hil ziren. Andre-gizon hauek oso desberdinak zirela esaten dute: bata kristoren atsoa, eta bestea, berriz, gizon txikitxo bat, eta beti "errosarioan" ibiltzen zirela.

42• Markastegi Errota

URTEA	DEITURA
1401, 1436, 1533, 1777	Ferrería de Mirandaola
1648	Herrería y molino de Mirandaola
1649	Mirandaola del medio
1777	Ferrería de Mirandaola
1832	Ferrería germada de Mirandaola
1858, 1887, 1897, 1910, 1920	Marcastegui molino
Gaur egun (ahoz)	"Markastei Errota"

Mirandaola Burdinola dagoen lekuan Markastegi Errota zegoen lehen.

HISTORIA APUR BAT

1401. urtean Sancho Martínez de Agirre eta bere andre Dona María Sanz-ek Mirandaola burdinola-ren erdia Martín Sanz de Gorrotxategi-ri saldu zioten.

1436. urtean Martín Sanz de Mirandaola eta bere andre Doña María-k Doña Sancha Martínez de Mirandaola-ri saldu zioten Mirandaola burdinola.

1533. urtean Mirandaola etxearen eta burdinolaren jabeak hauexek ziren: Pedro Martínez de Bikuña, Doña Catalina de Elorregi eta Sebastián de Elorregi

1538. urtean jabea Juan Pérez de Mirandaola zen.

1566. urtean jabea Juan de Plazaola zen.

XVI. mendea, Juan Martínez de Bikuña (Sr. de las Casas de Bikuña y Mirandaola), Pedro Martínez de Bikuña (Sr. de las Casas de Bikuña y Mirandaola) eta Teresa de Zabalegia-ren semea.

XVI. mendearen bukaeran jabea Miguel Martínez de Bikuña zen (Juan Martínez de Bikuña eta Francisca Gil-en semea). Ubitarteko María Martínez de Plazaola-rekin ezkondu zen. Hauen ondasunak, Mariaren anaia eta Ubitarteko etxejabe Juan Lopez de Plazaola-rengana aldatu ziren.

Mirandaolako etxe jabetza Lorenzo Lopez de Plazaola-rengana pasa zen, eta Ubitarteko etxe jabetza Juan López de Plazaola-rengana.

1648. urtean Juan López de Plazaola (Lorenzo de Plazaola eta Doña Magdalena de Arrue-ren semea), Ubitarteko Luisa de Plazaola-rekin ezkondu zen, ondare hauen jabe egingo zelarik, besteak beste: Mirandaola Garakoa; Mirandaola Burdinolaren eta Errotaren %62,5; Brinkolako Ugarkalde eta Errementari; Brinkolako Arabaolazaren olabaso; kaleko Etxezuri; Elbarrenako Barrenolearen (Bengolea) etxea eta errotak; Oñatiko Labeaga korta; Gabiriko Zuazola Garakoa, Zuazola Azpikoa eta Zuazola Txiki; eta abar.

1693. urtean Mirandaolako etxejabe María Josefa de Plazaola Ubitarteko etxejabe Ignacio de Plazaola-rekin ezkondu zen

Markastegi Errotaren aurrean: Bilboko lehengusu bat, Dolores Zangitu Iñurritegi, Isidro Olabide Zangitu (1924)

Jose Miguel Olabide Plazaola eta
Dolores Zangitu Iñurritegi

1804. urtean jabea Trinidad Antonio Porcell y Agirre zen (Marqués de San Millán), eta Juan Bautista berasturi-ri utzi zizkion errentan Mirandaola eta Olatzerri burdinolak.

1832. urtean jabea Andrés Porcell zen, Legazpin, besteak beste, honako ondasun hauek zituelarik: Arabaotza, Ugarkalde, Ubitarte Errota, Lopetegi, Ubitarte, Sagastingoia, Mirandaola, Markastegi eta San Migel Etxeberri.

Luciano Porcell (Andrés Porcell-en anaia), berriz, ondasun hauen jabe izango zen: Arizti, Biurrain Bekoa, Biurrain Goikoa, Olaberri, Olaberri Burdinola, Azpikoe, Papelera, Sagastiberri, Sasiategi Txiki, Arrola eta Ermita Garakoa.

* Joan den mendearen bukaeran, Markastegi Errotako Dolores Zangitu Iñurritegi Markastegiko José Miguel Olabide Plazaola-rekin ezkondu zen, eta bi seme izan zituzten: Dionisio eta Isidro.

Joxemiel oso **hargin ona** zen eta besteak beste, Donostiako “Buen Pastor”-en eraikuntzan eta Gipuzkoako errepideetako “kilometroak” lantzen ere ibili zen. Motxorroko Atanasio Alberdi eta Elorregiko José Etxeberria ere berarekin ibili izan zirela esaten dute. 1915ean Legazpiko udalaren zinegotzi izendatu zuten.

Bere emazte Doloresek, bitartean, zerman errota eta etxeko lanen ardura, bi semeak laguntzen ziotelarik.

* Isidro, Lopetegiko Valentina Irastorza Etxeberria-rekin ezkondu, baserriaren aurrean geratu zen. Bera izan zen, astoarekin baserrietara gari eta arto bila joan, eta irinarekin itzultzen zen azken errotaria.

* 1952. urtean Patricio Etxeberriak bota egin zuen, bere lekuan gaur egun ezagutzen dugun **Mirandaola Burdinola** eta Ermita eraikitzeko.

43• Markastegi

Markastegi baserria
D. Azurmendi

URTEA	DEITURA
1649	Mirandaola de Yuso
1777	Marquestegui
1832, 1857, 1858, 1887, 1897, 1910, 1920, 1930	Marcastegi
Gaur egun (ahoz)	"Markastei"

* 1649ko agiri batean hiru etxe azaltzen zaizkigu Mirandaola izenarekin: **Mirandaola Azpikoa** (Mirandaola de yuso), **Mirandaola Erdikoa** (Mirandaola del medio) eta **Mirandaola Garaikoa** (Mirandaola de suso). Eta Legazpiko baserri guztiak aitatzen diren agiri horretan Markastegirik agertzen ez denez, Markastegi eta Mirandaola Azpikoa bat zirela pentsa liteke.

* Egun ere segitzen duen Olabide abizena azaltzen da dagoeneko etxe honetan 1832. urteko erroldan, erreterero gisa. Bestalde, Mirandaola baserrian gaur egun bizi diren Olabidetarrak ere baserri honetan dituzte sustraiak.

* Marcelino Olabide Arizmendi bertan jaio zen 1908. urtean. Gurasoak Gregorio Olabide Plazaola eta Leocadia Arizmendi Iparragirre idiazabaldarra zituen. Oraindik bizi den aitona zaildu honi ez zaio bizimodu erraza eramatea egokitu, 14 urterekin Patrizionean lanean hasi behar izan bait zuen. Haurtzaroan ere ez omen zuen oraingo erosotasunik bilatu, esaten du berak. Hala ere, samurtasunez kontatzen ditu garai hartako zenbait pasadizo. Hara.

Sarritan igarotzen omen zen etxetik gertu, errepide nagusitik, "**Señora**" haundizki bat motordun kotxe deskapotable batean, tar-tar-tar (ez oso abiadura handian). Marzelino eta bere laguntxoak inguruan izaten ziren kotxe haren norabideari begirik kendu gabe. Baina egun batean, ideia bat bururatu zaie. "**Señora**" hori pasa baino lehen, hartu dute pote zahar bat, joan dira erredera eta zapaburuz bete-bete egin dute. Izkutatu dira gero bide ondoko sasi batzuren atzean, eta paretik pasatzerakoan... Blaust! Hustu dute "**Señora**"-ren magalera. Hantxe aldegin omen zuten korrika, emakumearen txilioak atzean utzita.

Umeak izaki, eta gozo-goseak egoten omen ziren beti, dirurik ez bait zuten ezer erosteko. Baina ez omen dago gabezia baino hoberik irudimena zorrozteko eta... Astean behin pasatzen omen zen Ordizitik **erroskileroa** beren etxe aurretik, erroskilak asto gainean zeramatzala. Bada, egun batean, aspertu dira astero pasatzen ikusten eta bururatu zaie zerbait. Bildu dituzte mandaueuli mordoska bat nola edo hala, eta jarri dira astoaren zai. Horrela iritsi denean bota dizkiote denak muturrera eta hasi da saltoka erio batean, bizkarreko erroskilak bere inguru guztian zabalduz. Orduan bai erroskila jana egin zutena, xentimorik ere ordaindu gabe.

Aspertu samartuta egoten ziren beste batzuetan San Migel Ermita aurrera joaten omen ziren, harri koskorak hartu eta "danga, danga, danga,...", kanpaiari botatzera, harik eta San Migel Etxeberriko etxejauna saltoka eta demanda batean joaten zitzaaien arte. Holako egunetan Telleriarte aldeko jendea kezkatuta egoten omen zen, kanpai hotsa entzun eta gero: "Zer pasau ete da Samielen, kanpai joka jarduteko?"

44 • Santurunea

* 1660. agiri batean zera irakur daiteke: "*Santuru de Aguirre de Mirandaola, vecino que fue de esta villa (...) en la casa de Mirandaola pegante al Camino Real*".

Beraz, pentsa liteke Santuru de Agirre harengatik sortu zela Santurunea; eta aurretik Mirandaola deiturarekin ere ezagutzen zela.

SANTURUNEA I

* XIX. mendearen bigarren erdian, José Joaquín Telleria Lizarazu Elorregi Errotako María Luisa Galfarsoro Etxeberria-rekin ezkondu zen etxera, eta sei seme-alaba izan zituzten: Felisa, Leandra, Ponciano, Facunda, Romualdo eta Isidora.

Joxe Joakin 90 urte zituela hil zen.

* Pontziano geratu zen etxean eta bere lehen-gusu Zeraingo Eugenia Telleria-rekin ezkondu zen.

Itzaia zen ogibidez. Bidaia asko egiten zituen katez kargatuta Zumarragako estaziotik Bergarara eta, askotan, goizeko lauretatik ilundu arte.

Idi onak omen zituen eta galera batekin ibiltzen

URTEA	DEITURA
1619, 1666	Casa de Mirandaola, Llamada oy Santurunea
1777, 1832	Santurunea
1857, 1858, 1887, 1897, 1910, 1920	Santunea
1930	Santuenea
Gaur egun (ahoz)	"Santune"

zen (bi ardatzetako gurdia-rekin). Aldarte onekoa omen zen eta inoiz galerarengatik galdetuz gero ("*Pontziano, galerea?*") honela erantzuten omen zuen: "*Auxe dek pa, galerea*" (hondamendia, alegia).

Egunaren amaieran berak eta bere lagunek Telleriarteko estankoan egiten omen zuten junta-dizoa, baso ardo batzu edan eta eguneko gorabeherak komentatzeko. Eta izaten zituzten gero "estankera"-ren kontuak. Behin batean honela esan omen zion Joana Marik: "*Pontziano, urteko egun bakoitzeko baso bat erateatio, txakur aundi batean emango diat*" (bestela, 15 xentimo balio zituen). "*Bueno*, -erantzun omen zion Pontzianok-

Telleriatarren alderdia

J.L.U.

urtek egunek ainbe baso ardo, erango xatunat...". Baina harentzat horrek ez zuen balio: "Erategkeotan egunero eran bat", bota zion hitzetik hortzera, eta ez omen zuten traturik egin.

48 urte zituela, baserriko lanari heltzeko asmo sendoa hartuta, galera eta idiak kendu zituen

. Etxe pareko sailean zumea ere sartu omen zuen. Baina hiru bat urtetara hil omen zen "plemoniarekin".

SANTURUNEA II

* Santurunea baserri zaharraren heren bat Urzelaitarrena zen jadanik 1832rako.

* Garai batean Motxorrotik Telleriarterako bidea ez zen oraingo bidetik, Santurunea azpitik zihoan; baina bidea zabaltzeko garaia iritsitakoan mendi aldetik egitea erabaki zuten, gaur egun dihoan lekutik alegia. Bide zaharraren lurren ordezt Santuruneako baserriarrak gaur egun Mirandaolako zubiraino errepidetik doan bidearen lurak trukatu zituzten.

Eta hain zuzen, behialako bide zaharrak utzitako tartea aprobetxatuz Urzelaitarrak eraskin berri bat egin zioten etxeari. **Martín María Urzelai Orueta** eta **Santos Urzelai Lekuona** aita-semeak burutu zuten lan hori, Biurraingo harrobitik ekarritako harriekin. Izan ere Martín María aita **hargina** zen.

* Santos Urzelai **karretero**a zen ogibidez. Etxaurrean tejabana batean gordetzen zuen bi ardatzetako galera batekin ibiltzen zen haruntz-honuntz: Aizkorritik tabloietan, ikatzetan, karea

Romualdo Telleria Galfarsoro, Ameriketara, 1907

karreartzen, Legazpiko Seguraren teilerira,... Benta Legorrek María Micaela Zabaleta Goikoetxea-rekin ezkondu zen.

Bestalde radio gabeko gurrupilak zituen bizikleta bat ere bazuela esaten dute.

*Eta denboran atzera joz, karrila egin zen garaiara hain zuzen, langile batzuk **apopilo** edukitzen zituztela gogoratzen dute bertako bizilagunek, alderdi zaharreko koarto eta sukaldeak erabiltzen omen zituztelarik.

Urzelaitarren alderdia

J.A.

45 • San Migelgo Beata Etxea

San Migel Ermita aurrean
zegoen Beata Etxea
J.A.

URTEA	DEITURA
1659	Casa de la hermita de San Miguel
1786	Casita de la hermita de San Miguel
1686, 1832, 1858, 1887, 1910	San Miguel
1910	(Ez da erroldan azaltzen)
Gaur egun (ahoz)	—

* Motxorroko San Migel Legazpi haraneko ermitarik zaharrena dela esaten dute. Ermitatik hurbil, ate nagusiaren aurrean, beataren etxea zegoen. 1994ean ermita aurreko plazatxoia egiteko, etxearen azken aztarnak ezkutatu ziren.

* San Migelen, beatak edo serorak aitatzen dira dagoeneko XVI. mendean eta XIX. mendearen hasiera arte izan ziren bertan.

1574 *María de Astaburuaga*
1619 *Magdalena de Etxeberria*
1623 *Marina de Etxeberria*
1671 *Catalina de Garro*
1679 *Antonia de Agirre*
1718 *Beatrix de Agirre*
(*Domingo Agirrekoaren arreba*)
1724 *Antonia de Zabalo*
1803 *Josepha de Zangitu*
(1835ean *Eliza Nagusiko beata*
izendatu zuten)

* San Migelgo beataren betebeharrak nagusienak honako hauek izaten ziren, besteak beste: eliza,

etxea eta eliz-jantziak garbi zaintzea, aldarea apaintzea, beharrezko argizaria beti prest izatea, San Frantziskoren jantziekin ibiltzea, beata-etxean bizitzea, eta apaizen bat San Migelgo Beata Etxean bizi zen artean bere zerbitzari izatea.

Bestalde, dohai berezi hauek nahi izaten ziren beata batentzat: zintzoa, garbia eta prestua izatea. Beata Etxea udalarena zen eta beataren hautaketa hark egiten zuen, bai eta soldata ordainketak ere.

* XVII. mendearen bigarren erdian **Domingo Agirrekoak** kaleko Bikario Etxean bizitzeko aukera saihestuaz San Migelgo etxetxoan bizitzea erabaki zuen, 1724. urtean bertan hil zelarik.

* 1813ko apirilaren 30ean, Legazpiko udalak, San Migelgo Beata Etxea, berari zegozkion lurrak eta gaiztanadi bat, José Ignacio Inza-ri saldu zizkion, tratuan 5.353 erreal jaso zituelarik.

* 1894. urteko erroldan sei lagun azaltzen dira bizi izaten, Guridi aita-semeak alargunduta, eta azkenaren lau seme-alaba.

46 • San Migel Etxeberri

San Migel Etxeberri aurrean garia ebakitzen

URTEA	DEITURA
1832, 1857, 1858, 1887, 1897	San Miguel Echeverri
1910, 1920, 1930	San Miguel
Gaur egun (ahoz)	"Samiel", "Samiel-etxerri"

* Bi bizitzako baserri honek garai ezberdinetako bi errepide inportantenen erdian kokaturik dagoen bidezaina dirudi. Alde batetik, antzinako Ormaiztegitik Oñatirako bide nagusia. Arbasoek, oinez, zaldiz edo zaldi-karroz urratutako kaltzadaren zati eder bat oraindik ikus daiteke. Beste aldetik berriz, Legazpitik Oñatirako kotxe-bide edo gaurko errepide nagusia pasatzen zaio, 1845ean berritu eta zabaldu zutena.

* 1886an berriztatu zen Brinkolako Zubiaurre eta San Agustin Elizarekin batera.

SAN MIGEL ETXEBERRI I

* Baserri honen atarian, oso egoera onean aurkitzen den "karobi frantsesa" dago. Harri lan-

duz eraikitako hamar edo hamabost metro alturako tubo haundi bat dirudi. Karobi honi, behin su hartuz gero eguneko bi edo hiru karga botatzen zizkioten. Lehenengo enbor zatituak, gero karaitz harri puskatuak, berriro enborrak, berriro karaitza, eta horrela denbora guztian. Enborrak erre bezala, harria kare bihurtzen zenez, goiko bidetik kargatu, beheko bidetik karea atera... Hau zen benetako "colada continua".

Entzun izan da, karobi honetan egur enborraren orde, harri ikatza ere erabiltzen zutela. Oso leku gutxitan ikusi dira horrelako karobiak.

* Azkenengo bi mende hauetan, sei belaunaldi Iñurritegitarrak bizi izan dira San Migel baserrian.

1837an jaio zen Francisco Ignacio Iñurritegi, bost senideetatik bigarrena bera, **San Migel Aundi** deitzen zioten itzaia eta **palankari** trebea. Kataberako minatan lan egitera etorritako aleman batekin apustua egin omen zuen, korreoseko arkupetik hankak atera gabe, udaletxeko arkupetan sartu baietz palanka. Hainbesteko indarrez bota zuen, fatxadan zegoen harmarriko gizonari besoa hautsi zion palankarekin jota. Apustua galdu, baina aldi berean, famoso egin zen.

Etxeordearen barrenean karobi frantsesa osorik
dago J.A.

* Francisco Ignacio hura Dolores Iturbe-rekin ezkondu zen eta sei seme-alaba izan zituzten. Horien artean hirugarrenak, Ambrosio Iñurritegi Iturbe-k, hartu zuen oinordekotza. Baserriko lanak egiteaz aparte, bere aita bezala, **galerarekin** ibiltzen zen itzai sonatua. Gehienbat, Zumarragako estazioa egurra karreatzen zuen. Motxorroko sakane-tik Olaberri gainera irten arte denbora gehiago behar izaten omen zuen Zumarragatik buelta egi-ten baino. Karga handiak hartzen zituen nonbait.

* Ambrosioren iloba batek, Serapio Lizarazu Inurritegi-k, San Migel errekako ur-saltoa aprobe-
xatuz turbina txiki baten bidez, baserrian argi-
indarra jartzea lortu zuen.

* Oraindik ere Iñurritegitarrek jarraitzen dute San Migel Etxeberrin.

SAN MIGEL ETXEBERRI II

* 1832an Andrés Porcell agertzen da baserriar-
ren jabea. Honen maizterrak ziren Manuel Guridi
eta Josefa Etxeberrria senar-emazteak ziren San
Miguel Etxeberriko biztanleak. Haiek bi seme-alaba
zkan zituzten: José Luis eta Brigana. Oraindik
hasoiko zelarik Manuel Guridi hiltzean, Josefa
Etxeberria bigarren aldiz ezkondu zen Gabiriko
Juan Miguel Azarola Oiarbide-rekin, beste bi alaba
zkan zituztelarik: Celedonia eta Timotea. Alaba
mauetako batek, Celedoniak, testigutza hartu eta
Zelanda baserriko **José Joaquín Inza Aranburu**-
ekin ezkondu zen. Baserriari eusteaz gain, oraindik
ere, Inzatarrek daramate bertako oinordekotza.

Jose Luis "Amerikanoaren" eskritorioa B.G.

* Diotenez Joxe Joakin gazte zela Bizkaiko meategietan lanean ibilia omen zen; ezkondu ondoren ere aldi luzeak pasatzen zituen Somorrostroko meategietan.

Meatzari izateaz gain, baserri gizon eta baso mutil ere bazen. Eta azkenaldian, Santuruneako Santos itzai famosoak hil zenean, honen idiak eta galera hartu eta itzai ere ibili omen zen.

* Manuel Guridi eta Josefa Etxeberria-k izan zituzten bi seme-alabetako bati, **José Luis Guridi Etxeberria**-ri, “Amerikanoa” deitzen omen zioten. Ameriketatik itzultzean, Legazpiko Olaberri auzoan bizi izan omen zen.

Berak utzitako testamentuan honela jartzen zuen: bere arreba osoarentzat % 50a; beste bi arre-bentzat beste % 50a, hau da, % 25a bakoitzarentzat. Idazteko erabiltzen zuen mahaia edo **eskritorioa** deitzen diotena, oraindik San Migel Etxeberri baserrian gordetzen dute.

47 • Motxorro

Motxorro baserria

B.G.

URTEA	DEITURA
1533, 1649, 1777, 1832, 1857, 1887, 1897, 1910, 1920, 1930	Mochorro
Gaur egun (ahoz)	"Motxorro"

* XVI. menderako behinik behin bazegoen Motxorro baserria. Izan ere, **bidegurutze garrantzitsu** batean zegoen kokatuta: leku horretan elkartzen ziren Segura, Oñati eta Legazpitik zetozen bideak. Atagoititik barrena, Gabirira doan bidea geroztikoa da, XIX. mendekoa hain zuten.

Karrila egin zutenean, 1864ean, Motxorro parean zubia egin behar izan zuten Segurara zihoan herri-bidea errespetatzeko. 1951 urtera arte ez zegoen Motxorrotik Santa Marina aldera joateko beste biderik hura baino.

Esaten dute ijitoek ondo ezagutzen zutela Motxorroko zubipea, han hartzen bait zuten sarritan ostatu.

* Karrilaren eraikuntzak, XIX. mendean, izan zuen eragina Motxorroko bizilagunengan. Lehenengo eta behin, etxetik gertu egin zuten, ordurarte nozitu gabeko arrabotsa jasan behar. Bestetik, Makatzaga aldetik zetorren erreka, karril azpitik pasatzeko, kanalizatu egin behar izan zuten, gerora honek kalte handiak sortuz udaldietan. Bi alditan behintzat sarraski handiak eragin zituen errekek Motxorron: 1915ean eta 1953an.

"Frantsesteak" (karrila egin zen garaiari deritzote, frantsez asko ibili zelako), bestelako oroitzapenak ere utzi zituen. Horrela, Aranburutarrak bizi diren baserriaren atarian kantina bat izan zela esaten dute, karrileko langileei edariak zerbitzeko; eta gaur egun ere **"kantiña"** deitzen diote behebaruari.

* Bertako bizilagunei buruz, esan behar da, 1832rako jadanik, bi etxebizitza azaltzen zirela Motxorron. Itxura denez, bi anaiak, Diego eta José Antonio Aranburu, konponketa batera heldurik etxea banatu zuten, eta ordurarte etxebizitza bakarra zena bitan zatitu zuten. Horren ondorioz baserriaren itxura aldatuz joan zen, eraskin berriak egiten hasi zirelarik. Hala ere, oraindik errez soma daiteke zein izan zitekeen etxe-koadro zaharra.

MOTXORRO I

* Kale aldera begira dagoen baserrian Aranburu abizenak gutxi iraun zuen, laister Alberdira aldatu zelarik. Hemen Atanasio Alberdi Plazaola bizi izan zen 1866tik 1937 bitartean, **hargina** ogibidez. Donostian ikasi zuen ofizioa. Markastegi Errotako José Miguel Olabide-rekin (hura ere hargin) ibilzen omen zen.

* 1953. urtean izandako udaldiak kalte handiak egin zituen Alberditarren etxebizitzan. Izan ere Makatzaga Errekak gainezka egin zuen, eta etxe barrura sartu zen erreka indar haundiz, etxeazpi guztia eramanez: gelak, sukaldea, ikuilua,... Etxe guztia erortzeko beldurrez, etxean zeudenak ganbaratik aldamenera pasatu ziren.

Udaldi hartan halaber erreka gaineko harrizko zubi txiki bat ere desagertu zen, aintzinako Legazpirako bidean zegoena.

* 1960. urtean altxatu zen Alberditarren alderdia.

Atanasio Alberdi Plazaola, Francisca Aranburu Agirre eta José Etxeberria Telleria (Arizti Goikoa)

MOTXORRO II

* Telleriarte aldera begira dagoen baserrian Aranburu abizena ez da galdu, oraindik ere jarraitzen duelarik. Etxebizitza honetako **José María Aranburu Inza** kantinero lanetan ibili zela esaten dute.

Eta haren seme **José Diego Aranburu Ugaldé-gatik** (1870), berriz, honako pasadizo hau kontatzen dute.

“1934. urtean lapurreta izan zen Legazpiko kaleko Sarasolaneko dendan, arropa mordo bat eramanez zutelarik. Lapurrak Motxorrotik barrena Aztiriko Benta aldera abantatu ziren. Baina bidean Motxorroko Joxe Diego-rekin egin zuten topo eta honekin baita berriketaldi bat egin ere. Hark, ordea, susmo txarra harturik, haien pausoak zelatatu zituen, eta karril osteko saletxe batetan ezkutatu zirela ohartu zen. Berehala kalera jaitsi, mikeletei parte eman, eta beraien kaboarekin itzuli zen lapurrak gordeta zeuden lekura. Isil isilik hurbildu ziren saletxera, eta behin behean inor ez zegoela ohartu eta gero, ganbaran begiratzea pentsatu zuten.

Baina... orain dator konturik zelebreena: mikeletea behean geratu eta ez zuen bada Joxe Diego gizajoa bidali eskileretan gora?

Nolanahi ere, suerte ona izan zuen Joxe Diegok, besoak altxaturik aurkitu bait zituen gora iritsi zenerako. Horrela atxilotu omen zituzten. Gero ikusi zuten, ez ziren edonolako lapurrak, ze pistola eta guanteak aurkitu bait zituzten etxabola hartan. Lapurrak Tolosa aldekoak zirela esaten dute.”

* Motxorrorekin lotuta ere badago nolabait beste kontu hau. Orain dela urte batzuk arte, ohitura handia zegoen **sagar saltzera** Oñatiko azokara joateko. Horrela, zapatuetan asto sail luzeak ikus zitezkeen Udanarako bidean, saskiak goraino sagarrez beteta, liztariz jositako zaku ohial batekin estalita noski, eror ez zitezkeen.

Sagar saltzaile gehienak Gabiriarrak eta Mutiloarrak izaten ziren, ez bait zen sagar askorik Legazpi erreka honetan. Gabiriarrak “kamiñu errealek” etortzen ziren eta Mutiloarrak Aztiriko Bentatik barrena, bi hiladak Motxorroko zubipean elkartzen zirelarik.

48 • Motxorro Kaxeta

Rufina Mendizabal Korta eta Francisco Ugarte Zabarrain

URTEA	DEITURA
1887	Caseta
1897	Mochorro Caseta
Gaur egun (ahoz)	"Motxorro kaxeta"

* 1864ean inauguratu zen Beasaindik Altsasu arteko trenbidea. 45 urte geroago, 1909an, ezarriko zioten bigarren karrila.

Historian zehar gizarteak ezagutu duen aldaketa edo aurrera pauso handienetakoa trenaren sorrera izango zen dudarik gabe. Hainbat abantailarekin batera, gainditu beharreko arazoak ere berarekin ekarri zituen trenak: adibidez, bere bidean zehar ebakiko zituen bideei eta aurretik zeuden zorbideei irtenbidea eman beharra. Batzutan azpitik tunel edo karrilpeko pasoen bidez. Besteetan, berriz, trenbidearen gainetik. Azken hauei **"pasonibelak"** deitu izan diegu.

"Paso-nibel" gehienetan kasetak eraiki zituzten.

Motxorroko kasuan, Atagoititik zetorren **"Kamiñu Erreala"**, 1845ean ebakia, Oñatirañoko kotxe bidearekin batera, Motxorroko kaseta eraiki zuten karrilaren gaikaldean.

* Ia ehun urte geroago, 1951ean, Aztiriako tunela eta bide berria egiteaz batera "Kamiñu Erreala"-ri ere karrilpetik jarri zioten behin betirako irtenbidea, goikaldean zegoen kaseta bota eta azpikoaldean berria eraikiz. Paso nibelaren zereginak honetan amaitu ziren.

* Motxorro Kaxetan lehenengotako bizilagunak Albitsuko Casimiro Ugarte Lizarralde eta Ormazarretako Josefa Martina Nazabal Tolosa senar-emazteak izan ziren, bi seme-alaba izan zituztelarik: Josefa eta Miguel. Kaximirok, hala ere, bazuen beste seme bat ere, Bonifacio Ugarte Etxeberria, lehenengo andrearena.

* Ondoren Críspolo Ugarte Zabarrain eta Francisca Larrañaga etorri ziren Brinkolako Etxeanditik. Hiru seme-alaba izan zituzten: José, María eta Francisco. Krixpolo alargundu eta Josefa Goiburu Iparragirre zegamarrarekin ezkondu zen bigarren. Francisco, aita bezala, karrilero izan zen.

49• Aranandi

URTEA	DEITURA
1887, 1897, 1910, 1920, 1930	Aranandi
Gaur egun (ahoz)	"Anaundi"

* 1890 inguruan hutsik zegoen Aranandi baserri etorri ziren Mutiloko Palanka baserriko semea, Juan María Enatarriaga eta Beizamako Concepción Aramendi senar-emazteak. Concepción Aramendi honen jaiotetxea, Koosasti baserria, **"Beizamako krimenak"** bezala ezagutzen den seme-alabak aizkoraz hil zituzteneko testigu mutua da.

* Zazpi seme-alaba zituzten. María, denetan gazteena, da bizi den bakarra. Zumarragako Barreiros etxean bizi da 88 urteko buru argi eta osasun oneko Aranandiko alaba.

"Gogoan dut nere aitak kontatua", dio, "nik nintzenean ama gaisotu egin zen eta nik amaren emakularra falta. Aitak Arantzazuko baserri batetik emana emango zuen behi bat erosi zuen. Horregatik gogo bizirik".

15 urterekin neskame joan zen, ileko 25 pezeta irabaztera.

* Juan José Enatarriaga, anaia zaharragoak, Afrikako gerrara ez joateagatik, Kortako zubian gaizte hotzetan pasa omen zuen gau osoa eta **pulmoni doblea** harrapatu. Edadeko mutil gehienak

Aranandi baserria

J.A.

gerrara eraman zituzten bitartean Juan Joxe etxean gelditu zen.

Beste anaia, Martin, karrileroa, Agirrezabalgo alabarekin ezkondua, Brinkolako Guriditegi etxean bizi zen. Honek jaso zituen gurasoak eta Guriditegi bertan hil ziren. Berrero ere hutsik gelditu zen Aranandi baserria.

* 1930ean Lazkaoko Intxaustitik etorriko zen José Aranzedi Enatarriaga mutil gaztea. Bere amaren aldetik aurreko Enatarriagatarren tarterikoa hain zuzen. Hasieran aitaren laguntzarekin izan bazen ere, bakar bakarrik darama bizitza gehiena 80 urte betetzear dagoen Aranandiko erreterero honek.

Gaztea zela, Lazkaoko Romualdo tratolariarekin mutil ibilia, periaz peria erosten zituzten ganaduak, bidean larratuz eramaten zituzten Donostia eta Irungo hiltegiak.

María Enatarriaga
Aramendi eskubitara zutik,
bere lagunekin

50 • Makatzaga Etxeberri

Makatzaga Etxeberri baserria

B.G.

URTEA	DEITURA
1832, 1887, 1897, 1910 1857, 1858,	Cortabarren
1920	Macazaga echeverri
1930	Macatza echeverri
Gaur egun (ahoz)	"Makatza-etxerri"

* Korta izeneko lekuaren barrenean eraiki zen orain dela bi mende baserri hau, eta horregatik **Kortabarren**, bere lehengo izena.

*Baserri honetan ezagutzen den abizenik zaharrena Telleria da. Joan den mendearen erdialdera, ordea, Etxeberriatarren eskuetara pasatu zen.

* 1860 urte inguruan **José Pablo Etxeberria Gerra**, bertako semea, Motxoroko Joaquina Ignacia Aranburu Inza-rekin ezkondu zen. Eta karrila egin zen garaian (1860-1864) bertan enpleatu zela esaten dute.

* **Diego Etxeberria Aranburu**, Joxe Pablo eta Joakiña Motxorokoaren semerik zaharrena izan zen soldadutzara joan zen lehenengoa familia horretan, Euskal Herriak garai hartantxe galdu bait zituen "foruak", eta armadara joatea behartzen hasi bait ziren.

* **Manuel Etxeberria Aranburu**-ri (1874-1951), Diegoren anaia, Cubako gerrara joatea egokitu zitzaion. Han gorriak ikusi zituen. Izan ere hango jendea, "paisanoak" alegia, mixeri haundian bizi zen eta jateko ez zuten platanoa eta uretan beratutako gailera moduko batzuk besterik izaten. Azken aldera, "gari-koloreko" moruak inguratuta egon omen ziren. Eta besteak beste, gerran zegoela, zaldi eta guzti sartu omen zen ur haunditan eta eskerrak zaldiari eusteko modua izan zuela, bestela bertan itoko omen zen, ez bait zekien igeritan.

51 • Makatzaga

Makatzaga baserria

B.G.

URTEA	DEITURA
1532, 1607, 1649, 1777, 1832, 1857, 1858, 1887, 1897, 1910	Macazaga
1920, 1930	Macatzaga
Gaur egun (ahoz)	"Makatzaga"

* 1832. urterako bi etxebizitzako baserria zen, areta sendo batek banantzen zituelarik. Errentan ituen utzita **"Marqués de Vargas"**-ek. Batean jabiriatarak bizi ziren eta bestean Bergaretxetarrak.

1858an, "Markesa" hiltzean, Braulio Alustizaren skuetara aldatu zen baserriaren jabegotza.

MAKATZAGA I

* 1832ko erroldan, José Antonio Bergaraetxe zaltzen da etxe honetako erreterero bezala. Haren

alaba, Juana Manuela Bergaraetxe Urzelai, José Miguel Zabaleta Inza-rekin ezkondu zen. Eta geroztik, hiru belaunaldi Zabaletatar bizi izan dira hemen.

* 1866an jaio zen José Ignacio Zabaleta Apaolaza. Oñatiko Imítola baserriko Tomasa Idigoras Galdos-ekin ezkondu eta zortzi seme-alaba izan zituzten: Rosario, Juan, María, Martín, Eulogio, José, Jesús eta Arantxa.

Joxe Inazio aita, gazte denboran Cuban egona zen, baita zurgin ofizioa ikasi ere; kupelgintzan, batez ere, oso ona omen zen. Horregatik, **"Kubero"** deitzen zioten.

* Makatzaga baserria nahiko neketsua zenez, Bergarako bati errentan eman eta 1922an Tafallara aldatu zen bere familiarekin kupelgintzara. Han ez zitzaizkion gauzak nahi bezala irten eta berehala Ordizira itzuli beharrean aurkitu zen lantegi batean lanean hasteko. 1933an, oraindik sasoikoa zela, hil zen. Lau zaharrenak Makatzagan, bosgarrena Tafallan eta beste hirurak Ordizin jaiotako zortzi seme-alabekin gelditu zen ama alarguna.

Epoka honetan hustuko zen, gutxi gorabehera, bizitza hau. Geroztik ez da inor bizi izan, nahiz eta egoera onean aurkitzen den. Aldekoak diren Gabiriatarren esku daude gaur aterpea eta baita bere lurak ere.

MAKATZAGA II

* Mundu honetan zoritxarrak pasatakorik inor izan bada, **Prudencio Gabiria Iñurritegi** izan zen. Gizon honek nozitu zituen bezalako ezbeharrei aurre egiteko, adore handia behar da, orain ikusiko dugun bezala.

* 1880an, gutxi gora behera, Prudentzio Josefa Joaquina Apaolaza-rekin ezkondu zen. Baina, handik gutxira, familiarik izateko astirik gabe, galdi itzulketa batek emaztea azpian harrapatu eta buruan hartu zuen kolpearen ondorioz hil zen.

Bigarren aldiz, Casimira Balerdi-rekin ezkondu zen, baina lau seme-alaba izan ondoren, zoriontsu eta asmoz beterik bizi ziren unean, berriro ere zorigaiztoaren atzaparrak harrapatu zuen. Izan ere, 1897ko ekainaren 13an, Gabiriatarrak bizi ziren alderdian, berebiziko **sutea** gertatu zen eta bigarren emaztea, bi ilabeteko semetxoa besoetan zuela, suak kiskalita hil ziren. Oker honen ondorioz, alargun gelditu zen bigarren aldiz.

Baina hodeiaren ondoren barealdia etortzen den bezala, horrelako zerbait gertatu zela esan liteke Makatzagan. Prudentzioaren bi osaba edo bi anaia Ameriketara aldegin omen ziren, nora eta nortzuk ziur ez dakitelarik. Dena dela, etxea erre eta urte gutxitara, ustekabea, Ameriketako tartekoen eskutik sekulako ondasuna jaso zuten. Ondo baino hobeto etorri zitzairen, zoritxarrak eragindako zorrak estaltzeko.

Prudencio Gabiria Arsuaga, Fermin Gabiria Balerdi, Prudencio Gabiria Iñurritegi, Benita Arsuaga, Luis Gabiria Arsuaga

* 1910ean Prudencio Gabiria eta José María Zabaleta-k, Makatzaga baserria erdibana, Braulio Alustizari erosi zioten.

* Prudencio Gabiria politikaria zela esaten dute, eta bere kidekoekin Expi Sakonean (Espia Sakona, akaso) deitzen saion parajea elkartzen zela. Gero Hondarrabian ospatzen ziren Batzar Nagusietan ematen omen zuen bilera haien berri.

* Nekazaritzan ez ezik beste zenbait ogibide-tan ere ibili dira Gabiriatarrak: artzantza, itzai, basoa... Zikirioa eta zumadiak ere landatu zituzten.

Gipuzkoako bigarren **belar siloa** tamainan, Makatzagakoa izan omen zen, 1934. urtean, Eusebio Plazaola, "Euxebito"-k egin zuena.

52• Zabaleta

URTEA	DEITURA
1513	Tejería de Zavaleta
1532, 1649, 1777, 1832, 1857, 1858, 1887, 1897, 1910, 1920, 1930, 1933	Zabaleta
Gaur egun (ahoz)	"Zabaleta"

Zabaleta baserria

J.L.U.

ZABALETA I

* XIX. mendearen hasieran José Domingo Arsuaga Arriarandarra Zabaletako Tomasa Oiarbilerekin ezkondu eta bertan jarri ziren bizitzen. Zabaleta bi bizitzako etxea zen eta erreteroa ziren.

Joxamingo eta Tomasaren aurreneko muskilak bizikiak omen ziren: José Francisco eta José Agustín, izken hau gero Hego Ameriketara joana. Hazkuntzarako bularraren beharrez Joxe Prantxisko aur-haztaroa Egialdeko Eguzkitza baserrian gina omen zen, eta bera izan zen Zabaleta baserriaren aurrean geratu zena. Mutiloko Francisca lekuona Aranburu-rekin ezkondu, bost seme-alaba izan zituzten. Seme gazteena, 15 urte zituela, etxearen erreketa bide ezbehar batean kiskali zitzaion. Denetarako zuen esku ona, baina sonariki andiena **sendagintzan** izan zuen.

* Zabaleta, geroago, José Martín Arsuaga lekuona-rengana aldatu zen, zein Dolores Alzola jizarralde aretxabaldarrarekin ezkondu bait zen. Arriantxo"-k bezala, senar-emazteak, kurandero anak egiten omen zituzten: enplastoak, zornarenzako erremedioak eman, urdaileko aireak kendu, rrlakaztenak sendatu, petxukoak,...

Joxe Martinen garaian, zezena izan zuten Santa Marina auzorako.

* Hurrengo belaunaldiko Gregorio Arsuaga Alzola (1887-1970)-k ere etxeko usadioari jarraitu ion, eta, besteak beste, haginak ateratzen zituen. endea erreguka joaten omen zitzaion eta baserri-o sukaldara pasarazten zituen. Han, almoada

baten gainean lurrean jarri arazi, eta inolako anes-tesiarik gabe, ateratzen omen zien hagin edo hortz hondatua.

Bi aldiz ezkondu zen: lehenengoz, Gabina Lezeta San Clemente oñatiarrarekin eta bigarrenez Rogelia Zubia Larrea-rekin, hau ere oñatiarra. Gabinarekin hiru seme-alaba izan zituen eta Rogeliarekin hamairu.

* Gaur egun 87 urterekin bizi den Rogelia amandre zailduak ere, bereganatu zuen, hein batean, Arsuagatarak sendaketarako belaunaldiz belau-naldi izan duten jakinduria. Nerbioak eta "esteri-ko" deitutako gaitza sendatzen trebatu zen. Kama-mila, intsentsu, errudea, asentsio eta lurrezko huntza belarrez osaturiko enplastoekin ateratzen zituen nerbioek urdailean sortzen zituzten haizeak.

* Zabaleta baserrian, beste hainbat lekutan bezala, orain dela gutxi arte, ez zuten ur korrienterik, eta Aztiriko iturriraino (20 minutuko bidea) joan behar izaten zuten zabaletatarrak edateko ur bila.

Babak egosteko, berriz, Makatzaga etxearen azpian zegoen Korta Errekara joaten ziren ur bila, ur biuna behar zela eta.

* Agiri zaharretan ikusten denez telleri bat zen Zabaleta baserri inguruan. Gaur egun, ba omen da teila kasku ugari sortzen den leku bat "**Kortamuño**" izeneko parajea. Telleria zaharra ote?

ZABALETA II

* Aztiria aldera begira dagoen alderdian Telleriarrak bizi ziren lehen.

Horrela, 1832 erroldan José Gabriel Telleria azaltzen da bertako erreterero gisa.

* 1857an, Zabaleta baserri osoa, etxekoneko "Arriantxo"-k erosi zuen.

* XIX. mendearen bukaera aldera, Pedro José Telleria Legazpiko Muru Azpikoa baserrira aldatu zen.

Telleriarrak bizi ziren aldea hutsik geratzean, Legorburu baserriko María Antonia Agirre Agirrezabal eta Aretxabaletako Otalazelai baserriko Juan Errasti Alzola, Zabaletara aldatu ziren. Bizitzen jarri eta berehala, 1896 urtean, Juan Errasti-k "Arriantxo"-ri erosi zion bere alderdia. (Arsuagatarrak eta Errastitarrak, Alzola aldetik tarteriko egiten omen ziren). Joan eta María Antoniak, semea eta

alaba izan zituzten. Semea, soldaduska egiten ari zela, birus edo gaitz hilkor batek jota gazterik hil zen. Alaba Feliciano, berriz, Brinkolako Zubiaurre baserriko Agapito Iñurritegi Etxeberriarekin ezkondu zen eta hamar seme-alaba hazi zituzten.

* 1843an, etxearen azpikaldeko pareta altxatu zioten, ertza harlanduz eginez, hargin lanetan Bergaretxeko Nicolas Ugarte, Telleriko Segundo Santesteban eta Gabiriako Bekoetxeko José Otegi ihardun zutelarik.

* 1848an Agapitok **taberna** jarri zuen eta bertan igande askotan erromeri nahiz bola apustu franko egiten ziren (erromeria amaitzean neska laguntzak egiteko leku aproposa bait zen).

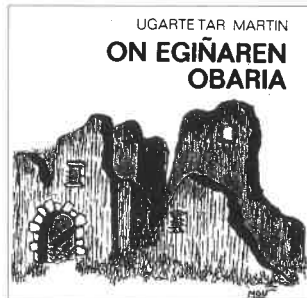
* 1961ean, taberna itxi egin zuten. Joaquín Iñurritegi Errasti, Agapitoren semea, maiorazgoa zenez, Aztiriko Etxetxo Goikoako Jesusa Agirre-ekin ezkondu zen Zabaletara. 1970ean, beren alderdia, kanpo nahiz barruz erabat berritu zuten.

JOSE FRANCISCO ARSUAGA Oiarbide (1821-1909) "ARRIANTXO"

Legazpiko Zabaleta baserrian jaiotako petrikilo ospetsua. Mutiloko Francisca Lekuona Aranburu-rekin ezkondu, 5 seme-alaba izan zituzten. Edozer laneri heltzekoa, eta denetarako esku onekoa izanik, Zabaletako baztarra lantzeaz beste, ikazkintzan, Peatza mehategian eta "prantsesaroan" (trenbidearen aroan) arri-lanketan ibili omen zen.

Baina bazuen aparteko doai bat ere. Sendagintza. Eta besteak, beste, honetan izan zuen sonarik handiena. Izan ere, abereen gaitzak ezik, pertsonen ere igarkuntzak artetsu egiten zekien, eta bular uraz, loturaz eta abar, sendaketa harrigarriak eginez, bere bizitza urratu zuen. Eta denak esker-alderako, txakurtxiki baten irabazirik gabe.

Harrigarria, inorekin zor-hartzekorik inoiz izan ez zuen Arriantxo entzutetsua, gorputz zegoela zorpeko atera zuten bere jaiotetxetik. Bera hiltzeaz zegoela, legezkanpoko egintzetan zebilela, eta berrehun errealeko diru-zigorra iritxi bait zen Zabaletara. Segurako mediku bizardunaren eztenkadaz noski.

Saletxeren nobela honetan Arriantxoren bizitza kontatzen da

1. Pedro Arsuaga, 2. Eugenio Leizaondo, 3. Gregorio Arsuaga, 4. Blasa Apaolaza, 5. Benita Zangitu, 6. Mercedes San Clemente, 7. Dolores Eizagirre, 8. Pilar San Clemente, 9. Isidro Zangitu, 10. Benita Arsuaga, 11. Angeles Ugarte, 12. Luis Gabiria, 13. José Zangitu, 14. Marcelina Arsuaga, 15. Juan Apaolaza, 16. Venancio Zangitu, 17. Juan Zangitu, 18. María Dolores Alzola, 19. Jesús Eizagirre, 20. Vicente Etxaleku, 21. Tomasa Arsuaga, 22. Ignacia Eizagirre, 23. Juana Segura, 24. Feliciano Arsuaga, 25. Francisca Zubia, 26. Juan Eizagirre, 27. Prudencio Gabiria, 28. Juliana Zangitu, 29. Francisca Justiza, 30. Benita Arsuaga, 31. María Eizagirre, 32. Sokorro Segura, 33. Rogelia Zubia, 34. María Dolores Arsuaga, 35. Ignacio Zangitu, 36. Feliciano Zangitu, 37. Angel Eizagirre

3,10,14,21,24,30,34: Zaboletako familia

9,13,16,17,28,35,36: Gibolako familia

19,22,26,31,37: Errotako familia

12,27: Makatzagako familia

6,8: Bilbotarrak

53• Biurrain Bekoa

URTEA	DEITURA
1832, 1857, 1887, 1910, 1920, 1930	Biurrain abajo
1892	Vigurrain azpicoa
1933	Bigurrain
Gaur egun (ahoz)	"Biurrain bekoa"

* Biurrain Bekoa baserria lehenengo ehiztarien etxabola izan omen zen, ondoren artzaiena eta azkenik nekazariak nagusitu ziren.

* Joan den mendearen bukaera aldera, Catalina Agirre, Biurraingo alaba, Juan José Zabaleta Zegamako semearekin ezkondu zen. Azken hau, nekazari ez ezik, errepideetako **harrijotzaileen kontrataria** ere bazen.

Badirudi bi lanbide hauetatik nahiko diru jasotzen zuela, eta errentan zituen baserria eta etxaldea Luziano Porcell jabeari erosi zizkion. 1911an etxe zaharra botata berria eraiki zuen.

* **Constantino Zabaleta**, Juan Joxeren semea, baserritarra izan arren, **irradi** munduan ikertzaile trebea zen eta Legazpin lehen irratiak berak egin zuen. Baina etsaiak ere bazituen. Don Saturnino Telleria "**Mediku zaharra**", herriko jakintsu talde batekin lan edo asmo bera burutu nahirik zebilen, eta Constantinok bere proiektua aurreratu

Constantino Zabaleta Agirre

Biurrain Bekoa baserria

J.L.U

zuela eta produktu berria berehala kaleratuko zuela jakitean, bere onetik atera zuen.

Don Saturninok, Kasinoan nahiz Kontsejuko ostatuan taldearekin elkartzen zenean, bere barrengo haserre hitz hauekin azaltzen omen zuen: "*Ainbeste aproba egin ondoren jakitunok ezin diagu kontsegitu, eta baserritar batek aurre artuko ote daguk ba! Orrek egitezkero, kartoizkoa egingodik...*" Esanak esan, azkenean baserritarra kaleko jakintsuei aurreratu zitzaien.

Catalina Agirre Etxeberria

* José Antonio Zabaleta, Constantinoren semea, aitari ikasita, irriak egiten baserrian hasi zen. Gainera, bera izan zen Legazpin zinea lehen aldiz proiektatu zuena, eta gerora, Ibaiondo eta Itzalon zinetokiko operatzaile izan zen.

54 • Biurrain Goikoa

J.L.U.

URTEA	DEITURA
1832, 1857, 1887, 1897, 1910, 1920, 1930	Biurrain arriba
1892	Vigurrain garaicoa
1930	Bigurrain
Gaur egun (ahoz)	" <i>Biurrain goikoa</i> "

* XIX. mendearen hasierako baserri honek badu berezitasun nabarmen bat eta zera da: etxe ondotik igarotzen den errekaen norabidea aldatuta dagoela, soro goenetik, labrantzarako lur-sail erosoak zateko. Garbi dago, beraz, errekaen desbideraketak ez direla oraingo kontuak.

* Etxea beraren bilakaerari buruz esan behar, hasieran zena baino handiagoa ikus daitekeela gaur egun. Izan ere, beharkizun berriei erantzunez, handitzen joan zen urtetik urtera.

* Mende honen hasieran, aurreko mende osoan bezala, **Apaolazatarrak** bizi ziren etxe honetan: Juan Apaolaza Etxeberria eta Ignacia Mendiola Galfarsoro, beren lau seme-alabarekin, José Cruz, Donato, Adela eta Nicasio.

Joan hargina zen, eta besteak beste, Santa Marínako Abade Etxea berak giatuta eraiki omen zen.

Bestalde, Joanen garaian ekarri omen zen ura etxe aurreko askara. Ordura arte, beheko erreka gutxiatik ekarri behar izaten zuten baldeetan;

María Garmendia Oiarbide eta Donato Apaolaza Mendiola, 1925

eta etxe aurrean ura izatea lortu zutenean, "*ura zala zerue*" esaka aritzen omen ziren.

* Joanen eskutatik Donatorenetara aldatu zen baserria. Donato (1897-1965), Lizardi Azpikoako María Garmendia Oiarbide-rekin ezkondu eta lau alaba izan zituen: Teodora, Juana, Jesusa eta Genoneva.

Donato izan zen etxaburuan dagoen karobia silo bihurtu zuena; baina ez omen zitzaion ondo irten.

* Nikasiok, 18 urte zituela, soldaduskatik ihesi, Chilera aldegin zuen eta ez zen etxera gehiago itzuli. Etxea uzteko momentuan, honela mintzatu omen zitzaion ama, negar malkoak zeriola: "*Nik ez zaitut geio ikusiko, ta Josafateko zelaira arte*". Eta horrela gertatu omen zen.

* 1950-60 bitartean, etxea hutsik geratu zen eta Patricio Etxeberriaren laguntzaz kanpotarrei alokatzeko etxebizitzak egin ziren.

55• San Migel Ermita

San Migel Ermita

J.L.U.

* Gaintxo batean, bakarti, Legazpi Errekako ermitarik zaharrenetakoa dugu San Migel. 1556. urtean jada aitatzen da, urte hartan eliz-barrutiko apezpikuak bisitatu bait zuen. 1619ko agiri batean **“Hermita de San Miguel de Mochorro”** gisa azaltzen da.

* Oin eta abside errektangularra, harrizko paretak eta zurezko sapaia ditu. Harlanduzko dobelaz ornitutako puntu erdiko ate batetik barneratzen da. Baina, ermitako elementurik deigarriena bere zorua da, zeinean mosaiko eran, errekarritz eta adreiluz osaturiko lau irudi geometriko (bat

San Migelgo Santutxoa

J.A.

mende honetakoa) ikusten bait dira. Aldarea txurrikeresko erakoa da.

Baselizatik gertu, errepide nagusiaren ertzean, **“San Migelgo Santutxoa”** ere ikus daiteke.

* Ermitaren parean, orain plazatxo berria dagoen lekuan, Beata Etxea zegoen, bertan ermita zaintzen zuten serorak edo beatak bizitzen zirelarik. Hori dela eta, beihala, meza santua jaiero ematen zela pentsa liteke. Telleriarteko adinekoek kontatzen dute, San Migel Ermitara meza ematera Arrolan bizi zen abade bat etortzen zela, eta bera izan zela hain zuzen, ermita-zoruko irudiak, aldiko piska bat, egin zituen.

Aitatutako Beata Etxean Domingo Agirrekoa bizi izan zen, eta hura gogoratuz bere errosarioaren aletxo bat begiramenez gordetzen da: *“Grano del rosario que perteneció al doctor Don Domingo de Aguirre, Misionero Apostólico y Varón de Virtudes Evangélicas”*.

* Gaur egun, urtean behin, San Migel egunez, agorraren 29an, meza ematen da. Eta orain dela gutxi arte bazen beste ohitura bat ere, **“Sagar inburre”** deiturikoa. Hots, egun honetan, eliz lurretan zeuden sagarrondoak bildurik, sagarrak airera bota ohi ziren Legazpitik zetozen eskoletako ume-koskorren artera.

San Migelgo Santutxoaren barrua

J.A.

San Migel egunez "sagar
inburre" egiten zen
Ignacio Agirre

"Sagar inburre" mende hasieran
Ignacio Agirre

56 • Santikutz Ermita

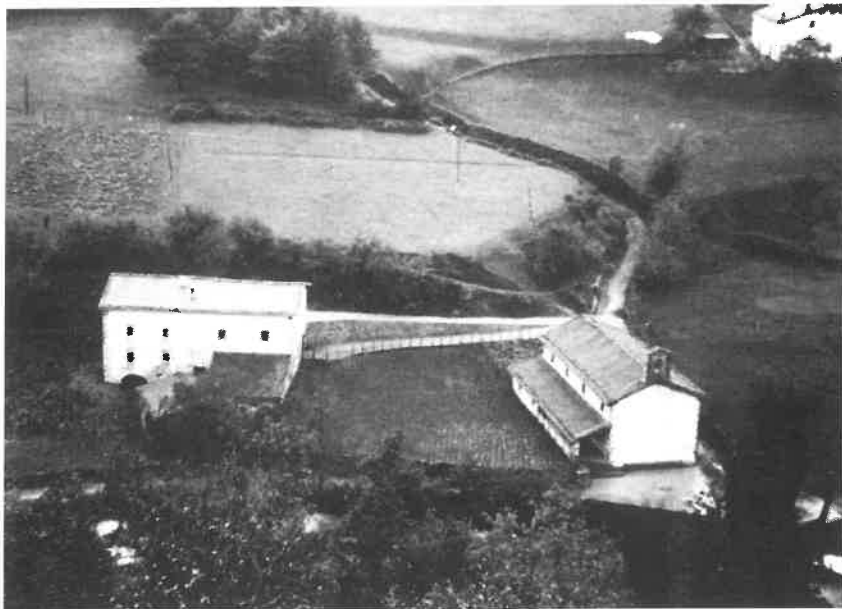

Gurutze Santua

B.G.

1952. urtean eraiki zen izen bereko olaren
london. Bere barnean, aldarean, Soler
Blasco margolariak leku horretan 1580.eko
maiatzaren 3an gertatu zen miraria erakusten
duen pintura ikus daiteke; egun horretan “ikatz
eta mearen hamalau zama” baino gehiagotik
oraindik aldare nagusian gurtzen den burnizko
gurutze txiki bat besterik ez zuten atera. Esan ohi
da hala gertatu zela olagizonek maiatzaren 3an,
Santikutz egun hartan, jaieguna gorde ez zutelako.

57 • San Joan Eliza

San Joan Eliza eta Elorregi Errota hamarkada batzuk lehenago

Telleriarteko auzolagun eta biztanleek aspaldidanik zuten ermita bat izateko gogoia, bertan "aginduzko egun guztietan ordu erosoan" meza santua eta era berean "kristauen dotrina" entzuteko aukera izateko. Izan ere, Legazpiko biztanleriaren erdia auzo honetan bizi zen (Telleriarte, garai hartan, Brinkola Zarretik hasi eta Mirandaolaraino bitarteko zatiari zeritzon) eta Eliza Nagusia oso deseroso zeukaten.

Hori zela eta, joan den mendearen bigarren hamarkadan honako eskari hau luzatu zioten udalari: "ermita edo eliza bat jasotzeko erabakia har zezala eta ezarritako helburua betetzeko beharrezko urratsak bidera zitzala". Alkatea garai hartan Errekaeta baserriko Juan Antonio Gerra jauna zen.

1823ko azaroaren 5ean udalkideak bildu eta hartu zuten azkenik telleriartearrek espero zuten erabakia, alegia: baseliza eraikitzeko orubea erostea eta beharrezko izango zen egurra ematea. Halaber Iruñeako eliz-barrutian beharrezko gestioak egingo zituela agindu zuen. Gainerakoa auzotarrek egin eta jarri beharko zuten.

Telleriarteko auzolagunen betebeharrak

Udalak bete zuen agindutakoa: jaso zituen beharrezko baimenak Apezpikuaren eta Eliz-epai-learen eskutik. Elizaren izena **San Juan Bautista** izango zen. 1824ko martxoaren 10ean, ordea, Iruñeako Apezpikuak Legazpiko udalari dekretu bat igorri zion eta bertan eliz-buruak ezertxo ere jarri beharrik ez izateko, elizarako behar ziren apaingarri, ontzi sakratu, argizari eta eskaintzak eskuratzeko eskatu zion. Sortutako arazoari irtenbidea emateko, Telleriarteko bizilagun denak elkartu eta 1824ko martxoaren 30ean eskribau-agiri bat luzatu zuten Pedro Sasieta eskribauaren aurrean, bertan Eliz-barrutiak eskatutakoa beteko zutela adieraziz. Oso eskribau-agiri interesgarria da, baserri-izen denak jaso ziren bertako familiaburuen izen eta abizenekin eta helbideekin.

Telleriarteko San Juan Bautista eliza 1824ean jaso zen ate-gainean irakur daitekeenez. Telleriarte eta Brinkolako auzolagunak pozik zeuden azkenean "aginduzko egunetan" eliza berrian meza eman zitekeelako; horren ordainez hamabi anega

B.G.

gari eta hamasei anega arto eskaintzen zioten urtean meza-emaileari.

1962. urtean Patrizio Etxeberria ongileak eliza konpontzea agindu zuen eta ordudanik aldare nagusian Julio Beobide tailugileak eginiko San Joan Bautistaren imajina gurtzen da. Aurreko imajina "intxaur-beltza"-rena zela esaten da.

TELLERIARTEKO SAN JOAN ELIZAKO SAN JOAN BATAIATZAILEAREN IRUDIA

Legazpiko Telleriarte auzoko elizatxoak, erdiko erretaulan, Zumaiako Julio Beobide (1891-1969) irudigileak 1954ean egindako egur taila eder bat dauka. Irudi hori, Patricio Etxeberria herriko semeak eraginda eta ordaindutakoa da.

Ikutu klasikoa duen taila hau, ikaragarri ederra eta egokia da, eta artistaren bigarren garaiari dagokio. Bere ezaugarriarik aipagarriena, idealismoz bustitako naturaltasuna da.

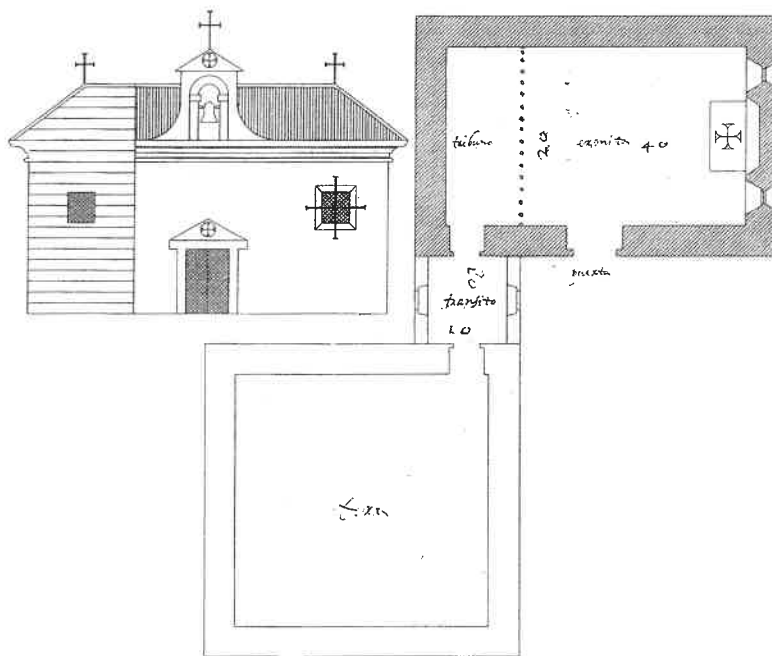
San Joan Bataiatzailea zutik azaltzen da, oinez, eskubiko eskua oinetan duen Jaungoikoaren bildotsari zuzendua, eta ezkerreko eskuan gurutze-makila bat duela. Irudiak, modu sinboliko batez, Juanek bere lehengusu Jesusekin izandako topaketa adierazten du. Izan ere, San Joan Bataiatzaileak, Bibliako testuen arabera, "munduko pekatua kentzen duen Jaungoikoaren bildotsa" gisa deskribatu zuen Jesus, eta Isaiasek zioen bezala, hiltegiara daramaten arkume bat bezala hilko zuten.

Joan, 30 urte inguruko gizon, gorputz hezurtsu eta sendoarekin, patxadazko aurpegiak, irudikatzen du Julio Beobidek, berak ohitura duen bezala. Artelan honetan Ambrosio de Bengoetxea, Geronimo de Larrea eta Joannes de Antxieta euskal irudigileen eragina nabari daiteke. Baita Gaztelako Juan de Juni, Alonso de Berruguete eta Gregorio Fernandezek ere.

Duda izpirik gabe, irudi guztiz duin eta ederra da. Okre kolore leunen polikromia du eta oso ondo kontserbatu den intxaur zurean landuta dago. Aurpegiari gozotasuna, pakea eta lasaitasuna dario.

Edorta Kortadi (Arte Maisu eta Kritikoa)

58 • San Joan Eliza zaharra

San Joan Eliza zaharraren planoak

Aitor Alzelai

Legazpiko geografian, Gipuzkoako beste herrietan ez bezalaxe, ez ziren ugariak ermitak eta elizak. Oñatik, adibidez, 20 ermita eta eliza baino gehiago zituen.

Legazpiarrek Motxorroko San Migel ermita tipatzeko ohitura zuten, beraz ermita gehiago ez zekudela esan nahi zuen horrek.

1624eko apirilaren 28an Gregorio Lopez de Lazarraga y Elorregi jaunak, eta Mutiloako hargina Juan Lopez de Apaiztegi jaunak eskribau-agiria zenpetu zuten Diego Martinez de Bikuña jaunaren aurrean. Bertan, lehenengoak 350 dukat ordaintzeko konpromezua hartu zuen eliza bat eraikitzearen ruke. Hurrengo urteko (1625) San Joan egunerako gon behar zuen bukatuta. Elorregiko jauregi eta

dorrearen alboan eraikiko zen eta pasabide baten bidez elkarri lotuta egongo ziren.

Baldintzen eskribau-agirian ezarri zenaren arabera, eliza berriak jauregiaren arkitektura berdintsua izango zuen bere arlaizen tankeran, altueran eta ofizial trebeek landutako hareharriz eraikiko zen.

Gaur, ez da orain dela 370 urte eraiki zen eliza horren aztarnarik geratzen. Haren neurriak, luzeeran 40 oin, altueran 30 eta zabaleran 20 ziren.

Elorregi jauregiaren alboko kapera inauguratu zen egunean (1625) Gregorio Lazarraga y Elorregi emaileak **ezpatadantza eta zezenketarekin** ospa zedila nahi izan zuela jaso da agirietan. Seguru asko, hori izango zen Legazpin egindako zezenketa lehenengoetako bat.

59 • Telleriarte eta Brinkolako eskolak

1931. urteko ekainean, Gipuzkoako Aldundiak, oinarritzko irakaskuntza nekazal giroan zabaltzeko asmoz, bost urtetan zehar ehun eskola eraikitzea erabaki zuen.

Legazpiko udalekoek, aukera hau ikustean, berehala jarri ziren lanean, eta batzorde bat izendatu zuen Ergoetan eskola bat eraikitzeko txostena presta zezan. Daniel Aranguren alkateak, Cayetano Elorza-k, José María Agirrezabal-ek eta José Aztiria-k osatu zuten batzordea. Legazpiko Telleriarte eta Brinkola auzoetan hiru arrazoi nagusirengatik ikusten zuten eskola baten premia: ordurarteko azpiegitura eta irakaslego urria; auzo horietatik kalera zegoen distantzi handia; eta, azkenik, bi auzo horietan zegoen haur kopuru altua, guztira 86 kalkulatu zituztelarik. Bestalde, egitekotan bi auzoen erdian kokatzea iruditu zitzaien.

Batzordearen txostena egokitzen hartuz, 1931ko uztailaren 30ean Legazpiko udalaren ohizko bilkuran Telleriarte eta Brinkolako eskolak egitea erabaki zen. Horrezaz gain, asmoari zegozkion gestio, proiektu, lur erosketa, aurrekontu eta abar egiteko konpromezua.

Eskolak egiteko lurrak Pedro Martínez de Irujo, "Duque de Sotomayor" delakoari erostea erabaki zuten eta 1.797 pezetagatik erosi zitzaizkion. Obra guztiaren aurrekontua, ordea, **52.000 pezetakoa** zen. Udalak ekintza honetarako, urte hartako ohizko aurrekontuetan 10.000 pta besterik ez zeukan, Aldundiak agindutako 17.000 pta subentzio gisa emango zituelarik. Baina, artean aurrekontua osatzeko 25.000 pta falta zirenez, 1932ko maiatzean Legazpiko Udal Gorporazioak Osoko Bilkuran honako hau erabakitzen du: Aurrezki Kutxari eskatzea, urteko %5-eko intere-

sarekin eta hamar urteko epean ordaintzekotan. Beraz, azkeneko, udalak % 67a jarri zuen eta Aldundiak % 33a.

1933ko abenduaren 9an inauguratu ziren Telleriarte eta Brinkolako eskola berriak, hasieran 33 neska eta 41 mutil matrikulatu zirelarik.

* 1941eko otsailaren 15eko gauean, ikaragarritzko **haize erauntsi** batek (180 kilometro orduko ere harrapatu zuena), Eskola berriari teitua erabat eramane zion, triskantza handiak eraginez.

Horren ondorioz, bost urtetan, mutilak Brinkolako elizari gainean zegoen gelan eta neskak Josemarinae tabernako beste batean kokatu zituzten.

1946-47 ikasturtean itzuli ziren berriro lehengo tokira; eskolak berriz martxan jartzea 67.061 pezeta gastatu zirelarik.

1961ean hasi eta 1963an bukatuz, lehengo etxeari albo bietan haur txikientzat bi gela gehitu zitzaizkion, horrela aurrekologia gisako bi gela sortuz.

* 1985-86 izan zen, O.H.O. irakatsi zen azken ikasturtea, guztira 8 eskola-ume ibili zirelarik; beste 12, eskolaurrean.

1989-90 ikasturtean eskolaurreko 6 haurtxo besterik ez ziren joaten eta hau izan zen azken urtea. Geroztik ez dira eskola bezala erabili.

* 1992. urtean guztiz eraberritu zen, eta gaur egun, erdia **I.H.I.I.- C.E.I.D.A.-k** (Ingurugiroa-
rekiko Ikasbideen Hezkuntza eta Ikerketarako Ikastegiak) erabiltzen du, eta beste erdia, Aterpearen zati bat dago kokatua

1956-57 ikasturteko promozioa

**Telleriarte eta Brinkolako eskoletan lehenengo ikasturtean (1933-34)
ibilitako neska-mutilak:**

IZENA	ADINA	NONGOA	IZENA	ADINA	NONGOA
1 Josefa Iñurritegi Etxeberria	6	Araiztegi	37 Joaquín Salas Esparza	10	Igeralde
2 Asunción Berastegi Garai	11	Udana Etxeberri	38 Juan Jesús Salas Esparza	6	Igeralde
3 Ramona Berastegi Garai	7	Udana Etxeberri	39 Martín Berastegi Garai	9	Udana Etxeberri
4 Irene Agirre Goia	9	Errementari	40 Francisco Berastegi Garai	6	Udana Etxeberri
5 Rufina Agirre Goia	7	Errementari	41 Joaquín Iñurritegi Errasti	10	Zabaleta
6 María Pilar Iñurritegi Errasti	9	Zabaleta	42 Julián Ormazabal Telleria	10	Elorza
7 María Teresa Iñurritegi Errasti	6	Zabaleta	43 Valentín Etxeberria Guridi	6	Eguzkitza Bekoa
8 Anastasia Ormazabal Telleria	7	Elorza	44 Markos Madinabeitia Iarza	9	Telleri
9 Petra Ormazabal Telleria	7	Elorza	45 Dionisio Madinabeitia Iarza	6	Telleri
10 Pilar Otermin Zubieta	6	Elizondo	46 Venancio Zangitu Arsuaga	12	Gibelola
11 Aniceta Gereñu Odria	11	Guriditegi Kaxeta	47 Antonio Ormazabal Ormazabal	11	Astaburuaga
12 María Gereñu Odria	9	Guriditegi Kaxeta	48 Nicolás Ormazabal Ormazabal	6	Astaburuaga
13 Ignacia Gereñu Odria	6	Guriditegi Kaxeta	49 Juan Ugarte Elkorobarrutia	6	Korkostegi
14 Elena Lamfus Lamfus	9	Udanako Alemanen Etxea	50 José San Pedro Azpiolea	11	Arabaolatza
15 Anita Lamfus Lamfus	8	Udanako Alemanen Etxea	51 Martín San Pedro Azpiolea	9	Arabaolatza
16 Asunción Galán Vitoria	10	Estazioa	52 Luis San Pedro Azpiolea	7	Arabaolatza
17 María Luisa Galán Vitoria	8	Estazioa	53 Juan San Pedro Azpiolea	6	Arabaolatza
18 Angeles Irastorza Etxeberria	12	Lopetegi	54 José Ugalde Alustiza	10	Olazar
19 Victoriana Iñurritegi Ariztimuño	9	Zubiaurre	55 Lorenzo Bergara Koretaberria	9	Ubitarte
20 María Ormazabal Ormazabal	14	Astaburuaga	56 Felix Zeberio Fernández	13	Kristobalenea
21 Pilar Ugarte Elkorobarrutia	9	Korkostegi	57 Juan Zeberio Fernández	6	Kristobalenea
22 Feliciano San Pedro Azpiolea	6	Arabaolatza	58 Ignacio Iñurritegi Arizabalaga	7	Estazioa
23 María Garcandía Anduaga	6	Garro	59 Julio Vélez Valderrama	12	Igeralde
24 Juliana Oroz Otxoa	10	Martintxokoa	60 Abel Vélez Valderrama	9	Igeralde
25 Teresa Vélez Valderrama	12	Igeralde	61 José Vélez Valderrama	6	Igeralde
26 Teodora Apaolaza Garmendia	7	Biurrain Goikoa	62 Gaspar Agirre Zaldúa	11	Errementari
27 Juana Apaolaza Garmendia	6	Biurrain Goikoa	63 José Antonio Zabaleta Mantxola	9	Biurrain Bekoa
28 María Carmen Agirre Goia	5	Errementari	64 Francisco Zabaleta Mantxola	7	Biurrain Bekoa
29 Juana Agirre Telleria	5	Barrundiola	65 Pedro Gibelalde Aranguren	12	Estazioa
30 Felisa Guridi Agirrezabal	5	Ernandotegi	66 Juan Iñurritegi Etxeberria	3	Araiztegi
31 Francisca Gibelalde Aranguren	9	Estazioa	67 Julián Ormazabal Telleria	5	Elorza
32 Basilia Gerra Laspiur	10	Errekaeta	68 Anastasio Odria Etxeberria	5	Elorregi
33 Juan Arrondo Murua	6	Agirre Goikoa	69 Juan Odria Etxeberria	4	Elorregi
34 José Lino Agirrezabal Ormazabal	9	Elizondo	70 Eugenio Agirre Telleria	2	Barrundiola
35 Julián Iñurritegi Etxeberria	8	Araiztegi	71 Fermín Galán Vitoria	3	Estazioa
36 José Iñurritegi Etxeberria	7	Araiztegi	72 Segundo Iñurritegi Ariztimuño	5	Zubiaurre
			73 Francisco Guridi Agirrezabal	4	Ernandotegi

60 • Labaderoa

J.A.

Erabilpenaren arabera sailkatu ohi zuten uraren zeregina. Adibidez: edateko ura, iturritik ekarri berria eta freskoa bazen hainbat hobe.

Lapikokoa egosteko ur biguna behar zuen izan (mineral urak ez zuen balio, gogorregia zelako), etxe askotan “erradea” izeneko ontzia bete ohi zuten eta hurrengo egunetarako gorde.

Ontziak garbitzkeo, berriz, erreka urak balioko zuen.

Erropa garbiekta falta zen. Honetarako erreka putzuan belauniko etaburuz behera jarduten ziren

etxeakoandreentzat baldintza hobeak eskeintzen zituen labaderoak eraiki zituzten.

Legazpiko udalak 1906. urtean onartu zuen Telleriarteko auzoak labaderoa egiteko egindako eskaria.

Udaletxearen lana lurra erosi eta eraikuntzarako behar zen materalala inguratzea izan zen.

Laurogeita zortzi urte geroago, Telleriarteko auzotarrek, berrito ere auzolanean, txukundu eta jantziberritu dute bertatik igaro diren andreko guztien ohorez.

61 • Harri Txabala

J.A.

Inorena ez den, baina aldi berean denok onartu dugun auzotar bat gehiago izan da.

Zertarako ekarri zuten galdetu beharrean, zertarako z ote du balio izan galdetu beharko genuke.

Bai ote da Telleriatearrik zer baitetarako beregana gertatu ez denik? Haur, gazte, sasoiko eta hel-

duentzat ere zita beharrik gabeko topaleku segurua izanda beti.

Aurrerapenaren ataraian, lehenengo sortu ziren GMC kamioientzat traba zela eta, aldi batetan baztertua izan zen, baina ahaztua ez. Beraz, plaza berriaren baimenarekin bertan kokatua izan da auzoaren sinbolo bihurtu den Harri Txabala.

TELLERIARTEKO PERTSONA IZENEN AHOSKERA

Martin Ugarte "Saletxe"

Agapita	Aapitta	Felix	Felix, Pelix	Lino	Liño
Agapito	Aapitto	Francisca	Prantxixka	Lorenza	Loentxa
Agustín	Austiñ	Francisca Antonia	Prantxikanttoni	Lorenzo	Loentxo
Agustina	Austiña	Francisco	Patxi, Patxiko	Magdalena	Maalen
Anastasia	Anestaxi	Francisco María	Prantxikumari	Marcelina	Martxeliña
Anastasio	Anestaxio	Gerardo	Jeardo	Marcelino	Martxeliño
Angeles	Anjelex	Gerónima	Jeolima	Marcial	Martxiel
Antoni	Antoni	Gerónimo	Jeolimo	Margarita	Margaita
Antonia	Anttoni	Gertrudis	Jetruix, Jetruixa	María Antonia	Mainttoni
Aquilina	Akeliña	Gregoria	Gergori	María Miguel	Maimiel
Aquilino	Akeliño	Gregorio	Gergorio	María Cruz	Marikutx
Asensia	Axentxi	Hermenegilda	Ermenejilda	María Josefa	Maoxpa
Asensio	Axentxio	Hermenegildo	Ermenejildo	María Luisa	Mailuxa
Bartolomé	Martolo	Ignacia	Iñaxi	María Juana	Maijoana
Basilia	Baxili	Ignacio	Iñaxio	María Isabel	Maixabel
Basilio	Baxilio	Inocencia	Iñuxentxi	Micaela	Mikeela
Benancia	Belantxi	Inocencio	Iñuxentxio	Miguel	Miel
Benancio	Belantxio	Isabel/-a	Ixabel	Narcisa	Nartxixa
Benita	Benitta	Joaquín	Joakiñ	Narciso	Nartxixo
Benito	Benitto	Joaquina	Joakiña	Nicolás	Mikolas
Bernardo	Benardo	José	Joxe	Nikolasa	Mikolasa
Bernardina	Bernardiñ	José María	Joxemari	Pacífico	Paxiiko
Bernarda	Benarda	José Miguel	Joxemiel	Paulina	Pauliña
Casimira	Kaximia	José Joaquín	Joxakin	Paulino	Pauliño
Casimiro	Kaximio	José Antonio	Joxantonio	Petronila	Petroliña
Catalina	Kattalin	José Diego	Joxedio	Romualda	Erromalda
Cecilia	Xexili	José Francisco	Joxeprantxiko	Romualdo	Erromaldo
Cecilio	Xexilio	José Domingo	Joxamingo	Sabina	Xabiña
Ceferina	Xepeiña	Josefa	Joxep	Sabino	Xabiño
Ceferino	Xepeiño	Josefa Antonia	Joxpantoni	Saturnina	Xaturdiña
Cesarea	Xexaria		Joxpanttoni	Saturnino	Xaturdiño
Cesareo	Xexario	Josefa Ignacia	Joxpiñaxi	Segunda	Xegunda
Clemente	Kelemente	Juan	Joan, Joane	Segundo	Xegundo
Concepción	Kontxes	Juan María	Joamari	Serapio	Xerapio
Cruz	Kutx	Juan José	Joanxoxe	Simón	Ximon
Dionisia	Deonixi	Juan Miguel	Joamiel	Simona	Ximona
Dionisio	Deonixio	Juan Antonio	Joanttonio	Tomás	Tomax
Domingo	Txomin	Juan Ignacio	Joanixio	Tomasa	Tomaxa
Eleuterio	Euleterio	Juan Francisco	Joanpraixko	Vicenta	Bixenta
Eusebia	Euxebi	Juan Bautista	Joanbatixta	Vicente	Bixente
Eusebio	Euxebio	Juana	Joana	Víctor	Bittor
Felipa	Pelipa	Juana Josefa	Joanajoxepa	Victoria	Bittori
Felipe	Pelipe	Justa	Juxta		
Felisa	Felixa	Ladislao	Islao		

PERTSONA ETA LEKUEN AURKIBIDEA

Abendaño y Aranguren, María Ana de: ikus 13
 Aberasturi, Juan Bautista: ikus 42
 Afrika: ikus 38,49
 Agaia, Martín: ikus 3
 Agerre Arriba: ikus 4
 Agerre Bekoa: ikus 3
 Agerre Goikoa: ikus 4
 Agirre de Mirandaola, Santuru de: ikus 44
 Agirre: ikus 4
 Agirre Agirrezabal, María Antonia: ikus 52
 Agirre Andueza, Felix: ikus 18,24
 Agirre Andueza, Ramón: ikus 18,24
 Agirre Andueza, Marcelino: ikus 24
 Agirre Arriba: ikus 3,4
 Agirre Bekoa: ikus 3,4,29
 Agirre Goia, Irene: ikus 59
 Agirre Goia, María Carmen: ikus 59
 Agirre Goia, Rufina: ikus 59
 Agirre Goikoa: ikus 3,4,18,21,29,59
 Agirre Ojanguren, Catalina: ikus 2
 Agirre Suso, Juan de: ikus 3
 Agirre Suso: ikus 3
 Agirre Telleria, Eugenio: ikus 59
 Agirre Telleria, Juana: ikus 59
 Agirre Zaldua, Gaspar: ikus 32
 Agirre, Bernabé: ikus 32
 Agirre, Catalina: ikus 53
 Agirre, Diego de: ikus 25
 Agirre, Dominga de: ikus 25
 Agirre, Domingo de: ikus 45
 Agirre, Fortunato: ikus 1
 Agirre, Francisco Antonio: ikus 40
 Agirre, Antonia de: ikus 45
 Agirre, Jesusa: ikus 52
 Agirre, Joaquina: ikus 3
 Agirre, José María: ikus 8
 Agirre, José Andrés: ikus 2
 Agirre, Juana: ikus 31

Agirre, Julián: ikus 24
 Agirre, María Teresa: ikus 14
 Agirre, Mesón de Juan de: ikus 18
 Agirre, Beatrix de: ikus 45
 Agirre, Sancho Martínez de: ikus 42
 Agirreburualde: ikus 10
 Agirregoikoa Etxeberri: ikus 4
 Agirrenea: ikus 7,16,18,29
 Agirrenea Abajo: ikus 18
 Agirrenea Arriba: ikus 18
 Agirrenea Bekoa: ikus 18
 Agirrenea Goikoa: ikus 18
 Agirrezabal, José María: ikus 32,59
 Agirrezabal, Pedro: ikus 22
 Agirrezabal, José: ikus 29
 Agirrezabal: ikus 35,39,49
 Agirrezabaldarrak: ikus 11
 Agirrezabal Guridi, Valentin: ikus 11
 Agirrezabal Guridi, Claudia: ikus 11
 Agirrezabal Guridi, Florentina: ikus 11
 Agirrezabal Ormazabal, José Lino: ikus 59
 Agirrezabal Zabaleta, José: ikus 11,20,21
 Agirrezabal Zabaleta, Pilar: ikus 11
 Aiastui Arregi, María Antonia: ikus 36
 Aitamarren: ikus 13
 Aizkorri: ikus 19,24,27,38,44
 Aizpea: ikus 32
 Aizpurutxo: ikus 24
 Albacete: ikus 28
 Albatxuri Espalda: ikus Sarrera
 Alberdi, Gracián: ikus 2
 Alberdi Plazaola, Atanasio: ikus 29,42,47
 Alberdi Plazaola, Martina: ikus 47
 Alberditarrak: ikus 47
 Albisu: ikus 10
 Albisua: ikus 10
 Albitsu: ikus 10,48
 Aldasoro, Miguel: ikus 16,18

Aldasoro Azarola, Paulino: ikus 18,29
 Aldasoro Azarola, Vicenta: ikus 18,20
 Aldasoro Elorza, Luis: ikus 18
 Aldasoro Elorza, Bernardina: ikus 18
 Aldasorotarrak: ikus 18
 Alegi: ikus 7
 Alemania: ikus 28
 Alhondiga: ikus 7,18
 Altsasu: ikus 8,17,48
 Alustiza, Braulio: ikus 51
 Alustiza, Zacarias: ikus 11
 Alustiza Lekuona, Josefa María: ikus 24
 Álvarez Sánchez, José: ikus 17
 Alzola Lizarralde, Dolores: ikus 52
 Amerika: ikus 31,46,51
 Amerikanoa: ikus 46
 Amutxanda: ikus Sarrera
 Anaundi: ikus 49
 Andueza Galfarsoro, Paulina: ikus 24
 Andueza Galfarsoro, Sabina: ikus 24
 Andueza, María: ikus 39
 Andueza, José Antonio: ikus 22
 Andueza, José Ignacio: ikus 24
 Antsumaitz: ikus 30
 Antxieta, Joannes de: ikus 57
 Antzuola: ikus 29,32
 Apaiztegi, Juan López de: ikus 58
 Apaolaza, Josefa Joaquina: ikus 51
 Apaolaza Enparan, María Micaela: ikus 35
 Apaolaza Etxeberria, Juan: ikus 54
 Apaolaza Garmendia, Jesusa: ikus 54
 Apaolaza Garmendia, Juana: ikus 54,59
 Apaolaza Garmendia, Genoneva: ikus 54
 Apaolaza Garmendia, Teodora: ikus 54,59
 Apaolaza Mendiola, Donato: ikus 54
 Apaolaza Mendiola, Adela: ikus 54
 Apaolaza Mendiola, Nicasio: ikus 54
 Apaolaza Mendiola, José Cruz: ikus 54
 Apaolazatarrak: ikus 54
 Apeaderoa: ikus 11
 Araba: ikus 17,39
 Arabaolatza: ikus 42,59
 Arabaolatza Burdinola: ikus 11
 Aragoi: ikus 39
 Araiztegi: ikus 10,11,12,29,59
 Araiztegi Erdikoa: ikus 11,21
 Araiztegi, Mari Juan: ikus 11
 Araiztegi, Martín de: ikus 11
 Araiztegi, Ochanda de: ikus 11
 Araiztegi, Pedro: ikus 11
 Araiztegi, Domenga de: ikus 11
 Araiztegi, Juan Martínez de: ikus 11
 Araiztegi, Juana de: ikus 11
 Araiztegiko Turbina: ikus 11
 Araiztegitarrak: ikus 41
 Araiztei: ikus 11
 Araizteiko Turbina: ikus 12
 Aramendi, Concepción: ikus 49
 Aranandi: ikus 8,49
 Aranburu, Bartolomé: ikus 14
 Aranburu, Diego: ikus 47
 Aranburu Guridi, Eugenia: ikus 14
 Aranburu Guridi, Sabino: ikus 14
 Aranburu Inza, José María: ikus 47
 Aranburu Inza, Joaquina Ignacia: ikus 50
 Aranburu Lazpiur, Máximo: ikus 14
 Aranburu Lazpiur, Serapio: ikus 14
 Aranburu Lazpiur, Rosario: ikus 14
 Aranburu Lazpiur, Juan Pedro: ikus 14
 Aranburu Lazpiur, Clara: ikus 14,18
 Aranburu Lazpiur, María Pilar: ikus 14
 Aranburu Lazpiur, Juana: ikus 14,18
 Aranburu Ugalde, José Diego: ikus 47
 Aranburu, José Antonio: ikus 14,47
 Aranburu, María Jesús: ikus 39
 Aranburu, Sabino: ikus 29
 Aranburutarrak: ikus 47
 Aranguren Mendizabal, Pedro: ikus 1
 Aranguren Mendizabal, Inocencio: ikus 1
 Aranguren Mendizabal, Daniel: ikus 1,59
 Aranguren Mendizabal, Juan: ikus 1
 Aranguren, Juan José: ikus 1,25
 Aranguren, Emiliano: ikus 1
 Aranguren, Miguel: ikus 7,29
 Arantzazu: ikus 1,25,49
 Aranzedi Enatarriaga, José: ikus 49
 Araotz: ikus 32
 Arbitsota: ikus 10
 Aretxabaleta: ikus 52
 Argentina: ikus 23
 Arizmendi Iparragirre, Leocadia: ikus 43
 Arizti: ikus 11,32,42
 Arizti Berri: ikus 23
 Arizti Gerra, José María: ikus 29,30
 Arizti Goikoa: ikus 23
 Arizti, Florentino: ikus 17,18
 Ariztitarrak: ikus 12
 Arregi Garmendia, Josefa: ikus 41
 Arrese Arrieta, María Teresa: ikus 35
 Arriantxo: ikus 52
 Arriaran: ikus 52
 Arriaran, Juana: ikus 29
 Arrikutz: ikus 26
 Arriurdin: ikus 7,19,34,36,38,40
 Arrizabalaga, Juan Bautista: ikus 57
 Arrola: ikus 42,55

Arrondo Enparanza, Margarita: ikus 21
 Arrondo Murua, Juan: ikus 4,59
 Arrondo Murua, Narcisa: ikus 18
 Arrondo, Salustiano: ikus 3,4,29
 Arrondo, Martin: ikus 4
 Arrue, Magdalena de: ikus 42
 Arteaga, La cassa de: ikus 19
 Arteaganea: ikus 19,29
 Arteagarena: ikus 19
 Arsuaga Alzola, Gregorio: ikus 52
 Arsuaga Lekuona, José Martín: ikus 52
 Arsuaga Oiarbide, José Francisco: ikus 52
 Arsuaga Oiarbide, José Agustín: ikus 52
 Arsuaga, José Domingo: ikus 52
 Arsuagatarrak: ikus 52
 Aseginolaza Guridi, Cecilio: ikus 27,32
 Aseginolaza Guridi, Apolonia: ikus 32
 Aseginolaza Guridi, Dionisio: ikus 32
 Aseginolaza, Pablo: ikus 32
 Aseginolaza, José: ikus 32
 Aseginolazatarrak: ikus 32
 Astaburuaga: ikus 18,25,33,59
 Astaburuaga, María de: ikus 45
 Astaola: ikus 33
 Astaola Bekoa: ikus 33
 Astaola Goikoa: ikus 33
 Astaolako Sujetoa: ikus 33
 Atagoiti: ikus 47,48
 Ataun: ikus 17,18
 Aulde: ikus 10
 Azarola Etxeberria, Celedonia: ikus 46
 Azarola Etxeberria, Timotea: ikus 46
 Azarola Oiarbide, Juan Miguel: ikus 46
 Azarola, Josefa: ikus 18
 Azarola, Alejo: ikus 29
 Azarola, Lorenzo: ikus 16
 Azarola, José Luis: ikus 29
 Azarolatarrak: ikus 19
 Azkue, Rómulo: ikus 26
 Azpeitia: ikus 29
 Azpikoetxe: ikus 7,42
 Aztiri: ikus 48,52
 Aztiria, María Paula: ikus 25
 Aztiria, José: ikus 59
 Aztiriko Benta: ikus 47
 Azurmendi Aizpeolea, Gertrudis: ikus 34
 Azurmendi Azurmendi, Bernabé: ikus 21
 Azurmendi, Josefa Ignacia: ikus 39
 Azurmendi, Paula Antonia: ikus 31
 Bähr, Friedrich: ikus 22,24,28
 Bähr, Gerhard: ikus 28,47
 Bähr, Hans: ikus 28
 Bähr, Joachim: ikus 28
 Bähr, Mercedes: ikus 28
 Balantzategi, María Tecla: ikus 25
 Balerdi Agirre, José: ikus 35
 Balerdi Agirre, Ignacio: ikus 35
 Balerdi Iñurritegi, Josefa: ikus 33
 Balerdi Laskurain, José María: ikus 35
 Balerdi Lizarazu, Juan Francisco: ikus 29,35
 Balerdi Zufiaurre, Eustaquio: ikus 35
 Balerdi, Casimira: ikus 51
 Balerditarrak: ikus 35
 Barreiros Etxea: ikus 49
 Barrenekoa: ikus 23
 Barrenolea: ikus 42
 Barrundiola: ikus 7,59
 Basabe, Felix: ikus 17
 Bastatingoa: ikus 18,20,24,29,35,42
 Bastaingoa: ikus 24
 Basterola: ikus 35
 Basterretxea, María Teresa de: ikus 13
 Bastola: ikus 35
 Baztarretxe: ikus Sarrera
 Baztola Zearra: ikus Sarrera
 Beasain: ikus 11,15,48
 Beatriz Agirrekoa: ikus 3
 Bedaio: ikus 24
 Beizama: ikus 49
 Bekoetxe: ikus 52
 Beloki, Tomás: ikus 17
 Bengoetxea, Ambrosio de: ikus 57
 Bengolea: ikus 39,42
 Benta: ikus 26,36
 Benta Erreka: ikus 36
 Benta Legor: ikus Sarrera,44
 Benta Zutui: ikus 36
 Benteroa: ikus 36,38
 Beobide, Julio: ikus 57
 Berasategi Apaolaza-tarrak: ikus 5
 Berasategi Zabala, Santiago: ikus 18
 Berasategi Zabaleta, Tomás: ikus 26,59
 Berastegi Garai, Francisco: ikus 59
 Berastegi Garai, Martín: ikus 59
 Berastegi Garai, Asunción: ikus 59
 Berastegi Garai, Ramona: ikus 59
 Bergara: ikus 14,22,25,33,44,51
 Bergaraetxe, José Antonio: ikus 51
 Bergaraetxe Urzelai, Juana Manuela: ikus 51
 Bergaraetxea, Juana de: ikus 11
 Bergara Kortaberria, Lorenzo: ikus 59
 Bergaranea: ikus 22
 Bergaretxe: ikus 11,24,52
 Bergaretxetarrak: ikus 51
 Bergua: ikus 11
 Berruguete, Alonso de: ikus 57

Biandola: ikud 41
 Bigurrain: ikus 53,54
 Bigurrain Azpicoa: ikus 53
 Bigurrain Garaicoa: ikus 54
 Bikario Etxea: ikus 45
 Bikuña Burdinola: ikus 11
 Bikuña Jauregia: ikus 7
 Bikuña y Areizaga, Magdalena de: ikus 13
 Bikuña y Mirandaola, Casas de: ikus 42
 Bikuña, Diego Martínez de: ikus 58
 Bikuña, Francisca: ikus 13
 Bikuña, Juan Martínez de: ikus 11,42
 Bikuña, Miguel Martínez de: ikus 42
 Bikuña, Pedro Martínez de: ikus 42
 Bikuña, Tomás Francisco Miguel: ikus 14
 Bikuñatarrak: ikus 41
 Bilbo: ikus 24
 Biozkorna: ikus 9,17,29
 Biurrain: ikus Sarrera,44
 Biurrain Abajo: ikus 53
 Biurrain Arriba: ikus 54
 Biurrain Bekoa: ikus 42,53,59
 Biurrain Goikoa: ikus 42,54,59
 Bixkaiñea: ikus 22
 Bizkaia: ikus Sarrera,7,36,46
 Blasa: ikus 17
 Bolalekua: ikus 23
 Bolinagatarrak: ikus 29
 Bolinaga Uriarte, Valentín: ikus 29
 Brinkola: ikus Sarrera,4,6,7,8,11,13,16,20,21,26,
 29,30,32,42,46,48,49,52,57
 Brinkola-Telleriarte: ikus Sarrera
 Brinkolako Eliza: ikusi 32,59
 Brinkolarrak: ikus Sarrera
 Brinkola Zar: ikus 11,57
 Buen Pastor: ikus 42
 Burgalaitz: ikus 29
 Calahorra: ikus 3
 Camino Real: ikus 44
 Cañada Alta, Condesa de: ikus 24
 Casa Consistorial: ikus 18
 Casa Estanko: ikus 23
 Casa Fragua y Casilla: ikus 5,6
 Casa Nueva: ikus 20
 Cerca, José: ikus 8
 Cercatarrak: ikus 8
 Chile: ikus 54
 Condros Cortaza, Juan: ikus 17
 Cuba: ikus 1,50,51
 Domingo Agirrekoa: ikus 3,45,55
 Donostia: ikus 11,32,39,42,47,49
 Egialde: ikus 52
 Egizear: ikus 31
 Eguzkitza: ikus 52
 Eguzkitza Bekoa: ikus 59
 Eguzkitza Zar: ikus 14
 Eizagirre: ikus 18,29,31
 Eizear: ikus 31
 Eiziar: ikus 31
 Elbarrena: ikus 42
 Elduaen: ikus 11
 Eliza Nagusia: ikus 45
 Elizondo: ikus 59
 Elorregi: ikus Sarrera,7,13,18,22,29,42, 58,59
 Elorregi Antigua, La casa pegante a: ikus 7
 Elorregi Antigua: ikus 7
 Elorregi Auzoa: ikus Sarrera
 Elorregi Burdinola eta Errota: ikus 6
 Elorregi Burdinola: ikus 6,15
 Elorregi Errota: ikus Sarrera,6,7,10,18, 29,35,44
 Elorregi Kaxeta: ikus 8
 Elorregi Maior: ikus 7
 Elorregi, Catalina de: ikus 7,42
 Elorregi, Doña María Miguélez de: ikus 13
 Elorregi, Joaquín de: ikus 7
 Elorregi, Juan Garcia de: ikus 7
 Elorregi, Juan de: ikus 15
 Elorregi, Miguel Ibañez de: ikus 15
 Elorregi, Miguel de: ikus 7
 Elorregi, Pero Garcia de: ikus 7
 Elorregi, Sebastián de: ikus 42
 Elorregitarrak: ikus 13
 Elorrei: ikus 7
 Elortza Auzoa: ikus Sarrera
 Elortza Bekoa: ikus 32
 Elortza Goikoa: ikus 32
 Elorza: ikus 25,27,29,32,33,59
 Elorza Arriba: ikus 32,34
 Elorza Lergoburu, Josefa Ignacia: ikus 18
 Elorza Olaberria, Agapita: ikus 7
 Elorza, Cayetano: ikus 59
 Elorza, Doña Ochanda: ikus 11
 Elorza, Ignacio María: ikus 25
 Elorza, Juan Joaquín: ikus 33
 Elorzatarrak: ikus 33
 Eltzikorta: ikus 24
 Enatarriaga Aramendi, Juan José: ikus 49
 Enatarriaga Aramendi, María: ikus 49
 Enatarriaga Aramendi, Martín: ikus 8,49
 Enatarriaga, Juan María: ikus 49
 Enatarriaga, Donato: ikus 8
 Enatarriagatarrak: ikus 49
 Enparantza Agirre, Josefa Paula: ikus 3
 Enparantza, María Andrés: ikus 34
 Enparantza, Antonio: ikus 3
 Eraso, Angel: ikus 23

Erbarrena: ikus Sarrera
 Ergoena: ikus 11,18,59
 Erguena: ikus Sarrera
 Erguendarrak: ikus Sarrera
 Ermandadea, Elorregiko: ikus 7
 Ernandotegi: ikus 2,7,8,17,32,59
 Erostege, Petra: ikus 7,22
 Erraizabal: ikus 1,2,7,18,25,29
 Erraizabal Garakoa: ikus 1
 Erraizabal Txiki: ikus 1,2
 Erraizabal Yuso: ikus 2
 Erraizal Txiki: ikus 2
 Erraizaval Suso: ikus 1
 Errasti Agirre, Feliciano: ikus 52
 Errasti Alzola, Juan: ikus 52
 Errastitarrak: ikus 52
 Errautege: ikus 7,17
 Errege: ikus 38
 Erreixal: ikus 1
 Erreka Aundi edo Urola: ikus 6
 Errekaeta: ikus 1,7,11,15,18,25,29,57,59
 Errementari: ikus 8,42,59
 Errenteriako Kaputxinoak: ikus 29
 Errotatxonea: ikus 7
 Erroxta: ikus 27
 Esaizal: ikus 14
 Eskoriatza: ikus 30
 Espainia: ikus 38
 Estankerea: ikus 23,44
 Estankoa: ikus 23,44
 Estazioa: ikus 21,59
 Estella, San Juan de: ikus 7
 Estella, Miguel de: ikus 7
 Estella, Juan de: ikus 7
 Etxaluze: ikus 11,12,20
 Etxatxo: ikus Sarrera,5
 Etxatxos: ikus 5
 Etxatxota: ikus 5
 Etxeandi: ikus 2,8,48
 Etxeaundi: ikus Sarrera
 Etxeberria Apaolaza, Miguel Ignacio: ikus 7
 Etxeberria Apaolaza, José Antonio: ikus 7,18
 Etxeberria Aranburu, Manuel: ikus 50
 Etxeberria Aranburu, Diego: ikus 50
 Etxeberria Barrenetxea-tarrak: ikus 5
 Etxeberria Gerra, José Pablo: ikus 50
 Etxeberria Guridi, Isidra: ikus 7
 Etxeberria Guridi, Victoria: ikus 7
 Etxeberria Guridi, Marcelina: ikus 7
 Etxeberria Guridi, Candida: ikus 7
 Etxeberria Guridi, Valentín: ikus 59
 Etxeberria Korkostegi, Sebastiana: ikus 24
 Etxeberria Mendiola, Jesús: ikus 13

Etxeberria Mendiola, Teresa: ikus 13
 Etxeberria Mendiola, Felix: ikus 13
 Etxeberria Olaondo, Segunda: ikus 11
 Etxeberria Orueta, Antonio: ikus 7
 Etxeberria Orueta, Julián: ikus 7
 Etxeberria Orueta, José: ikus 7,13,42
 Etxeberria Orueta, Romualdo: ikus 7
 Etxeberria, Josefa: ikus 46
 Etxeberria, Juan Bautista: ikus 11
 Etxeberria, Juana María: ikus 23
 Etxeberria, Justo: ikus 8
 Etxeberria, Magdalena de: ikus 45
 Etxeberria, Marina de: ikus 45
 Etxeberria, Patricio: ikus Sarrera,7,12, 57,54
 Etxeberria, Roque: ikus 26
 Etxeberria, Tomás: ikus 13
 Etxeberriatarrak: ikus 7,50
 Etxetxo: ikus 5,7
 Etxetxo Goikoa: ikus 52
 Etxetxoak: ikus 5
 Etxezar: ikus 37
 Etxezaralde: ikus 37,39
 Etxezarreta, María Antonia: ikus 37
 Etxezuri: ikus 42
 Eulemotza: ikus 25
 Euskadi: ikus 1
 Euskal Herria: ikus 37,38,50
 Euxebito: ikus 51
 Expi Sakon: ikus 51
 Eztena: ikus 29
 Felipenea: ikus 29
 Fermin "Naparra": ikus 17
 Fernandez, Gregorio: ikus 57
 Franco: ikus 1
 Frantzia: ikus 17
 Fuencarral: ikus 32
 Gabiria: ikus Sarrera,17,22,23,25,26, 42,46,47,52
 Gabiria Iñurritegi, Prudencio: ikus 51
 Gabiriatarrak: ikus 51
 Gaillarda: ikus Sarrera
 Gaintzabal: ikus Sarrera
 Galán Vitoria, María Luisa: ikus 59
 Galán Vitoria, Asunción: ikus 59
 Galán Vitoria, Fermín: ikus 59
 Galdos: ikus 31
 Galdos Urrutia, Gregorio: ikus 31
 Galdos Zangitu, Antonia: ikus 31
 Galdos Zangitu, Benedicto: ikus 31
 Galdos Zangitu, Inocencio: ikus 18,31
 Galdos Zangitu, María Pilar: ikus 18,31
 Galdos Zangitu, Rufino: ikus 31
 Galdos Zangitu, Valentín: ikus 31
 Galfarsoro Balerdi, José: ikus 33

Galfarsoro Etxeberria, María Luisa: ikus 44
 Galfarsoro Etxeberria, José Joaquín: ikus 33
 Galfarsoro Iñurritegi, Ladislao: ikus 6,21
 Galfarsoro Iñurritegi, José Miguel: ikus 6,29
 Galfarsoro Larrea, Pedro: ikus 18
 Galfarsoro Larrea, José: ikus 18
 Galfarsoro, Isabel: ikus 24
 Galfarsoro, José María: ikus 33
 Galfarsoro, Francisco: ikus 30
 Galfarsoro, María Andrés: ikus 31
 Galfarsoro, Petra: ikus 32
 Galfarsorotarrak: ikus 6,15,32
 Garmendia Oiarbide, Castora: ikus 26
 Garmendia Oiarbide, María: ikus 54
 Garro: ikus 59
 Garro Auzoa: ikus Sarrera
 Garro, Catalina de: ikus 45
 Garrotxoenea: ikus 7,18
 Garziandia Anduaga, María: ikus 59
 Gasteiz: ikus 11
 Gatesbi: ikus 25
 Gauna, María de: ikus 13
 Gaztañaga: ikus 31
 Gaztañaga Agirre, Esteban: ikus 31
 Gaztañaga Agirre, Juana: ikus 31
 Gaztañaga Azurmendi, Juana: ikus 31
 Gaztañaga Azurmendi, José: ikus 31
 Gaztañaga Azurmendi, Josefa: ikus 31
 Gaztañaga Azurmendi, Luisa: ikus 31
 Gaztañaga Azurmendi, Paulo: ikus 31
 Gaztañaga Azurmendi, Pedro: ikus 31
 Gaztañaga Etxeberria, Miguel Ignacio: ikus 15,31
 Gaztañaga Galfarsoro, Pedro: ikus 29,31
 Gaztañaga Galfarsoro, Juana: ikus 31
 Gaztañaga Galfarsoro, Justa: ikus 31
 Gaztañaga Galfarsoro, Josefa Ignacia: ikus 31
 Gaztañaga Galfarsoro, José: ikus 31
 Gaztañaga Galfarsoro, José Miguel: ikus 31
 Gaztañaga Galfarsoro, Francisca: ikus 31
 Gaztañaga Zangitu, José Antonio: ikus 31
 Gaztañaga, Bartolomé: ikus 31
 Gaztañagatarrak: ikus 31
 Gaztela: ikus 36,57
 Gaztelu: ikus 21
 Gereñu Odria, Aniceta: ikus 59
 Gereñu Odria, Ignacia: ikus 59
 Gereñu Odria, María: ikus 59
 Gereñu, Juan Bautista: ikus 8
 Gerra Aztiria, José Miguel: ikus 25
 Gerra Balantzategi, Francisca: ikus 11,25
 Gerra Balantzategi, Ignacio: ikus 25
 Gerra Balantzategi, Juana: ikus 25
 Gerra Balantzategi, Lorenzo: ikus 25
 Gerra Balantzategi, María Jesús: ikus 1,25
 Gerra Esparru: ikus 37
 Gerra Lazpiur, Isidro: ikus 18,25
 Gerra Lazpiur, Basilia: ikus 59
 Gerra Lazpiur, Julián: ikus 7,18,25
 Gerra Telleria, Agustín: ikus 25,29
 Gerra Telleria, Basilio: ikus 25
 Gerra Telleria, Gabriela: ikus 25
 Gerra Telleria, Juan: ikus 25
 Gerra Telleria, María: ikus 25
 Gerra Telleria, Rufina: ikus 25
 Gerra, Eugenio: ikus 7
 Gerra, Juan Antonio: ikus 25,57
 Gerra, Miguel de: ikus 25
 Gerra, Tomás: ikus 7
 Gerratarrak: ikus 25
 Gerrekaeta: ikus 25
 Gibelalde Aranguren, Pedro: ikus 59
 Gibelalde Aranguren, Francisca: ikus 59
 Gibelola: ikus 59
 Gibelola Azpikoa: ikus 7
 Gibelola Garakoa: ikus 7
 Gil, Francisca: ikus 42
 Gipuzkoa: ikus 14,38,42,51,58,59
 Goiburu: ikus 15
 Goiburu Iparragirre, Josefa: ikus 47,48
 Goitar: ikus 1
 Gonzalez Lanza, Juan: ikus 17
 Gorosabel Dominguez, Pablo: ikus 14
 Gorosabel Jauregi, Manuel Antonio: ikus 14
 Gorosabel Jauregi, José Joaquín: ikus 14
 Gorosabel, Juan: ikus 14,22
 Gorostiza, Jacinto: ikus 26
 Gorrotxategi, Francisco: ikus 8
 Gorrotxategi, Martín Sanz de: ikus 42
 Gorrotxategitarrak: ikus 8
 Gorsoro Estrada: ikus 35,40
 Göttingen: ikus 28
 Guridi Agirrezabal, Felisa: ikus 59
 Guridi Agirrezabal, Francisco: ikus 59
 Guridi Aiastui, Saturnino: ikus 36,38
 Guridi Alzueta, Martina: ikus 11
 Guridi Campos, Juan Domingo: ikus 41
 Guridi Etxeberria, Brigana: ikus 46
 Guridi Etxeberria, José Luis: ikus 46
 Guridi Guridi, Bartolomé: ikus 17
 Guridi Inza, Marcelino: ikus 8
 Guridi Kortaberria, José María: ikus 9
 Guridi Legorburu, Julia: ikus 38
 Guridi Legorburu, Gregorio: ikus 38
 Guridi Legorburu, Francisco María: ikus 38
 Guridi Makibar, Teresa: ikus 13
 Guridi Moiua, Isidoro: ikus 18,38

Guridi Moiua, Juan: ikus 26,38
 Guridi Moiua, Saturnino: ikus 18,38
 Guridi Moiua, Julia: ikus 38
 Guridi Oiarbide, Francisco: ikus 36
 Guridi Ugalde, Martina: ikus 32
 Guridi Ugalde, Julián: ikus 8
 Guridi Ugalde, Petronila: ikus 7
 Guridi Zabaleta, Vicenta: ikus 18
 Guridi, Joan Bautista: ikus 22
 Guridi, José Miguel: ikus 16
 Guridi, José María: ikus 29
 Guridi, José Manuel: ikus 18
 Guridi, Juan Domingo: ikus 29
 Guridi, Angeles: ikus 35
 Guridi, Cipriano: ikus 29
 Guridi, Clemente: ikus 9
 Guridi, Domingo: ikus 9
 Guridi, Manuel: ikus 14,46
 Guridi, Manuela: ikus 14
 Guridi, María Joaquina: ikus 11
 Guridi, Pedro: ikus 14
 Guridi, Petra: ikus 27
 Guridi, Valerio: ikus 8
 Guridinea: ikus 29
 Guriditarrak: ikus 9,29,45
 Guriditegi: ikus 7,8,49
 Guriditegi Auzoa: ikus Sarrera,13
 Guriditegi Kaxeta: ikus 8,59
 Hannover: ikus 28
 Harri Txabala: ikus 61
 Hego Amerika: ikus Sarrera,38,52
 Hellin: ikus 28
 Heriz, Leandro: ikus 21
 Hernandez, Esteban: ikus 8
 Hernandeztarrak: ikus 8
 Hondarrabia: ikus 51
 Ibaiondo: ikus 53
 Ibarrotegi: ikus 29
 Idiazabal: ikus 43
 Idigoras Galdos, Tomasa: ikus 51
 Igaraburueta: ikus 37,39
 Igartua Bengoa, Bernardina: ikus 35
 Igeralde: ikus 24,32,59
 Igeralde Azpikoa: ikus 11,32
 Igeralde Auzoa: ikus Sarrera
 Igeralde Errota: ikus 7
 Igeralde Garakoa: ikus 21
 Imitola: ikus 51
 Intxausti: ikus 49
 Inuntziaga: ikus 36
 Inza Andueza, Asensio: ikus 39
 Inza Andueza, José: ikus 39
 Inza Andueza, Raimundo: ikus 39
 Inza Andueza, Seberiana: ikus 39
 Inza Aranbaru, Juan Bautista: ikus 39
 Inza Aranburu, José Joaquín: ikus 39,46
 Inza Aranburu, José León: ikus 39
 Inza Aranburu, María Jesús: ikus 39
 Inza Azarola, Tomasa: ikus 18
 Inza Azurmendi, Josefa Antonia: ikus 39
 Inza Azurmendi, Jacinto: ikus 39
 Inza, José Ignacio: ikus 19,37,39,45
 Inza, José María: ikus 39
 Inza, Juan Ignacio: ikus 37,39
 Inza, Moisés: ikus 26
 Inza, Pedro: ikus 37
 Inza, Tomás: ikus 18
 Inza, Vicente: ikus 27
 Inzatarrak: ikus 37,46
 Iñurritegi Aristimuño, Segundo: ikus 59
 Iñurritegi Ariztimuño, Victoriana: ikus 59
 Iñurritegi Arrizabalaga, Ignacio: ikus 59
 Iñurritegi Errasti, María Teresa: ikus 59
 Iñurritegi Errasti, Joaquín: ikus 52,59
 Iñurritegi Errasti, María Pilar: ikus 59
 Iñurritegi Etxeberria, Julián: ikus 11,12,59
 Iñurritegi Etxeberria, Josefina: ikus 11,59
 Iñurritegi Etxeberria, Juan Pedro: ikus 11,12,59
 Iñurritegi Etxeberria, María Angeles: ikus 11
 Iñurritegi Etxeberria, José: ikus 11,12,59
 Iñurritegi Etxeberria, Manuel: ikus 11
 Iñurritegi Etxeberria, Agapito: ikus 52
 Iñurritegi Etxeberria, Felisa: ikus 11
 Iñurritegi Galarza, Ambrosia: ikus 18
 Iñurritegi Galarza, Felipe: ikus 18
 Iñurritegi Gerra, Faustino: ikus 11,12
 Iñurritegi Gerra, Claudio: ikus 11
 Iñurritegi Iñurritegi, Francisco: ikus 10
 Iñurritegi Iturbe, Ambrosio: ikus 46
 Iñurritegi Plazaola, Juan: ikus 11,12
 Iñurritegi, Ignacio: ikus 8
 Iñurritegi, María Cruz: ikus 29
 Iñurritegi, Francisco Ignacio: ikus 46
 Iñurritegitarrak: ikus 11,46
 Ipeñarrieta y Agirre, María de: ikus 13
 Irastorza, José: ikus 23
 Irastorza Etxeberria, Julio: ikus 23
 Irastorza Etxeberria, Fernando: ikus 23
 Irastorza Etxeberria, Valentina: ikus 23,42
 Irastorza Etxeberria, Tomás: ikus 23
 Irastorza Etxeberria, Pacífico: ikus 23
 Irastorza Etxeberria, Angeles: ikus 23,59
 Iraulika Fabrika: ikus 2,32
 Iriarte Larrañaga, Felipe: ikus 30
 Iruerrekaeta: ikus 30
 Irujotarrak: ikus 13

Irun: ikus 11,24,49
 Iruñea: ikus 57
 Italia: ikus 38
 Iturbe, Dolores: ikus 46
 Iturgorri: ikus 17,22
 Itzalon: ikus 53
 Ixuela: ikus 7,22,40
 Ixuelanea: ikus 22
 Iza, Pedro: ikus 11
 Izaguirre: ikus 31
 Jaka, Francisco: ikus 38
 Joakiña "Panaderea": ikus 11
 Joanpo: ikus 2
 Joiategi: ikus 7
 Joxe eta Maria: ikus 17
 Joxe "Araiztegi": ikus 11,20
 Joxe "Astaola": ikus 30,33
 Joxe "Turbina": ikus 13
 Joxemarienea: ikus 11,21,32,59
 Juni, Juan de: 57
 KamiñeroTxiki: ikus 20
 Kamiñu Erreala: ikus 47,48
 Kantina: ikus 24,47
 Kantoikoa: ikus 21
 Karabinero Etxea: ikus 17
 Kasino: ikus 53
 Katabera: ikus 1,22,24,27,28,29,46
 Katabera 1ª: ikus 29
 Katabera 3ª: ikus 29
 Katabera 2ª: ikus 29
 Kaxeta Elorregi: ikus 8
 Kaxeta: ikus 8,48
 Kontsejua: ikus 53
 Kontsejupea: ikus 18
 Koosasti: ikus 49
 Korkostegi: ikus 9,10,11,18,29,59
 Korkostegi Azpikoa: ikus 9
 Korkostegi, Juan Ignacio: ikus 11
 Korkostei: ikus 9
 Korta: ikus 11,49,50
 Korta Auzoa: ikus Sarrera
 Korta Azpikoa: ikus 7,25
 Kortabarren: ikus 50
 Kortaberri: ikus 35
 Kortaberria Moia, María: ikus 38
 Kortaberria, Celedonio: ikus 3,4
 Kortaberria, Alejandro: ikus 29
 Korta Erreka: ikus 52
 Korta Garakoa: ikus 42
 Kortamuño: ikus 52
 Koskortegi Yuso: ikus 9
 Kristobalenea: ikus 7,11,17,18,22,59
 Kruzeroa: ikus 4,20,30
 Kubero: ikus 51
 Labaderoa: ikus 60
 Labeaga Korta: ikus 42
 Lamfus Burges, Elena: ikus 28
 Lamfus Lamfus, Elena: ikus 28,59
 Lamfus Lamfus, Ana: ikus 28,59
 Lamfus Menéndez, Carlos: ikus 28
 Landaeta: ikus 11,13,16,21,22
 Landaeta edo Landanea: ikus 21,22
 Landanea edo Landaeta: ikus 21,22
 Largo: ikus 15
 Largosea: ikus 15
 Larrañaga, Francisca: ikus 48
 Larrea Ormazabal, Josefa: ikus 6
 Larrea, Gerónima: ikus 34
 Larrea, Gerónimo de: ikus 57
 Larrieta Arzugia, Mauricio: ikus 18
 Lazarraga y Elorregi, Gregorio López de: ikus 58
 Lazarraga, Juan Pérez de: ikus 7
 Lazarraga, Juan de: ikus 6
 Lazarraga, Cristóbal Pérez de: ikus 13
 Lazarragatarrak: ikus 13
 Lazkanoiturburu, Mariano: ikus 2
 Lazkao: ikus 11,17,49
 Lazpiur, Petra: ikus 14
 Lazpiur, Ramona: ikus 25
 Legazpia, Josefa Ignacia: ikus 19
 Legazpi Erreka: ikus 55
 Legorburu: ikus Sarrera,32,52
 Legorburu, Agustín: ikus 25
 Legorburu, Felipa: ikus 36
 Legorburu, Félix: ikus 7
 Legorburu, José María: ikus 7
 Legorburu Mutiloa, Felipa: ikus 38
 Lekuona Aranburu, Francisca: ikus 52
 Lezeta San Clemente, Gabina: ikus 52
 Liñasoro: ikus 3
 Lizarazu Alustiza, Andrés: ikus 24
 Lizarazu Alustiza, Cristina: ikus 18
 Lizarazu Alustiza, José: ikus 18,24
 Lizarazu Alustiza, José María: ikus 24
 Lizarazu Alustiza, Margarita: ikus 18,24
 Lizarazu Apaolaza, Felipe: ikus 29,35
 Lizarazu Apaolaza, Francisco María: ikus 35
 Lizarazu Apaolaza, María Josefa: ikus 35
 Lizarazu Etxeberria, Casimiro: ikus 24
 Lizarazu Etxeberria, José María: ikus 35
 Lizarazu Igartua, Claudio: ikus 35
 Lizarazu Igartua, Isabel: ikus 35
 Lizarazu Igartua, Javier: ikus 35
 Lizarazu Igartua, Lucia: ikus 35
 Lizarazu Iñurritegi, Serapio: ikus 46
 Lizarazu Telleria, Tomás Ignacio: ikus 24,29

Lizarazu, Francisco: ikus 29
 Lizarazu, Felipe: ikus 29
 Lizarazutarrak: ikus 24
 Lizardi: ikus Sarrera
 Lizardi Azpikoa: ikus 26,54
 Lizarra: ikus 1
 Lizarralde Arkauz, Josefa Valentina: ikus 10
 Llerena: ikus 14
 Lopetegi: ikus 22,23,32,42,59
 Lopetegi eta Lopetegi Barrena: ikus 23
 Lopetegi Abajo: ikus 23
 Lopetegi Arriba: ikus 23
 Lopetegi Barrena: ikus 23
 Lopetegi Goena: ikus 23
 Lorregi, Casa de: ikus 7
 Madinabeitia, Julián: ikus 15
 MadinabeitiaIarza, Marcos: ikus 59
 MadinabeitiaIarza, Dionisio: ikus 59
 Madril: ikus 32
 Makatza: ikus Sarrera,51
 Makatza Erreka edo Santamaña Auza: ikus Sarrera
 Makatza Etxeberri: ikus 50
 Makatza Etxerri: ikus 50
 Makatzaga: ikus 47,51,52
 Makatzaga Erreka: ikus 47
 Makatzaga Etxeberri: ikus 47,50
 Makibar, Martina: ikus 14
 Maritxalar Etxeberria, Salustiano: ikus 21
 Markastegi: ikus 18,29,42,43
 Markastegi Errota: ikus Sarrera,23, 41,42,47
 Markastei: ikus 43
 Markastei Errota: ikus 42
 Martinez de Irujo, Pedro: ikus 59
 Martintxokoa: ikus 17,22,30,59
 Martintxonea: ikus 22
 Mediki Zaharra: ikus 53
 Mendia, José: ikus 8
 Mendiatarrak: ikus 8
 Mendiola: ikus 7,22,40
 Mendiola Etxeberria: ikus 40
 Mendiola Galfarsoro, Ignacia: ikus 54
 Mendiola Guridi, Vicenta: ikus 7,13
 Mendiola Urmeneta, Francisco: ikus 13
 Mendiola, José Antonio: ikus 15
 Mendiola, Francisca: ikus 40
 Mendiolatarrak: ikus 11
 Mielenea: ikus 18
 Migelenea: ikus 20
 Mirandaola: ikus Sarrera,13,29,32,41, 42,44,57
 Mirandaola Azpikoa: ikus 43
 Mirandaola Burdinola: ikus 25,42
 Mirandaola Erdikoa: ikus 43
 Mirandaola Garaikoa: ikus 43
 Mirandaola Garakoa: ikus 42
 Mirandaola Medio: ikus 42
 Mirandaola Suso: ikus 41
 Mirandaola Yuso: ikus 43
 Mirandaola, Ferrería germada de: ikus 42
 Mirandaola, Herrería y Molino de: ikus 42
 Mirandaola, Juan Pérez de: ikus 42
 Mirandaola, Martín Sanz de: ikus 42
 Mirandaola, Sancha Martínez de: ikus 42
 Mirandaolako Santikutz Ermita: ikus 56
 Moia Idigoras, Francisca: ikus 38
 Moia, Juana: ikus 32
 Montáñez Peti, José: ikus 17
 Motxorro: ikus 8,17,19,24,29,39,42, 44,46,47,50
 Motxorro Kaxeta: ikus 8,10,47,48
 Motxorroko San Migel Ermita: ikus 45,55,58
 Mujika, Tiburcio: ikus 15
 Mujikatarrak: ikus 15
 Muñagorrikoa: ikus 37,39
 Muruaenea: ikus 29
 Muru Azpikoa: ikus 52
 Musugorrikoa: ikus 19
 Mutiloa: ikus 47,49,52,58
 Mutiloako Peatzak: ikus 22
 Mutriku: ikus 24
 Muxika: ikus 7
 Nafarroa: ikus 39
 Naparrena: ikus 17
 Napoleon: ikus 35,37
 Narro Atso: ikus 19
 Narro Atsoren Etxea: ikus 19
 Naudin Navarro, Juan: ikus 17
 Nazabal Tolosa, Josefa Martina: ikus 48
 Nekazarien Anaidia: ikus 21,22
 Norteko Konpainia: ikus 8
 Odria Erostei, Eusebio: ikus 7
 Odria Erostei, Gregorio: ikus 7
 Odria Erostei, Hermenegilda: ikus 7
 Odria Erostei, Leandra: ikus 7
 Odria Erostei, Saturnino: ikus 7
 Odria Erostei, Segundo: ikus 7
 Odria Erostei, Simon: ikus 7
 Odria Etxeberria, Anastasio: ikus 59
 Odria Etxeberria, Juan: ikus 59
 Odria Zumalakarregi, Francisco: ikus 7,10,22,40
 Odria Zumalakarregi, Catalina: ikus 30
 Odria, José Francisco: ikus 22
 Odriatarrak: ikus 7,22
 Oiarbide, Tomasa: ikus 52
 Ojanguren, Josefa Manuela: ikus 2
 Olabarrieta: ikus 2
 Olaberri: ikus Sarrera,26,28,33,42,46

Olaberri Burdinola: ikus 42
 Olabide Arizmendi, Marcelino: ikus 43
 Olabide Arizmendi, Angela: ikus 18
 Olabide Plazaola, José Miguel: ikus 29,41,42
 Olabide Plazaola, Gregorio: ikus 43
 Olabide Zangitu, Isidro: ikus 42
 Olabide Zangitu, Dionisio: ikus 42
 Olabide, José Miguel: ikus 47
 Olabidetarrak: ikus 43
 Olaiturri: ikus 19
 Olaran, José María: ikus 19
 Olaran Legazpia, Josefa: ikus 19
 Olaran Legazpia, José León: ikus 19,29
 Olazabal, María Ignacia de: ikus 7
 Olazar: ikus 7,11,59
 Olazar Burdinola: ikus 18
 Ondalatza Buru: ikus 26, Oñati: ikus Sarrera,2,5,
 7,14,22,24,25,26,27,29,32,33,34,35,36,38,42,46,
 47,48,51,52,58
 Orbegozo Larrañaga, Asunción: ikus 29
 Ordizia: ikus 19,32,43,51
 Ormaiztegi: ikus 28,36,46
 Ormakio: ikus 24
 Ormazabal, Esteban: ikus 29,32
 Ormazabaldarrak: ikus 33
 Ormazabal Galdos, Petra: ikus 33
 Ormazabal Galfarsoro, Tomasa: ikus 32
 Ormazabal Galfarsoro, José: ikus 30,32,33
 Ormazabal Galfarsoro, Joaquín: ikus 32
 Ormazabal Galfarsoro, Eusebio: ikus 32
 Ormazabal Galfarsoro, Cesarea: ikus 32
 Ormazabal Galfarsoro, Cándido: ikus 25,32
 Ormazabal Ormazabal, Antonio: ikus 33,59
 Ormazabal Ormazabal, María: ikus 18,33,59
 Ormazabal Ormazabal, Nicolás: ikus 33,59
 Ormazabal Telleria, Anastasia: ikus 32,59
 Ormazabal Telleria, Julián: ikus 59
 Ormazabal Telleria, Petra: ikus
 Ormazarreta: ikus 48
 Orobe: ikus 8
 Oroz Otsoa, Donato: ikus 22
 Oroz Otsoa, Emilia: ikus 18,22
 Oroz Otsoa, Justa: ikus 22
 Oroz Otxoa, Juliana: ikus 22,59
 Oroz Otxoa, Ramona: ikus 18,22
 Oroz Uria, José Miguel: ikus 17,22
 Orueta Mendiola, Basilia: ikus 7
 Orueta Zabaleta, Josefa Antonia: ikus 7
 Orueta, Miguel: ikus 29
 Oruetatarrak: ikus 7
 Osasuna: ikus 7
 Osterode: ikus 28
 Otalazelai: ikus 52
 Otegi, José: ikus 52
 Otermin Zubieta, Pilar: ikus 59
 Otsaarte: ikus 8
 Otsoa Lacalle, Isabel: ikus 22
 Palacios, Ana: ikus 34
 Palacios, Francisco: ikus 32,34
 Palacios, José: ikus 32
 Palacios, Rafael: ikus 32,34
 Palanka: ikus 49
 Palazianoa: ikus 5,17
 Papelera: ikus 7,42
 Parzoneria: ikus 29
 Pasaia: ikus 24,29
 Pastain Berri: ikus 24
 Pastain: ikus 24
 Patrizionea: ikus 17,24,32,43
 Patxi "Taberna": ikus 10
 Peatza: ikus 52
 Plaza, Joaquín de: ikus 7
 Plaza, Francisco Manuel: ikus 7
 Plaza, Juan Xabier: ikus 7
 Plaza, Manuel de: ikus 7
 Plazaola Elorza, José Antonio: ikus 17
 Plazaola, Antonio de: ikus 13
 Plazaola, Eusebio: ikus 51
 Plazaola, Ignacio Antonio de: ikus 13
 Plazaola, Ignacio de: ikus 42
 Plazaola, Joan de: ikus 13
 Plazaola, Juan López de: ikus 13
 Plazaola, Juan de: ikus 13,42
 Plazaola, Juan López de: ikus 13,42
 Plazaola, Lorenzo López de: ikus 42
 Plazaola, Lorenzo de: ikus 42
 Plazaola, Lucas Antonio de: ikus 13
 Plazaola, Luisa de: ikus 42
 Plazaola, María Josefa de: ikus 13,42
 Plazaola, María Martínez de: ikus 42
 Plazaolatarrak: ikus 13,17,41
 Plazatarrak: ikus 13
 Plazola, Juan López de: ikus 42
 Porcell y Agirre, Trinidad Antonio: ikus 42
 Porcell, Andrés: ikus 13,23,42,46
 Porcell, Epifania: ikus 24
 Porcell, Luciano: ikus 42,53
 Porcelldarrak: ikus 41
 Posada: ikus 18
 Raizabal: ikus 1
 Raizabal Abajo: ikus 2
 Raizabal Arriba: ikus 1
 Raizabaldarrak: ikus 1
 Raizabal Maior: ikus 1
 Raizabal Menor: ikus 2
 Reinos: ikus 15

Rekaeta: ikus 25
 Rezusta Etxeberria, Juan María: ikus 26
 Romualdo: ikus 49
 Sagastiberri: ikus 42
 Sagastizabal, Lorenzo: ikus 10
 Sagastizabal: ikus 14,18,20,29
 Saizabal: ikus 14
 Sala Aundi: ikus 7
 Salas Esparza, Joaquín: ikus 59
 Salas Esparza, Juan Jesús: ikus 59
 Saletxe: ikus 18,32,33,34,36
 Samiel: ikus 46
 Samiel Etxerri: ikus 46
 San Agustin Eliza: ikus 46
 San Joan Eliza: ikus 4,57
 San Joan Eliza Zaharra: ikus 58
 San Migel: ikus Sarrera,36,39,45,46
 San Migel Aundi: ikus 46
 San Migel Auzoa: ikus Sarrera
 San Migel Ermita: ikus Sarrera,3,43,55
 San Migel Erreka: ikus 46
 San Migel Etxeberri: ikus 18,29,42,43,46
 San Migelgo Beata Etxea: ikus 3,45,55
 San Migelgo Santutxoa: ikus 55
 San Millan, Marqués de: ikus 42
 San Pedro Azpiolea, Feliciano: ikus 59
 San Pedro Azpiolea, José: ikus 59
 San Pedro Azpiolea, Juan: ikus 59
 San Pedro Azpiolea, Luis: ikus 59
 San Pedro Azpiolea, Martín: ikus 59
 Santamaña Auzoa: ikus Sarrera
 Santamaña Auzoa edo Makatza-erreka: ikus Sarrera
 Santa Marina Auzoa: ikus 12,47,52
 Santa Marinako Abade Etxea: ikus 54
 Santander: ikus 28,36
 Santesteban, Segundo: ikus 52
 Santestebandarrak: ikus 15
 Santiago de Compostela: ikus 14
 Santo Domingo de la Calzada: ikus 24
 Santuenea: ikus 44
 Santune: ikus 44
 Santunea: ikus 44
 Santurunea: ikus 18,25,29,44,46
 Sanz, Dona María: ikus 42
 Sarasolanea: ikus 47
 Sarobe, Martín Antonio: ikus 35
 Sasiategi Txiki: ikus 42
 Sasieta, Pedro: ikus 57
 Segura, Ugalde y C^a: ikus 13
 Segura, José: ikus 12
 Segura: ikus 3,44,47,52
 Soler Blasco: ikus 56

Somorrostro: ikus Sarrera,39,46
 Sotomayor, Duque de: ikus 5,59
 Sutegi: ikus 4,16,17,18
 Sutegi Zar: ikus 16
 Taberna de Telleriarte: ikus 18
 Taberna Etxeberri: ikus 18
 Tabuyo, Miguel: ikus 29
 Tafalla: ikus 51
 Tauki: ikus 30
 Tejeria de Recaeta, Miguel de: ikus 15,25
 Tejería de Zabaleta: ikus 52
 Tejeria, Juan de: ikus 25
 Tejeria, Martín de: ikus 15
 Tejeria, Casa de la: ikus 15
 Telleri: ikus 15,16,17,29,52,59
 Telleri Txiki: ikus 15
 Telleria: ikus 15,50
 Telleria Galfarsoro, Facunda: ikus 44
 Telleria Galfarsoro, Felisa: ikus 44
 Telleria Galfarsoro, Isidora: ikus 44
 Telleria Galfarsoro, Leandra: ikus 44
 Telleria Galfarsoro, Ponciano: ikus 44
 Telleria Galfarsoro, Romualdo: ikus 44
 Telleria Lizarazu, José Joaquín: ikus 44
 Telleria, Jesusa: ikus 32
 Telleria, José Gabriel: ikus 52
 Telleria, José María: ikus 30
 Telleria, Eugenia: ikus 44
 Telleria, Francisca Antonia: ikus 25
 Telleria, Pedro José: ikus 52
 Telleria, Ponciano: ikus 29
 Telleria, Saturnino: ikus 53
 Telleriatarak: ikus 52
 Telleriarte: ikus Sarrera
 Telleriarte Auzoa: ikus Sarrera,1
 Telleriarte eta Brinkolako Eskolak: ikus 59
 Tellerizabal: ikus 15
 Tokillo Errota: ikus 32
 Tolosa: ikus 14,33,47
 Trafalgar: ikus 32
 Trapaga: ikus 39
 Tunel Aundi: ikus 8
 Turbina: ikus 7,13
 Txanten Errota: ikus 12
 Txanton Errota: ikus 12
 Txerran: ikus 11
 Txurruka, Cosmé Damián: ikus 32
 Ubitarte: ikus 7,13,23,32,35,42,59
 Ubitarte Errota: ikus 11,12,13,30,42
 Ubitarte, Molino de: ikus 12
 Ubitarte, Juan de: ikus 11,13
 Ubitarte, Juan Fernández de: ikus 13
 Ubitarte, Juan Martínez de: ikus 15

Ubitarte, Miguel de: ikus 13
 Udana: ikus 9,15,22,27,36,47
 Udana Auzoa: ikus Sarrera
 Udana Benta: ikus 27
 Udana Etxeberri: ikus 29,30,33,59
 Udana Gain: ikus 29
 Udana, Caseta de: ikus 27
 Udanako Alemanen Etxea: ikus 17,22,28,59
 Udanako Kamiñero Etxea: ikus 18,26,27
 Udanako Labeak: ikus 10,15,24,25,27
 Ugalde Alustiza, José: ikus 59
 Ugarkalde: ikus 42
 Ugarte Araiztegi, Domingo: ikus 10
 Ugarte Arregi, José: ikus 26
 Ugarte Arsuaga, Damaso: ikus 34
 Ugarte Arsuaga, Martín: ikus 35
 Ugarte Azurmendi, Angeles: ikus 34
 Ugarte Azurmendi, Ignacio: ikus 34
 Ugarte Azurmendi, Juana: ikus 18,34
 Ugarte Azurmendi, Martín: ikus 34,36
 Ugarte Elkorobarrutia, Pilar: ikus 59
 Ugarte Elkorobarrutia, Juan: ikus 59
 Ugarte Etxeberria, Bonifacio: ikus 48
 Ugarte Igartua, Juan: ikus 35
 Ugarte Igartua, Lorenza: ikus 35
 Ugarte Larrañaga, Francisco: ikus 48
 Ugarte Larrañaga, José: ikus 48
 Ugarte Larrañaga, María: ikus 48
 Ugarte Lizarralde, Casimiro: ikus 10,48
 Ugarte Nazabal, Josefa: ikus 48
 Ugarte Nazabal, Miguel: ikus 48
 Ugarte Zabarrain, Críspolo: ikus 48
 Ugarte, Martina: ikus 32
 Ugarte, Angeles: ikus 17
 Ugarte, Críspolo: ikus 8
 Ugarte, Isabel: ikus 24
 Ugarte, Nicolás: ikus 52
 Ugartetarrak: ikus 26,33
 Uittarte: ikus 13
 Unanue, Alejandro: ikus 7
 Urederra: ikus 12
 Uria, Tomás: ikus 33
 Uriarte, Enrique: ikus 32
 Urmeneta, Casa de: ikus 20
 Urmeneta, Casa nueva de: ikus 20
 Urmeneta, Ignacio: ikus 20
 Urmeneta, Isidoro: ikus 16,22
 Urmeneta, María Josefa: ikus 38
 Urmenetarena: ikus 38
 Urmenetatarrak: ikus 38
 Urola edo Erreka Aundi: ikus 6
 Urola Erreka: ikus Sarrera
 Urola Trenbidea: ikus 24
 Urrebeatza: ikus 29
 Urrejola: ikus 15
 Urrusti: ikus 30
 Urteaga, Presentación: ikus 33
 Urteaga, Aquilino: ikus 8
 Urteagatarrak: ikus 8
 Uruguay: ikus 32
 Urzelai Lekuona, María: ikus 6
 Urzelai Lekuona, Santos: ikus 44,46
 Urzelai Orueta, Martín María: ikus 44
 Urzelai Zabaleta, Juan: ikus 18
 Urzelai Zabaleta, Pedro: ikus 18
 Urzelai, Santos: ikus 29
 Urzelai, José Joaquín: ikus 34
 Urzelai, Juan: ikus 34
 Urzelaitarrak: ikus 34,44
 Uztarri Elkartea: ikus 19
 Uztarriñea: ikus 7,18
 Valencia: ikus 11
 Valle, Conde de: ikus 33
 Vargas, Marqués de: ikus 51
 Vélez Valderrama, Abel: ikus 59
 Vélez Valderrama, José: ikus 59
 Vélez Valderrama, Teresa: ikus 59
 Vélez Valderrama, Julio: ikus 59
 Venezuela: ikus 31
 Villa María: ikus 23
 Von Daache, Johanna: ikus 28
 Zabalegia, Teresa de: ikus 42
 Zabaleta: ikus Sarrera,52,59
 Zabaleta Agirre, Constantino: ikus 53
 Zabaleta Apaolaza, José Ignacio: ikus 51
 Zabaleta Goikoetxea, María Micaela: ikus 44
 Zabaleta Idigoras, Arantxa: ikus 51
 Zabaleta Idigoras, Eulogio: ikus 51
 Zabaleta Idigoras, Jesús: ikus 51
 Zabaleta Idigoras, José: ikus 51
 Zabaleta Idigoras, Juan: ikus 51
 Zabaleta Idigoras, Martín: ikus 51
 Zabaleta Idigoras, María: ikus 51
 Zabaleta Idigoras, Rosario: ikus 51
 Zabaleta Inza, José Miguel: ikus 51
 Zabaleta Mantxola, Francisco: ikus 59
 Zabaleta Mantxola, José Antonio: ikus 53,59
 Zabaleta, Gregorio: ikus 17
 Zabaleta, José María: ikus 51
 Zabaleta, Juan José: ikus 16,53
 Zabaleta, María Joaquina: ikus 11
 Zabaleta, María: ikus 11
 Zabaletatarrak: ikus 51
 Zabalo, Antonia: ikus 45

Zabarain: ikus 30
Zabarain, Juan Bautista: ikus 10
Zabarain, Benito: ikus 11
Zangitu Arzuaga, Venancio: ikus 59
Zangitu Iñurritegi, Dolores: ikus 42
Zangitu, Josepha de: ikus 45
Zangitu, Joaquina: ikus 31
Zapatari Txiki: ikus 10
Zaragoza: ikus 18,20,38
Zatubi: ikus 35
Zatubi Benta: ikus 36
Zatuerreka Auzoa: ikus Sarrera
Zatui: ikus 29,35,36
Zatui Benta: ikus 36,38
Zaturreka: ikus Sarrera,22,24,37,40,
Zeberio Aramendia, Fermín: ikus 17
Zeberio Fernández, Félix: ikus 59
Zeberio Fernandez, Juan: ikus 17,59
Zeberiotarrak: ikus 17
Zegama: ikus 3,6,11,12,13,14,18,20,21,30,34,39,
48,53
Zelanda: ikus 38,39
Zelanda Abajo: ikus 39

Zelanda Arriba: ikus 38
Zelanda Azpikoa: ikus 35,37
Zelanda Bekoa: ikus 39,46
Zelanda Erreka: ikus 19
Zelanda Goikoa: ikus 18,36,37,38,39
Zelandi: ikus 4
Zerain: ikus 1,3,22,30,32,44
Zezentegia: ikus 23
Zikiri: ikus 4
Zuazola Azpikoa: ikus 42
Zuazola Garakoa: ikus 42
Zuazola Txiki: ikus 42
Zubia Guridi, Pilar: ikus 27
Zubia Larrea, Rogelia: ikus 52
Zubia Lazkanoiturburu, Pedro: ikus 27
Zubiaurre: ikus 8,30,46,52,59
Zubitxo: ikus 30,33,35
Zubizarretatarrak: ikus 33
Zumaia: ikus 27,57
Zumalabe Plazaola, Francisco: ikus 35
Zumalakarregi Balerdi, Miguel: ikus 22
Zumalakarregi Zabalo, Josefa Ignacia: ikus 22
Zumalakarregitarrak: ikus 22

ARGAZKIETAN AZALTZEN DIREN LEKU ETA PERTSONAK

Agirre Agirrebengoa, Julián: ikus 24	Arizti Ugarte, Dámaso: ikus 18
Agirre Agirrebengoa, Modesto: ikus 24	Arizti Alzola, Florentino: ikus 18
Agirre Bekoa Baserria: ikus 3	Arrondo Enparanza, Martín: ikus 4
Agirre Etxeberría, Catalina: ikus 53	Arrondo Enparanza, Margarita: ikus 4,21
Agirre Goikoa Baserria: ikus 4	Arrondo Enparanza, María Cruz: ikus 4
Agirre Ojanguren, Catalina: ikus 2	Arsuaga, Pedro: ikus 52
Agirre, Valentina: ikus 24	Arsuaga, Gregorio: ikus 52
Agirrenea Goikoa Etxea: ikus 18	Arsuaga, Marcelina: ikus 52
Agirrezabal Etxeberria, Antonio: ikus 22	Arsuaga, Benita: ikus 51,52
Agirrezabal Etxeberria, Gabino: ikus 22	Arsuaga, Tomasa: ikus 52
Alberdi Plazaola, Atanasio: ikus 47	Arsuaga, Feliciano: ikus 52
Aldasoro Elorza, Bernardina: ikus 18	Arsuaga, María Dolores: ikus 52
Aldasoro Elorza, Juliana: ikus 7,18	Aseginolaza Guridi, Dionisio: ikus 32
Aldasoro Azarola, Vicenta: ikus 18,20	Aseginolaza Guridi, Cecilio: ikus 32
Aldasoro Elorza, Carmen: ikus 18	Aseginolaza Guridi, Apolonia: ikus 32
Alustiza, Francisca: ikus 52	Astaburuaga Bekoa Baserria: ikus 33
Alzola, María Dolores: ikus 52	Astaburuaga Goikoa Baserria: ikus 33
Andueza Bergaretxe "Bedaio", José Ignacio: ikus 24	Azurmendi Aizpeolea, Gertrudis: ikus 34
Andueza Galfarsoro, Sabina: ikus 24	Azurmendi Azurmendi, Bernabé: ikus 21
Andueza Galfarsoro, Paulina: ikus 24	Bähr, Joachim: ikus 17,28
Andueza Iñurritegi, Paulina: ikus 6	Bähr, Mercedes: ikus 17,28
Andueza, María: ikus 39	Bähr, Hans: ikus 17,28
Apaolaza Mendiola, Donato: ikus 54	Bähr, Friedrich (semea): ikus 28
Apaolaza, Juan: ikus 52	Bähr, Friedrich (aita): ikus 17,28
Apaolaza, Blasa: ikus 52	Bähr, Gerhard: ikus 28
Araiztegi Baserria: ikus 8,11	Balerdi Laskurain, José María: ikus 35
Araiztegi Erdikoa Baserria: ikus 11	Balerdi Zufiaurre, María: ikus 35
Aranandi Baserria: ikus 49	Balerdi Zufiaurre, Gregorio: ikus 35
Aranburu Agirre, Francisca: ikus 47	Balerdi Zufiaurre, Eustaquio: ikus 35
Aranguren Gerra, Josefa Ignacia: ikus 1	Balerdi, Amparo: ikus 35
Aranguren Mendizabal, Pedro: ikus 1	Balerdi, Carmen: ikus 35
Aranguren Mendizabal, Juan: ikus 1	Bastatingoa (Pastain) Baserria: ikus 24
Aranguren Mendizabal, Inocencio: ikus 1	Beain, Francisca: ikus 39
Aranguren Mendizabal, Bernabé: ikus 1	Berasategi Zabaleta, Tomás "Kamiñero Txiki": ikus 26
Aranguren Mendizabal, Daniel: ikus 1	
Aranguren Mendizabal, María: ikus 1	Biurraín Goikoa: ikus 54
Arizti Ugarte, Juana: ikus 18	Biurraín Bekoa: ikus 53
Arizti Ugarte, María Carmen: ikus 18	Domingo Agirrekoa: ikus 3

Eizagirre Baserria: ikus 31
 Eizagirre, Dolores: ikus 52
 Eizagirre, Angel: ikus 52
 Eizagirre, Jesús: ikus 52
 Eizagirre, María: ikus 52
 Eizagirre, Juan: ikus 52
 Eizagirre, Ignacia: ikus 52
 Elorregi Errota: ikus 6
 Elorregi Jauregia: ikus 7
 Elorregi Kaxeta: ikus 8
 Elorza Baserria: ikus 32
 Elorza Aranburu, Josefa Ignacia: ikus 18
 Enatarriaga Aramendi, María: ikus 49
 Erraizabal Baserria: ikus 1
 Erraizabalgo aitona-bilobak: ikus 1
 Etxaleku, Vicente: ikus 52
 Etxeberria Guridi, Isidra: ikus 7
 Etxeberria Guridi, Cándida: ikus 7
 Etxeberria Orueta, Antonio: ikus 7
 Etxeberria Orueta, Romualdo: ikus 7
 Etxeberria Orueta, José: ikus 13
 Etxeberria Telleria, José: ikus 47
 Etxetxoak: ikus 5
 Fernandez, Paula: ikus 17
 Gabiria Arzuaga, Prudencio: ikus 51,52
 Gabiria Arzuaga, Luis: ikus 51,52
 Gabiria Balerdi, Fermín: ikus 51
 Galdos Urrutia, Gregorio: ikus 31
 Galdos Zangitu, Antonia: ikus 31
 Galdos Zangitu, Benedicto: ikus 31
 Galdos Zangitu, María Pilar: ikus 31
 Galdos Zangitu, Rufino: ikus 31
 Galdos Zangitu, Valentín: ikus 31
 Galdos Zangitu, Inocencio: ikus 31
 Galfarsoro Andueza, Cristina: ikus 6
 Galfarsoro Andueza, Pilar: ikus 6
 Galfarsoro Andueza, Florencia: ikus 6
 Galfarsoro Iñurritegi, Ladislao: ikus 6,24
 Galfarsoro Iñurritegi, Ascensión: ikus 24
 Galfarsoro Larrea, Pedro: ikus 6,18
 Galfarsoro Larrea, Angela: ikus 6,18
 Galfarsoro Larrea, José: ikus 6,18
 Galfarsoro Zangitu, Petra: ikus 32
 Garmendia Oiarbide, María: ikus 54
 Gaztañaga Zangitu, José Antonio: ikus 31
 Gaztañaga Zangitu, José Antonio: ikus 31
 Gerra Laspiur, Eugenio: ikus 25
 Gerra Laspiur, Isidro: ikus 25
 Gerra Laspiur, Basilia: ikus 25
 Gerra Laspiur, Julián: ikus 25
 Gerra Laspiur, Narcisa: ikus 25
 Gerra Telleria, Basilio: ikus 25
 Gerra Telleria, Agustín: ikus 25
 Gorosabel Domínguez, Pablo (Irudia): ikus 14
 Gorsoro Estrada: ikus 36
 Guridi Moiu, Isidoro: ikus 38
 Guridi Ugalde, Petronila: ikus 7
 Guridi Zabaleta, Hilario: ikus 9
 Guridinea: ikus 29
 Harri Txabala: ikus 61
 Igartua Bengoa, Bernardina: ikus 35
 Inza Andueza, Asensio: ikus 39
 Iñurritegi Plazaola, Dominica: ikus 6
 Irastorza Etxeberria, Valentina: ikus 23
 Irastorza Etxeberria, Valentina: ikus 41
 Katabera: ikus 1,19
 Kataberako langileak: ikus 29
 Korkostegi Baserria: ikus 9
 Kortaberria Murbuza, Leonarda: ikus 15
 Kristobalenea: ikus 17
 Lamfus Burgues, Elena: ikus 28
 Lamfus Burgues, Ana: ikus 28
 Lamfus Lamfus, Elena: ikus 28
 Lamfus Lamfus, Ana: ikus 28
 Lamfus Menéndez, Carlos: ikus 28
 Larrea Ormazabal, Josefa: ikus 6
 Larrea Ormazabal, Josefa: ikus 18
 Legorburu Apaolaza, María Josefa: ikus 7
 Leizaondo, Eugenio: ikus 52
 Lizarazu Alustiza, Margarita: ikus 24
 Lizarazu Alustiza, Andrés: ikus 24
 Lizarazu Alustiza, José: ikus 24
 Lizarazu Alzola, Gertrudis: ikus 35
 Lizarazu Apaolaza, Felipe: ikus 29
 Lizarazu Igartua, Javier: ikus 35
 Lizarazu Igartua, Claudio: ikus 35
 Lizarazu Igartua, Isabel: ikus 35
 Lizarazu Telleria, Tomás: ikus 24
 Lopetegi eta Lopetegi Barrena: ikus 23
 Makatzaga Baserria: ikus 51

Makatzaga Etxeberri Baserria: ikus 50
 Markastegi Baserria: ikus 43
 Markastegi Errota: ikus 42
 Mayer Jauna: ikus 17
 Mendiola: ikus 40
 Mendiola Guridi, Vicenta: ikus 7,13
 Mendizabal Korta, Rufina: ikus 48
 Mendizabal Elgarresta, Francisca: ikus 1
 Mirandaola Baserria: ikus 41
 Mirandaolako Gurutze Santua: ikus 56
 Moiu, Juana: ikus 32
 Motxorro Baserria: ikus 47
 Mujika Kortaberria, Vicente: ikus 15
 Mujika Kortaberria, María Luisa: ikus 15
 Mujika Tolosa, Tiburcio: ikus 15
 Naparrena: ikus 17
 Odria Erostege, Segundo: ikus 7
 Olabide Irastorza, Elvira: ikus 23
 Olabide Plazaola, José Miguel: ikus 42
 Olabide Zangitu, Isidro: ikus 41
 Olabide Zangitu, Isidro: ikus 42
 Ormazabal Agirre, Esteban: ikus 32
 Ormazabal Galfarsoro, Cesaria: ikus 32
 Ormazabal Galfarsoro, Eusebio: ikus 32
 Ormazabal Galfarsoro, Joaquín: ikus 32
 Ormazabal Galfarsoro, Tomasa: ikus 32
 Ormazabal Galfarsoro, Anastasia: ikus 32
 Ormazabal Galfarsoro, Cándido: ikus 32
 Oroz Uria, José Miguel: ikus 17
 Orueta Zabaleta, Josefa Antonia: ikus 7
 Rezusta Garmendia, Isabel: ikus 24
 Sagastizabal Baserria: ikus 8,14
 Saletxe Baserria: ikus 34
 San Clemente, Mercedes: ikus 52
 San Clemente, Pilar: ikus 52
 San Joan Eliza: ikus 57
 San Joan Eliza Zaharra (Irudia): ikus 58
 San Joan irudia: ikus 57
 San Migel Etxeberri Baserria: ikus 46
 San Migelgo Santutxoa: ikus 55
 San Migel Ermita: ikus 45
 San Migel Ermita: ikus 55
 Santurunea Baserria, Urzelaitarren alderdia: ikus 44
 Santurunea Baserria, Telleriatarren alderdia: ikus 44
 Segura, Sokorro: ikus 52
 Segura, Juana: ikus 52
 Telleri Baserria: ikus 15
 Telleria Galfarsoro, Romualdo: ikus 44
 Telleriarte Auzoa: ikus Sarrera
 Telleriarte eta Brinkolako Eskolak: ikus 59
 Telleriarteko labaderoa: ikus 60
 Ubitarte Baserria: ikus 13
 Ubitarte Errota: ikus 12
 Udana Benta: ikus 26,27
 Udana Benta: ikus 27
 Udanako Labeak: ikus 29
 Udanako Alemanen Etxea: ikus 26,28
 Udanako Kamiñero Etxea: ikus 26
 Ugarte Arsuaga, Martín: ikus 35
 Ugarte Arsuaga, Damaso: ikus 34
 Ugarte Azurmendi, Angeles: ikus 18
 Ugarte Azurmendi, Martín: ikus 34,38
 Ugarte Igartua, Lorenza: ikus 35
 Ugarte Zabarrain, Francisco: ikus 48
 Ugarte, Angeles: ikus 52
 Ugarte Arregi, José: ikus 26
 Von Daache, Johanna: ikus 17,28
 Zabaleta Agirre, Constantino: ikus 53
 Zabaleta Baserria: ikus 52
 Zangitu Iñurritegi, Dolores: ikus 42
 Zangitu Iñurritegi, Dolores: ikus 42
 Zangitu Legorburu, Joaquina: ikus 31
 Zangitu, Juan: ikus 52
 Zangitu, Feliciano: ikus 52
 Zangitu, José: ikus 52
 Zangitu, Isidro: ikus 52
 Zangitu, Juliana: ikus 52
 Zangitu, Ignacio: ikus 52
 Zangitu, Benita: ikus 52
 Zangitu, Venancio: ikus 52
 Zutui Baserria, Balerdiarren alderdia: ikus 35
 Zutui Baserria, Lizarazutarren alderdia: ikus 35
 Zeberio Fernandez, Lucía: ikus 17
 Zeberio Fernandez, Guillerma: ikus 17
 Zelanda Goikoa Baserria: ikus 38
 Zelanda Bekoa Baserria: ikus 39
 Zubia Guridi, Pilar: ikus 32
 Zubia, Francisca: ikus 52
 Zubia, Rogelia: ikus 52

BIBLIOGRAFIA

- AGIRRE, Juankar, "Rogelia Zubia:...", Euskaldunon Egunkaria, 94-06
ARBIDE ETA BESTE, "Ferrerías en Legazpi", CAP, 1980
ASKOREN ARTEAN, "Legazpiko idazleak I,II eta III", Hots K.E., 1985
ASKOREN ARTEAN, "Legazpi", Gau-eskola elkartea, 1979
BORJA DE AGINAGALDE, F.,: "Legazpiko Plazaola eta Bikuña familien zuhaitz genealogikoak", Argitaratu gabe
HERRERAS,B. ETA ZALDUA,J., "Meatzaritza Goierri (1850-1950): aztarnak", II. Gerriko Idazlan Sariketa, 1992
JAKA LEGORBURU, A.C., "Ensayo para una historia de Legazpia", Argitaratu gabe
TELLERIA, S., "Historia de Legazpia", Argitaratu gabe
UGARTE, M., "On egiñaren obaria", Itxaropena, 1972
UGARTE, M., "Legazpi barrutiko itzen bilduma", Legazpiko Euskara Batzordea, 1993

ARTXIBOAK:

Gipuzkoako Artxibategi Orokorra, Tolosa
Jabego Erregistroa (XIX-XX mendeak), Azpeitia eta Bergara
Legazpiko Udal Artxibategia
Gipuzkoako Protokolo Artxibategia, Oñati
Elizbarrutiko Histori Artxiboa, Donostiako Gotzaitegia

AURKIBIDEA

Sarrera	7
---------------	---

Etxeak

1. ERRAIZABAL	11
2. ERRAIZABAL TXIKI	14
3. AGIRRE BEKOA	15
4. AGIRRE GOIKOA	17
5. ETXETXOAK	18
6. ELORREGI ERROTA	19
7. ELORREGI	21
8. ELORREGI KAXETA.....	25
9. KORKOSTEGI.....	26
10. ALBITSU	27
11. ARAIZTEGI	28
12. UBITARTE ERROTA	31
13. UBITARTE	32
14. SAGASTIZABAL	34
15. TELLERI.....	36
16. SUTEGI.....	37
17. KRISTOBALЕНEA	38
18. AGIRRENEA	40
19. ARTEAGANEA	43
20. ETXALUZE	44
21. LANDAETA	45
22. MARTINTXOKOA.....	46
23. LOPETEGI eta LOPETEGI BARRENA.....	47
24. BASTAGINGOA	49
25. ERREKAETA.....	52
26. UDANA KO KAMIÑERO ETXEA	54
27. UDANA BENTA.....	55
28. UDANA KO ALEMANEN ETXEA.....	56
29. GURIDINEA.....	59
30. UDANA ETXEBERRI	62
31. EIZAGIRRE	63
32. ELORZA	65

33. ASTABURUAGA.....	68
34. SALETXE.....	70
35. ZATUI.....	72
36. ZATUI BENTA.....	75
37. MUÑAGORRIKOA.....	76
38. ZELANDA GOIKOA.....	77
39. ZELANDA BEKOA.....	78
40. MENDIOLA.....	80
41. MIRANDAOLA.....	81
42. MARKASTEGI ERROTA.....	82
43. MARKASTEGI.....	84
44. SANTURUNEA.....	85
45. SAN MIGELGO BEATA ETXEA.....	87
46. SAN MIGEL ETXEBERRI.....	88
47. MOTXORRO.....	90
48. MOTXORRO KAXETA.....	92
49. ARANANDI.....	93
50. MAKATZAGA ETXEBERRI.....	94
51. MAKATZAGA.....	95
52. ZABALETA.....	97
53. BIURRAIN BEKOA.....	100
54. BIURRAIN GOIKOA.....	101

Ermitak

55. SAN MIGEL ERMITA.....	102
56. SANTIKUTZ ERMITA.....	104
57. SAN JOAN ELIZA.....	105
58. SAN JOAN ELIZA ZAHARRA.....	107

Besteak

59. TELLERIARTE ETA BRINKOLAKO ESKOLAK.....	108
60. LABADEROA.....	110
61. HARRI TXABALA.....	111

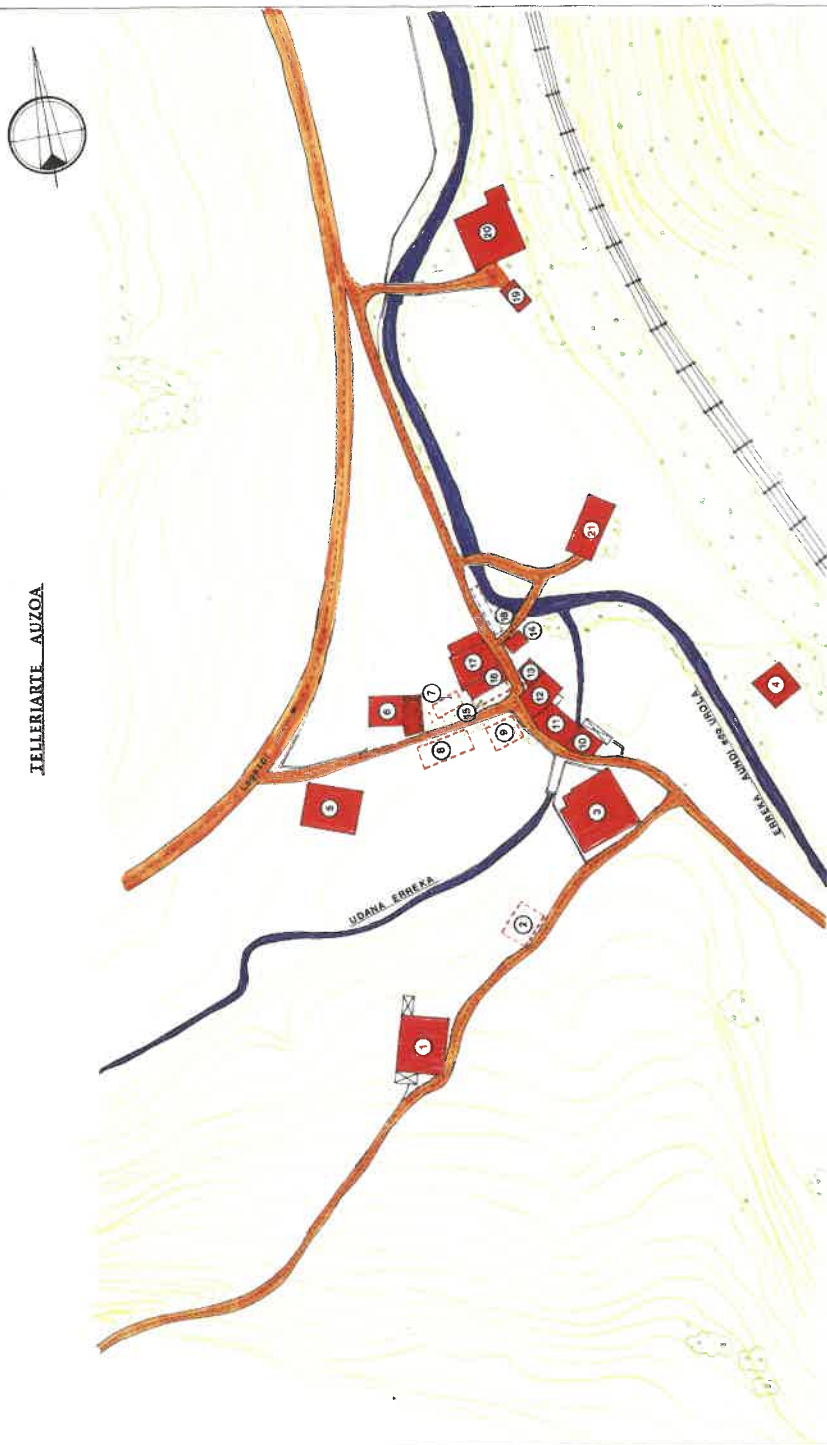
Pertsona izenen ahoskera.....	112
Glosarioa.....	113
Argazkietan azaltzen diren pertsona eta lekuak.....	126
Bibliografia.....	129
Aurkibidea.....	130
Telleriarte auzoko etxe eta ermitak.....	132
Telleriarteko planoak.....	133

TELLERIARTE AUZOKO ETXE ETA ERMITAK

Auzoa		Etxea	Egoera
Elorregi auzoa	1	ERRAIZABAL	Ondo
	2	ERRAIZABAL TXIKI	Ez dago
	3	AGIRRE BEKOA	Ondo
	4	AGIRRE GOIKOA	Ondo
	5	ETXETXOAK	Ez daude
	6	ELORREGI ERROTA	Ondo
	7	ELORREGI	Ondo
	8	ELORREGI KAXETA	Ez dago
	9	KORKOSTEGI	Ondo
	10	ALBITSU	Ez dago
	11	ARAIZTEGI	Etxebizitza bat falta da
Telleriarte auzoa	12	UBITARTE ERROTA	Turbina egiteko berriztatua
	13	UBITARTE	Etxebizitzak, hutsik
	14	SAGASTIZABAL	Ondo
	15	TELLERI	Ondo
	16	SUTEGI	Ez dago
	17	KRISTOBALENEA	Bi etxe, bat altxatua
	18	AGIRRENEA	Bi etxe; ondo
	19	ARTEAGANEA	Ez dago
	20	ETXALUZE	Ez dago
	21	LANDAETA	Ez dago
	22	MARTINTXOKOA	Berriztatua
	23	LOPETEGI eta LOPETEGI BARRENA	Berriztatua
	24	BASTAGINGOA	Hutsik / Bi etxe berri ondoan
	25	ERREKAETA	Ondo
Udana auzoa	26	UDANA KAMIÑERO ETXEA	Hutsik
	27	UDANA BENTA	Ondo
	28	UDANA ALEMANEN ETXEA	Ondo
	29	GURIDINEA	Ondo
Elorza auzoa	30	UDANA ETXEBERRI	Ez dago
	31	EIZAGIRRE	Hutsik / Etxe berria beheago
	32	ELORZA	Ondo
	33	ASTABURUAGA	Ondo
Zatuerreka	34	SALETXE	Ondo
	35	ZATUI	Etxebizitza bat erorita, bestea ondo
	36	ZATUI BENTA	Erorita
	37	MUÑAGORRIKOA	Ez dago
	38	ZELANDA GOIKOA	Ondo
San Migel Auzoa	39	ZELANDA BEKOA	Ondo
	40	MENDIOLA	Ez dago
	41	MIRANDAOLA	Berriztatua
	42	MARKASTEGI ERROTA	Berria
	44	SANTURUNEA	Ondo
	45	SAN MIGELGO BEATA ETXEA	Ez dago
	46	SAN MIGEL ETXEBERRI	Ondo
Makatzaga Erreka	47	MOTXORRO	Ondo
	48	MOTXORRO KAXETA	Berriztatua
	49	ARANANDI	Erorita
	50	MAKATZAGA ETXEBERRI	Ondo
	51	MAKATZAGA	Ondo
	52	ZABALETA	Ondo
	53	BIURRAIN BEKOA	Ondo
	54	BIURRAIN GOIKOA	Ondo

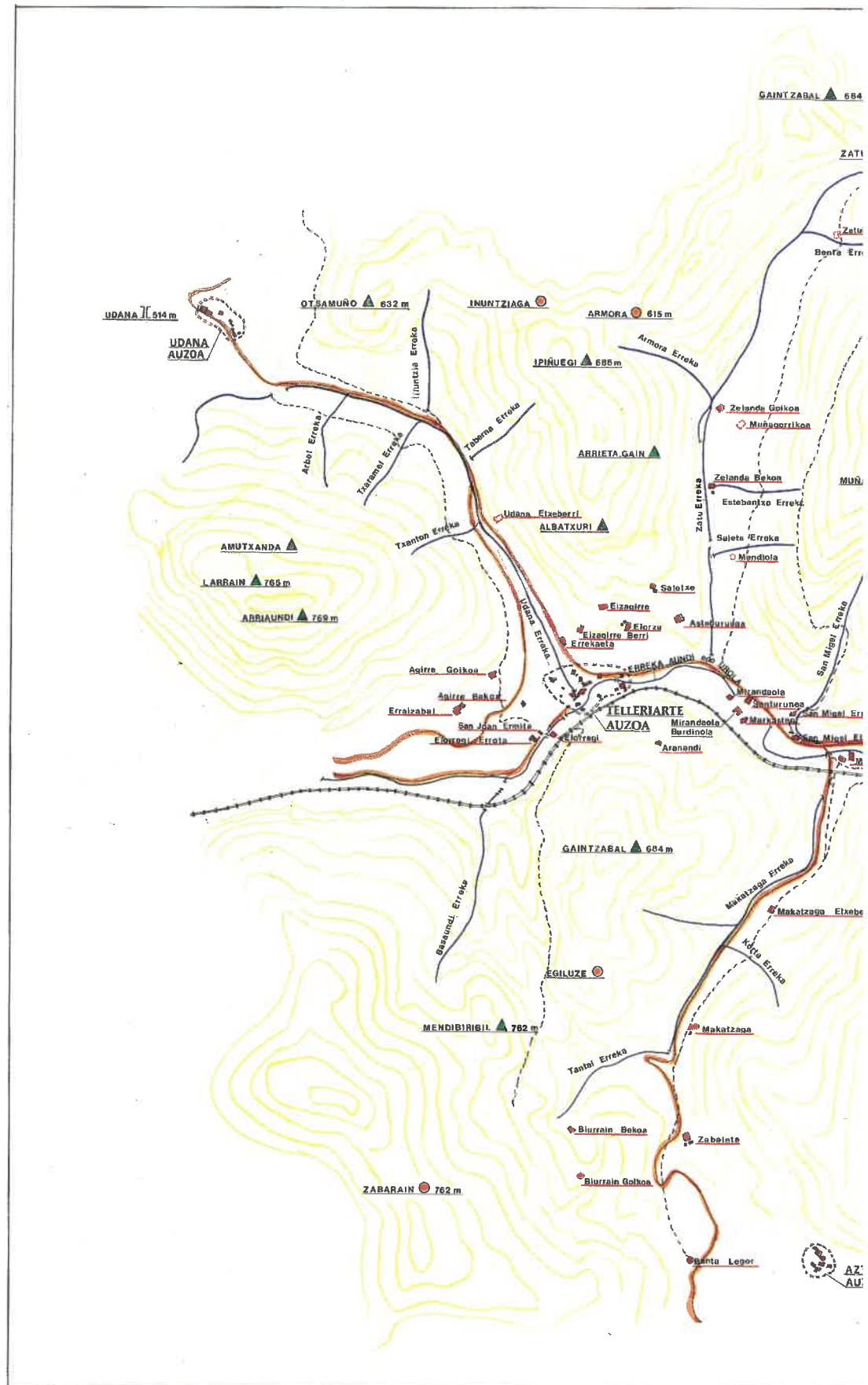
		Ermitak eta elizak	Egoera
	55	SAN MIGEL ERMITA	Ondo
	56	SANTA KRUTZ ERMITA	Ondo
	57	SAN JOAN ELIZA	Ondo
	58	SAN JOAN ELIZA ZAHARRA	Ez dago

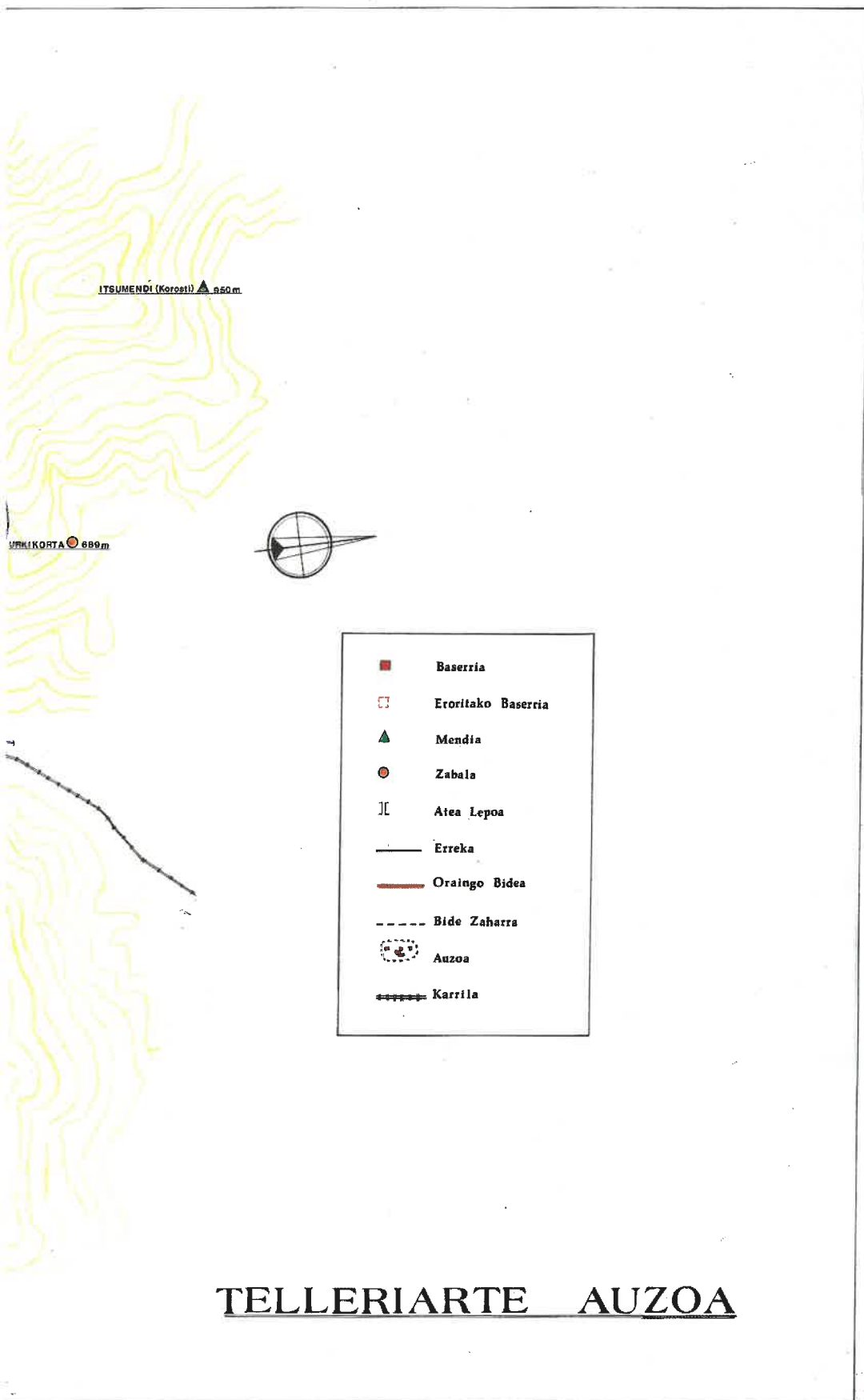
TELLERIARTE AUZOA

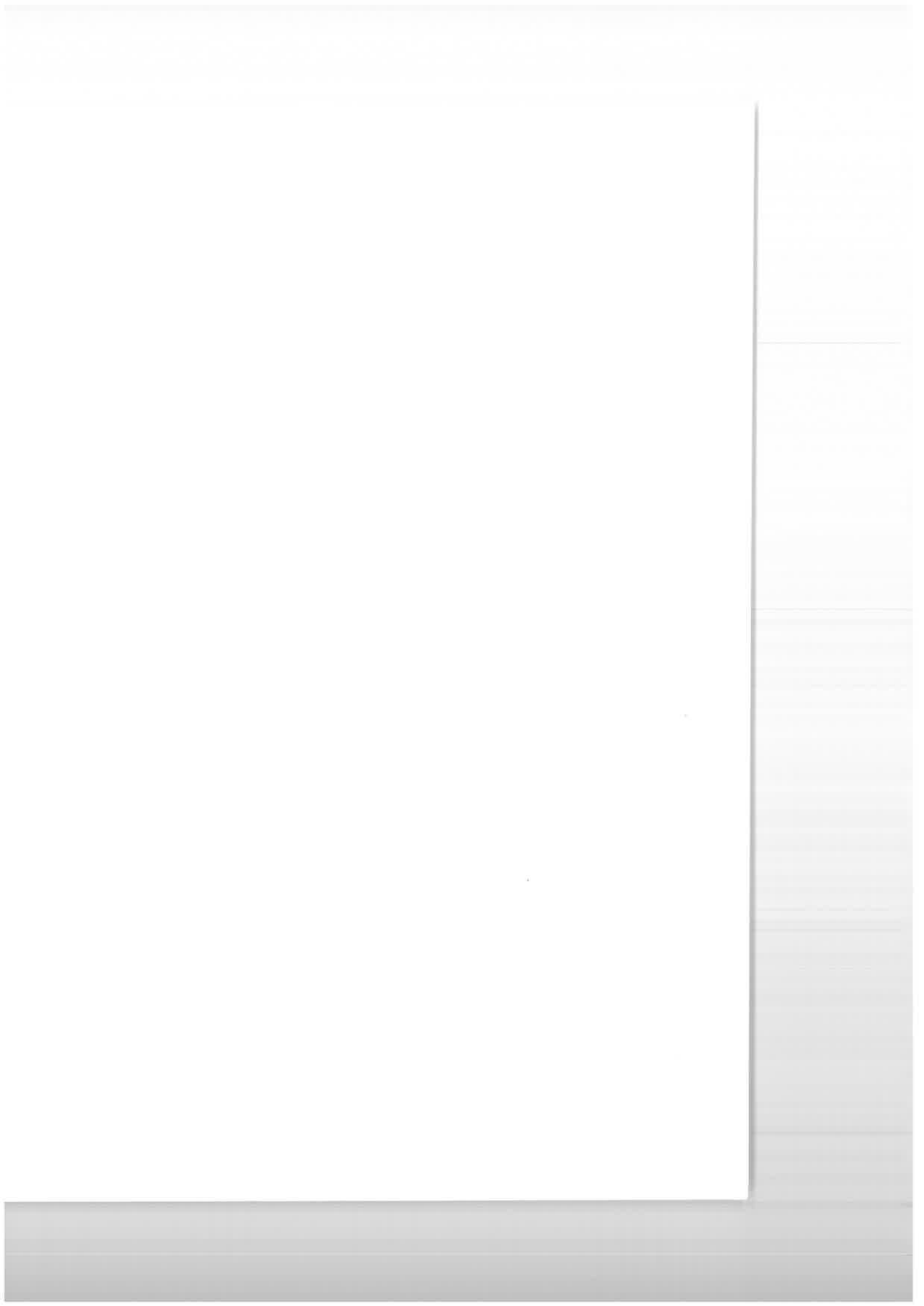
Telleriarre auzunea mende hasieran

Egilea: Marian Arizti

Egilea: **Marian Arizti**

**TELLERiarTEKO AUZO
ELKARTEA**

**KUTXA FUNDazioA
TELLERiarTEKO AUZO ELKARTEA
GOIMEN NEKAZARI ELKARTEA
LEGAZPIKO UDALA**